Szombat
1993 december

•

A Magyar Zsidó
Kulturális Egyesület folyóirata.
Megjelenik évente tízszer.

•

Szerkesztőbizottság:
KARDOS G. GYÖRGY
KÁDÁR IVÁN
ITAMÁR JÁOZ-KESZT
KOMORÓCZY GÉZA
SCHWEITZER JÓZSEF
SZABOLCSI MIKLÓS
TURÁN TAMÁS

Főszerkesztő:
SZÁNTÓ T. GÁBOR

•

A megjelenést támogatják:
SOROS ALAPÍTVÁNY
AMERICAN JOINT
DISTRIBUTION COMMITTEE
FONDATION RICH
„A MAGYARORSZÁGI NEMZETI
ÉS ETNIKAI KISEBBSÉGEKÉRT"
ALAPÍTVÁNY
MHB TÁNCSICS MIHÁLY
ALAPÍTVÁNY
JÓZSEF ATTILA ALAPÍTVÁNY

•

Címlapfotó: Frankl Aliona

•

A héber szavak átírása a szerzők felfogását tükrözi.

•

A kéziratok szerkesztése lezárult:
1993. november 17-én. Szerkesztőség
és kiadóhivatal: Budapest VII., Garay u. 48.
Levélcím: 1440 Bp. Pf. 216.
Telefon: (36-1) 267-0840
Telefon/Fax: 142-6924
Szerkesztőségi órák és hirdetésfelvétel:
csütörtökönként 16 és 17 óra között.
Előfizethető a kiadóhivatalban, illetve
postautalványon
az OTP 218-98093/521-006670-7
„Szombat" számú alszámlán. Lapengedély száma:
III/Kul/174/1989. HU ISSN 0865-3844
Készült a La Chance nyomdaüzemében.
Felelős vezető: Hajas Attila.

Tartalom

Hazai dolgaink

2 Olvasóink írják
3 Köszönjük, Singer Rabbi! (Lajtai Péter Benjámin)
5 Jóvátétel: egy lépés előre? – interjú Israel Singerrel és Naftali Lavival (Szécsi Éva)
6 Új elnökség a MAZSIKE élén (Gadó János)

Gazdaság

9 Mit tud a páncélszekrény? (Kroó László)

Izrael

11 Apró lépések a béke felé (Szegő Krisztina)
12 Hős helyett polgármestert! – interjú Naor Gilonnal, az Izraeli Nagykövetség első titkárával (Szécsi Éva)

A Szombat melléklete: Lubavics és a Messiás

13 Lubavics és a Messiás
14 Messiás a zsidó történelemben
15 Yosef I. Abramowitz: Mi lesz, ha meghal a Rebbe?
16 A Rebbe villanófényben (Szántó T. Gábor)
20 Messiásháborúk
22 Küldetésem nincs időhöz kötve – interjú a kisinyovi főrabbival (Legindi Zoltán)
24 Oroszországban rituális gyilkossággal vádolják Lubavicsot
24 Haszid happening a Vörös téren (Erdélyi Péter)
25 Téríteni a zsidóságon belül, avagy hogyan kell zsidót csinálni? – interjú Baruch Oberlander rabbival (Szécsi Éva)

Hagyomány

27 Chanuka (Schmelowszky Ágoston)
28 Mit miért hánukká ünnepén? (Jólesz László)
29 Naftali Kraus: A heti szidra a haszid legenda tükrében
30 Luah

Történelem

31 Schweitzer Gábor: Vigyázó szemetek Ciónra vessétek I.
32 Rapai Ágnes verse

Kultúra

36 Ámosz Kenán (Á. G.)
37 Ámosz Kenán: Út Ein-Harodba – részletek
40 Timár György: Rendhagyó költészet – Peter Diener versei kapcsán
41 Peter Diener versei
43 Könyvespolc

Summary

The December issue of Szombat begins with *Benjamin Peter Lajtai*'s publicism lamenting over the absence of rabbi *Jakov Josef Singer*, who had returned to Israel. During his two years in Budapest he had gathered disciples and ensured the Orthodoxy's renewal by his credible personage. His involuntary leave has left a gap and an unceasing uncertainty. WJRO (World Jewish Restribution Organization) lays the foundation of a united and determined manner when negotiations over the war damage compensations begin with the Hungarian government. Although, it is inexpedient to discuss the future fate of the possessions, yet – state *Israel Singer*, secretary-general of the World Jewish Congress and *Naftali Lavi*, the State of Israel's ambassador. Answering to *Éva Szécsi*'s questions, *Naor Gilon*, secretary of the Israeli Embassy in Budapest, gives an analysis of the new situation followed by the Municipality elections in Israel. In our supplement we give a varied panorama about the current era of the Lubavichi chassidim and their "Messianic war", which was a theme even in the columns of the world press. We have also made interviews with rabbi *Baruch Oberlander* and rabbi *Zalmen Leib*, the Lubavichi Sh'lichim of Budapest and Kishinyov and asked them about the results and difficulties of their activities in Eastern-Europe. We report from Moscow about the charge of ritual murder and a demonstration held on the Red Square, which was also connected to the Lubavichi Movement. In our column "Tradition" we cite Midrashim of Chanuka and some folk customs. We publish the first part of *Gábor Schweitzer*'s lengthy historical essay based on the Hungarian–Jewish press between the two World Wars, in which he analyses the hostile reactions to the Zionist Movement in Hungary. We extract a passage from *Amos Kenan*'s book; "Road to Ein-Harod" together with an introducing essay of the translator, *Gábor Ács*. Friends of poetry may read some poems written by *Peter Diener* – a French poet of Hungarian–Jewish origin –, followed by György Timár's essay about the poet.

We wish our readers a Happy and Peaceful Chanuka!

The editorial staff of Szombat

Olvasóink írják

50 éve...

Lehetséges, hogy a Soah (Holocaust) 50. évfordulójáról a 94-es parlamenti választások előtt, és meglehetősen nagyszabású, hivalkodó rendezvényekkel akarunk megemlékezni? Remélem, egyik sem igaz, aggodalmam nem indokolt. Mégis...

A Soah a zsidó nép és a magyar zsidóság (félve a tiltakozásoktól, nem mertem magunkat – magyarországi zsdiókat – a zsidó néphez sorolni) kitörölhetetlen, már-már genetikai mélységekig bevésődött sajátja. Soha nem feledjük, soha nem feledhetjük, nem tudjuk és nem akajuk felejteni. „Miért nem?" – kérdezik, akik nem értik, hogy miért kell újra és újra feltépni sebeinket. Vajon mi mindnyájan értjük-e? Néha kétségeim támadnak.

Az ünneplés – lényegénél fogva – hangos, zajos, hivalkodó, közfigyelem felkeltő. A megemlékezés bensőséges, csendes és méltóságteljes. Megemlékezhetünk olyan események évfordulóiról is, amelyek jellege elutasítja az ünneplést (pl. egy ember halála), de ezeken az évfordulókon olyan történésekről emlékezünk, amelyek legfeljebb csak absztrakt indulatokat, fájdalmakat, félelmeket ébresztenek bennünk és környezetünkben. Az az esemény, amelyre emlékezni készülünk nem ilyen.

Vannak, akik vétkeztek ellenünk. Vannak, akik bűntudatot éreznek emiatt, sokszor mások, például apáik helyett is. Vannak, akiket – talán jogosan – bánt apáik tetteinek felhánytorgatása. Vannak, akik a tettek okait magyarázzák, mintha létezne ok, amely enyhítene a tettek iszonyatán. Nincs ebben semmi rendkívüli. A bűntudatot – ha az őszinte –, nem kell felgerjeszteni. Ha nincs, akkor meg nem lehet. Semmiféle ünnepléssel, zajjal.

Miénk a fájdalom; a szívünkben, az agyunkban lakozik kiirthatatlanul. Emlékeznünk kell, – megemlékezni (nem ünnepelni). Ne adjunk senkinek sem okot és lehetőséget a magyarázkodásra. Vigyázat, az okok egy részét sokan aktuálisnak vélik! Nem szabad megengednünk, hogy az okok citálását – amelyhez alkalmat teremtünk – politikai tőkévé kovácsolhassák!

Simon Iván

Keren Kajemet Lejiszrael a Garay utcában

November 7-én közgyűlést tartott a Keren Kajemet Lejiszrael Egyesület. *Kádár Iván* professzor visszavonulását tudomásul véve és eddigi munkáját megköszönve megválasztották az új vezetőséget. Elnök *Varga Sándor*, igazgató *Újlaki György* lett. Jelen volt a közgyűlésen *Joszef Getrauer*, a bécsi KKL igazgatója is, aki üdvözölte a megjelenteket és beszámolt a szervezet tevékenységéről Izraelben, Európában és az egész világon. Elhatározták, hogy a jövőben nagyobb súlyt helyeznek az oktatási munkára. Várják természetes és jogi személyek jelentkezését, akik adományaikkal előmozdítják Izrael Állam fejlődését. Érdeklődés és jelentkezés minden csütörtökön 16–18 óra között a MAZSIKE helyiségében, a Garay u. 48. szám alatt.

R. P.

MINDEN CSÜTÖRTÖKÖN

Magyar Narancs

EURÓPA LEGJOBB HETILAPJA

A **Magyar Zsidó Kulturális Egyesület** és a **Szombat** szerkesztősége a régi **1426-924-es** telefonszámon túl, melyen immár **faxot** is lehet küldeni, az új **2670-840-es** számon is hívható, hétfőtől–csütörtökig minden délután.

A Rabbiképző könyvtára nyitvatartása

Novemberi számunkban hibásan jelent meg a Rabbiképző Intézet könyvtára nyitvatartási ideje. Helyesen: hétfőn, kedden, csütörtökön 9.00–13.30 óra között, szerdán 9.00–17.00 óra között várják az olvasókat.

Köszönjük, Singer Rabbi!

Szeptemberi számunkban rövid hír tudatta az olvasóval, hogy Jakov Joszef Singer rabbi, a Budapesti Ortodox Hitközség szellemi vezetője, kétéves áldásos munkája után, szerződése lejártával, visszautazott Izraelbe. Akkor a hívek aláírásgyűjtése jelezte, hogy távozása korántsem találkozott az ő elképzeléseikkel. Az alábbi írás is arról szól, hogy a „meg nem hosszabbított szerződésű" pesti rabbi, a „Pester ruv", Rav Singer helyén űr tátong.

Ez áll a Babilóniai Talmud Szuko traktátusának egyik utolsó misnéjében, abban, amelyik így kezdődik, aki nem látta a szukoszi vízmerítés vidámságait, az még nem volt vidám életében. Ebben a misnében ez áll: a becsületes hívők és a derék emberek a vízmerítés vidámságai alatt égő fáklyákat magasba dobva táncoltak rabbijaik és mestereik előtt, dalokat és dícséreteket énekelve.

A Tóramagyarázóink legnagyobbjai közül való Rasi, a fáklyák dobálását úgy magyarázza, hogy az olyan volt, mint amit ma elvárunk egy rátermett zsonglőrtől, az ügyesebbje nyolc égő fáklyát dobott fel a levegőbe és kapta el azokat, majd hajította ismét a magasba, a kevésbé ügyesek ugyanezt csinálták, de csak négy égő fáklyával. A Gemoró később megkérdezi, hogy mik is voltak azok a dalok és dicséretek, amelyeket ezek a jámborságukban is oly ügyes emberek énekeltek? Válaszul ez áll: voltak közülük, akik ezt mondták, áldás ifjú éveinkre, melyek nem szennyezték be meglett korunkat. Ők a tradicionálisan, nemzedékről nemzedékre vallásukat megőrzők. Valamikor szép számmal volt ezekből a jámbor emberekből itt is, ma kevés van. Hogy miért van kevés, azt van, aki családi emlékeiből, van, aki történelmi tanulmányaiból tudja.

Mások azt mondták, folytatja a Gemoró, áldás idős éveinkre, melyek bocsánatot nyertek ifjúságunknak. Ők azok, akik saját erejükből, vagy mások segítségével, visszatérnek és fedezik fel ismét a Tóra értékeit, benne azt a hatalmas szellemi hátteret, amelyet bevallottan vagy nem, sok más értékrendszer is alapul vett a magamegfogalmazta igazság átgondolása során; vagy megérzik, hogy élhetnek az életet a legapróbb ízében is értelmező 5754 éves megbízható tapasztalattal, amely segítségére ösztönösen is számíthat mindenki, mind az ügyes, mind az ügyetlen. Ők azok, akiknek meglett koruk érdeme elfeledteti neveltetésük hiányosságait. Úgy tűnik, mintha ezekből a felfedező és visszatérő emberekből is kevés lenne. Vajon miért?

Vajon miért van olyan kevés? Hol van az ortodox ifjúság? Hol van a klasszikus értelemben vett modern, de nem vallástalan neológ fiatalság? Hol vannak azok, akik a vallási élet középpontjában vagy peremén, de soha nem kívüle kívánják életüket újraértékelni, újraszervezni? Ki milyen alternatívát biztosít az új generációnak most, amikor a szabad szellemiségnek már az évfordulóit számoljuk? Felelősséggel felnevelve akarjuk-e megőrizni gyermekeinket, vagy talán exportálni akarjuk őket és abban hiszünk, hogy más majd több felelősséggel és még jobb eredménnyel fogja elvégezni munkánkat helyettünk? Hol vannak a tehetségüket felelősségtudatuk szolgálatába állító vezetők?

A kérdés és az adekvát válaszkeresés volt az, amely elvitatlanul és bizonyítottan a mindennapok keretéül szolgált Singer Rabbinak, két éves magyarországi küldetése során. Egy Rabbi, aki eredménnyel próbált csökkenteni a kérdések számán. Rabbi, aki tanulta és tudja mi áll a Tórában, ismeri a mi tudományunk könyveit, nem a bőrkötésükről, nem a címükről, hanem a tartalmukból. Még többet is tud, sokszor a sorok közötti sorok tanítását is ismeri, mi több, használja ez ismereteit. Rabbi, aki mesterségét nem ősz-szakáll simogatásra és dícséretbegyűjtésre használja, hanem a történelmi felszólító mód elvárása szerint, segítségül siet a fiatalok elé. Nem fél, nem szégyenlős, csak békés. Nem fél sokak társaságában melegen kezetszorítani azzal, akivel egy ismeretlen eredetű, de igen betartott etikett szerint nem lenne tanácsos, csak hisz abban, talán e kézszorítás elindítja a változás folyamatát. Nem szégyenli magát, társként hívja asztalához azt, akit máshol a tévelygők asztalfőjére ültetnének, mert tudatlan és ismeretlen. Békés, mert ugyan átlátja a háttérbe rejtett személyes érdekeket, de tudja, hogy önzés, felelőtlenség, félreértés, irigység és rosszindulat nélkül semmi nincs ebben a világban, ez törvény. Apa, aki vállalja, hogy saját gyermekeit a távolból neveli, csak azért, hogy más gyermekek sorsát jelenlétével, közelségével befolyásolhassa és formálja. Rabbi, akinek a lakása nem-fizetővendég szolgálatra volt berendezve, ahol a fiatalok, vagy átutazóban lévő vendégek szállást találtak, konyhával és teljes komforttal. Ahol napokat evett az újkori diák, és ehette hetekig, hónapokig, mint ahogy erre többen is tanúk vagyunk. Egy lakás, amelyben állandóan az ottlakók többszöröse tartózkodott.

Volt már ilyen Rabbi Budapesten. Inkább csak az elégedettségünk sugallja: de jó, hogy ebben a sivatagira aszott szellemiségünkben, ebben a kelet-európai történelem felforgatta majd-végelgyengülésünkben egy olyan emberre találtunk, akiben hitelt érdemlően párosult a Tóra-tudás a rátermettséggel csakúgy, mint az egyenességgel, becsületességgel és őszinteséggel.

Singer Rabbit elismerten jó embernek tarotta környezete, mesternek a tanulni vágyók, posztjára végre alkalmas szellemi vezetőnek zsidó intellektuális körök, megbízhatónak és tisztának a pénzvilág képviselői. Singer Rabbi az utazó nagykövet feladatát is ellátta. Beszédeit a határokon

túl is figyelemmel hallgaták. Érdeklődést ébresztett és hitelt követelt a maradék és újjászülető magyar zsidóság számára. Tóra-ízűen előadva, de világos társadalmi és politikai folyamatok hátterébe ágyazva szavait, kísérletet tett a Magyarországról valaha elszármazott zsidó tömegekben meglévő rossz és megkövesedett tévhitek eloszlatására. Elhitték Neki az emberek, hogy a vallásos zsidó életben egy gyümölcsöző folyamat indulhat meg most, a múlt tradíciójával előre. Elhitték, mert saját szemükkel láthatták az új hajtást, azt a néhány fiatalt, akiknek alig jutott idő formálódni, máris bizonyítéknak lettek állítva a világ szeme elé, Antwerpentől Brooklynig. Már voltak, akik el sem hitték, hogy ilyen terem Budapesten. Néhány félhivatalos körben már megindult a tervezés, hogyan, kikkel, miből? Singer Rabbi az érdeklődőkben, mint a látszólag érdektelenekben, jelenidejűvé tette a magyar zsidó képet.

Egy Rabbinak, egy vezetőnek sokszor reménytelenül nehéz összeegyeztetni a Tóra szellemisége által diktált szempontokat a vallásos élethez is nélkülözhetetlen alapvető politikai ismeretekkel, diplomáciai rutinnal, megfelelő szakértői gárda nélkül. Holott ezek az ismeretek kötelezőek a mi világunkban is, azóta, mióta az ember elfelejtette a Tóra tanításának a lényegét, és szellemének szerencsétlen sziporkáival, jellemének szúros töviseivel próbálja azt kiegészíteni, csak túléljük!

A Gemoró folytatja: azt mesélik, hogy az idős Hillél a szukoszi vízmerítés vidámságai közben így szólt, ha én itt vagyok, mindenki itt van, ha én nem vagyok itt, senki sincs itt. Sokakban felmerült a kérdés, vajon Hillél magát dícsérte volna szavaival? Az első Gemoró értelmezők véleménye kissé megoszlik. Talán nem is a maga nevében mondta az idős Hillél mester ezeket a szavakat, hanem éppen a Jóteremtő nevében fejezte ki magát, teljes tisztaságában és kendőzetlen elhivatottságában, mondván, ha én, a Teremtő itt vagyok, népem társaságában lehetek, ha nem lennék itt, népem hol lenne?

Mások az idős mester szavait úgy értik, hogy az népe nevében beszélt. Ha mi, a nép, a magunk rögös és sokszor igen-igen magunkrautaltságunkban mégis itt vagyunk, ezt tekintsd bizonyítéknak, hogy lehet itt lenni, érdemes, és másoknak is érdem lesz egyszer a jelenlét. Tarts velünk! Ha pedig mi nem lennénk olyan elszántak a folytatásra, ha mi csak úgy kiszállnánk, itt senki nem lenne.

A bölcs a legtartalomszegényebb szóba is belelátja az egész világot, tartalomteli tőszavakba meg annál inkább. Így nemzedék nemzedék után gazdagítja a tartalmat, szélesíti az értelmezést, konkrétizálja és egyszerre absztrahálja a jelentést, szabadon száll a szellem, a titokig finomul a tanítás. Minden kor a maga problémakörével teszi ezt még gazdagabbá.

Egy már újkori bölcsünk szerint, neve, könyve címe után, Jiszmáh Jiszróél, az idős Hillél szavai így értelmezhetők. Salamon király példabeszédei között találjuk ezt a sort: Szívesen nézi a Jóteremtő az ember útjait, és ellenségei is csak őt teszik teljesebbé. Vagyis, ha olyan derék is az az ember, hogy szívesen nézi a Jóteremtő az ő útjait, ez akkor sem elég a teljességhez. Hanem, amikor a tradiciónak, az ésszerűségnek az ellenségei visszatérnek saját eredetükhöz és a tanításhoz, és ehhez őket hozzásegítettük, e segítségnyújtás teszi teljessé az embert. Ha én érted semmit nem tettem, magamért nem tudtam mindent megtenni. Ez az idős mester tanítása. Igaz, hogy én itt vagyok, vagyok, aki vagyok, talán még rendes ember is vagyok, de ez még nem elég. Mindent meg kell tenni, hogy mások is itt lehessenek. Ha igény van a segítésre, ha nem fordítanak hátat idegenül, segíteni kell! Ha pedig én fordítok másoknak hátat, és csak a sajátomat gyarapítom, akkor mint a kámfor, úgy tűnik el az új nemzedék, és jönnek a nyugdíjas hívők után a fiatal laikusok, majd a körülmetéletlen vasárnapisták, akiknek a vasárnap a sabesz, szabadidő, szabadosság, sport és kikapcsolódás.

Ilyen értelemben volt itt két évig Singer Rabbi. Jól ismerte az idős Hillél tanítását, az újabbkori magyarázatokkal együtt. Ismerte és cselekedte. Elébe ment egy generációnak, fiatalokat vett maga köré és segítette őket. Tervei voltak holnapra is, jövőre is.

Elment egy ember, aki tett, még többet tett volna, ha segítik, és még sokkal többet is tett volna, ha nem akadályozzák.

*

Több telefonhívás érkezett az elmúlt időben ismerősöktől, akik üzleti ügyben gyakran fordulnak meg Magyarországon. Érdeklődnek, hogy kósersági szempontból étkezhetnek-e a Hanna étteremben most, hogy hallottak a pesti rabbi távozásáról? Megnyugató válasz nincs erre a kérdésre, amíg nem lesz a konyha elismert rabbinikus felügyelet alatt. Ismerőseim megköszönik ezt a szinte közhelyértékű információt, melyre ők is gondoltak.

Az utolsó telefonhívás egy közeli baráttól érkezett. A közvetlen bevezető után megkérdezte, igaz-e, hogy a Singer Rabbi elment Budapestről? Lévén ő barát, kiöntöttem neki a szívemet és beszéltem a múltról, arról, hogy én mit szeretnék, arról, hogy mi lenne jó és fontos ennek a városnak, és talán a jövőről is.

Singer Rabbi *nem ment el* Budapestről, csak *nincs* Budapesten.

Lajtai Péter Benjámin

December 11.

Chanuka bálok

A Magyar Zsidó Kulturális Egyesület az Óbudai Társaskörben (Bp. III. Kiskorona utca 7.) 19 órától rendezi bálját. Üdvözlő beszédet mond *Raj Tamás* főrabbi. A műsorban fellép: *Farkasháziy Tivadar, Selmeczi Tibor, Fekete László* főkántor és *Daniel Akiba* izraeli gitárművész. Utána tánc, tombola.

*

Az Anna Frank Gimnázium bálja a Műszaki Egyetemen (XI. Goldmann György tér 1–3.) 19 órától, ünnepi műsorral, Arató-diszkóval és tombolával várja az ünnepelni vágyókat.

Jóvátétel: egy lépés előre?

A *Szombat* szeptemberi száma hírt adott arról, hogy a *Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetsége* és a *Nemzetközi Zsidó Kártérítési Szervezet* (WJRO) közösen tárgyal az illetékes magyar kormányszervekkel a magyarországi születésű izraeli, továbbá a világ más tájain élő, de ugyancsak magyarországi származású zsidók érdekeinek képviseletében a vészkorszak idején eltulajdonított vagyontárgyak, ingatlanok visszaszerzéséről, az 1946-ban létrehozott, ám később nem működtethetett Zsidó Helyreállítási Alapról, a kártérítés jellegéről és nagyságáról.

Október végén erről tájékoztatta a magyar zsidó közélet vezetőit *dr. Israel Singer* főtitkár, aki a Zsidó Világkongresszust és *Naftali Lavi* nagykövet, aki Izrael Államot képviselte a tárgyalásokon.

Dr. Singer hangsúlyozta: a Zsidó Világkongresszus tisztában van saját felelősségével s a feladatot *anyagi érdekeltség nélkül* vállalta.

– *Nem viszünk ki a hátunkon egyetlen zsidó ingatlant sem* – mondta a ZsVK elnöke, de hozzátette: az *itteni zsidó közösségeknek se legyenek illúzióik, nem tudnak zsákszámra pénzt szerezni.*

– A *Szombat* szeptemberi tudósítása azt a címet viselte, hogy „A legjobb hír csak annyi: a tárgyalás folyik." Most sincs jobb hírünk, vagy értek el némi haladást? – kérdeztem Singer doktort.

– A tárgyalások két különböző szintjéhez érkeztünk. Az egyik a miniszteriális, a másik a munkacsoportok szintje, amelyben a Pénzügyminisztérium, az Igazságügy-minisztérium és a Kárpótlási Hivatal egy-egy államtitkára vesz részt. A második bizottság elnöke *Becker Pál* pénzügyminisztériumi államtitkár.

Miniszteriális szinten megegyeztünk, hogy a kormány számára előterjesztést készítünk, mivel a kormánynak és a helyi önkormányzatoknak kell majd jóváhagyniok a megállapodást. *Szabó Iván* pénzügyminiszter úrral legutóbbi, október végi találkozásunkon megegyeztünk, hogy a következő alkalommal már megfogalmazzuk alapvető elveinket, amelyek szellemében konkrétan tárgyalhatunk.

– *Októberben még nem tudtak megállapodni ilyen közös közleményben, vagy nyilatkozatban?*

– Nem. Még csak arról tárgyaltunk, hogy miről fogunk majd tárgyalni. Novemberben megszövegezünk egy közös álláspontot tartalmazó nyilatkozatot. Ezt a nyilatkozatot zsidó részről a MAZSIHISZ, a ZsVK képviselői készítik elő és a magyar kormány is előáll saját nyilatkozatával.

– *Tehát ez még nem egy közös nyilatkozat?*

– Két álláspont készül, amelyből egy összegezést szándékozunk létrehozni. Tehát ősz óta valódi haladást értünk el. Ez részben a „zsidó táboron" belül történt, mert megállapodtunk, hogy közösen lépünk fel és megpróbáljuk lefektetni a leglényegesebb irányelveket. Eddig nem rendelkeztünk ilyenekkel. Most kell meghatároznunk, hogy mit is követelünk.

– *Nem határozott követelésekről tárgyaltak?*

– Ennek hiányoznak bizonyos előfeltételei. Például: nem férhettünk hozzá az archívumokhoz, levéltárakhoz. Most ígéretet kaptunk, hogy ezt lehetővé teszik számunkra.

– *Úgy tudom, hogy a MAZSIHISZ már eddig is sok tény és adat birtokában volt, hiszen 1945 után is készültek felmérések.*

– Ezzel nem teljesen értek egyet. Mi nagyon sok mindent nem láttunk, sok mindenről még csak nem is hallottunk. Eddig közösségi tulajdonokról tárgyaltunk.

Naftali Lavi, Izrael képviselője hozzáteszi:

– A Holocaust előtt többszáz zsidó közösség élt Magyarországon. Pontosan fel kell mérnünk a ma meglévőket, s feltárni, mivel rendelkeztek az elpusztítottak. Precíz kimutatást kell készíteni mind az egyének, mind a közösségek vagyonáról, ehhez meg kell vizsgálni a levéltárakat, telekkönyveket. Ez az egyik aspektus. A másik még ennél is bonyolultabb: *mi a meggyilkolt zsidók vagyonáért* is követelünk jóvátételt. Ez az, amit eddig senki nem kért, ami prédává lett. Ki kell deríteni, hogy ez hol van, identifikálni kell. Erről a zsidó közösségnek nincs nyilvántartása, mivel ez magántulajdon volt. (Ez óriási munka. A MAZSIHISZ régóta kérte, hogy a felméréshez tegyék hozzáférhetővé a levéltárak, irattárak és más, eddig zárolt adattárak anyagait, s amelyekkel kiegészíthető mindaz, amit a hitközségek 1945 után elkészítettek. – *A szerk.*)

– *Szárnyra kaptak olyan vélemények, amelyek szerint nem volt teljes az összhang az izraeli fél, a magyarországi közösségek és a ZsVK között.*

– Most itt ülünk valamennyien együtt. Közösen gondolkodunk, közös javaslatot terjesztünk elő – mondja Lavi nagykövet.

Singer doktor hozzáteszi:

– Sokan szeretnék, ha lennének közöttünk komoly véleménykülönbségek. De vita nélkül nem tudnánk közös nevezőre, közös elhatározásra jutni.

Ami a kormánnyal folytatandó tárgyalásokat illeti: a választások közeledte nem gyorsítja a megbeszéléseket. Akik azt hitték, hogy most egy zsák pénzzel jövök ide, amit Izrael és a magyarországi zsidók számára, Lavi úr és Feldmajer hitközségi elnök úr között osztok szét, azok illúziókba ringatták magukat. Csak azt mondhatjuk: kijelölünk dátumokat és célokat, s ezeket meg fogjuk fogalmazni. Megállapodtunk abban is a kormánnyal, hogy ki jogosult tárgyalni ezekről a témákról. Tervezetünkre a kormány válaszol. Tehát lesz elvi megállapodás, de ez még nem jelent pénzt. Nem tudom elképzelni, hogy tárgyalásaink üteme felgyorsulna.

– *Van e határidő? Hiszen e kormány mandátuma lejár az 1994-es választásokkal.*

– Ezzel mindkét oldal tisztában van.

– *Kinek követelik a javakat?*

– A fő cél a magyar kormánnyal folytatott tárgyalások során egységes álláspontunk megőrzése. Szó se lehet egyelőre arról, hogy az elosztás arányait fontolgassuk. A visszaigényelt javak a magyar zsidóságot, a világ zsidóságát és Izrael Államot illetik.

Szécsi Éva

Új elnökség a MAZSIKE élén

Összefoglaló a Magyar Zsidó Kulturális Egyesület 1993. október 31-i közgyűléséről

Székely Gábor („civilben" Budapest főpolgármester-helyettese) a közgyűlés levezető elnöke az üdvözlő szavak után azzal kezdte, hogy a hozzávetőleg 1500 főnyi tagságból a határozathozatalhoz szükséges 50 százalék plusz 1 főnél szemmel láthatóan kevesebben jöttek el (a záróakkordként megejtett szavazás tanúsága szerint körülbelül 10-en – G. J.), a közgyűlést ezennel feloszlatja és mindjárt újra összehívja. Ezzel a – hazánkban régóta ismert – jogi kiskapuval sikerült a határozatképességet biztosítani.

A formális bevezető után *Korányi László* elnökségi tag fűzött kommentárt a vezetőségi beszámolóhoz, és ebben egy rendszeresen visszatérő – politikai jellegű – szempontot ajánlott a közgyűlés figyelmébe: az egyesület nevében a „Kulturális" szó mindig is vitatott volt, mivel a MAZSIKE mind alapszabálya, mind tényleges tevékenysége szerint közéleti-politikai szerepet is ellát. A lényegi kérdés természetesen nem maga a név, hanem az egyesület tényleges tevékenysége: *helyes-e a közéleti szerepvállalás avagy foglalkozzunk kizárólag a kultúrával?*

E kérdésfelvetés után Korányi László átadta a szót a tagságnak. A másfél órás vitában huszonhárman szóltak hozzá. (A hozzászólások az alábbiakban nem egymás utáni sorrendben, hanem témák szerint csoportosítva olvashatók.)

Az egyesület neve és tevékenységi köre

Tizenhárom hozzászóló foglalt állást a kérdésben.

Róna Róbert javasolta a „Kulturális" szó elhagyását az egyesület nevéből, tekintettel a politikai szerepvállalásra. (A végén, a szavazáskor ezt összesen ketten támogatták.)

Róbert Péter és *Schram Péter* úgy vélték, hogy *az egyesületnek semmiféle politikai szerepet nem szabad vállalnia, mert a politika nem sok babért hozott a MAZSIKÉ-nek, a kulturális tevékenység annál inkább.* Egyikük ezért a közéleti, politikai szerepvállalásról szóló passzust törölni javasolta az alapszabályból.

Ketten képviselték azt a kissé ambivalens álláspontot, hogy az egyesületnek politizálnia *nem szabad, de a zsidó érdekvédelemből vegye ki a részét.*

Öten vélték úgy, *hogy a politikai szerepvállalás szükséges. Kultúra és politika nem zárják ki egymást* – hangsúlyozták. Az egyik hozzászóló javasolta, hogy ezen belül az egyesület végezzen sajtófigyelést a zsidó témájú újságcikkekkel kapcsolatban. Egy hozzászóló a kérdést ismételten szavazásra föltenni javasolta.

Vértes István, egybehangzóan egy másik felszólalóval indítványozta, hogy a MAZSIKE kezdeményezze *a zsidó szervezetek konzultációját* – akár csupán a néhány legjelentősebb részvételével – *ha már a két évvel ezelőtti kezdeményezés az egységes szervezet létrehozására nem hozott eredményt.* Ketten szükségesnek tartották valamilyen gazdasági vállalkozás beindítását, az irószövetségéhez hasonló *anyagi csőd elkerülése végett.*

Zsidóság – nemzetiség

Öt hozzászóló tartotta szükségesnek az állásfoglalást, noha a vitát vezető Székely Gábor – látván a téma által kiváltott indulatokat – megjegyezte, hogy a téma már nem aktuális, mivel az előző évi közgyűlés ez ügyben már állást foglalt, méghozzá a nemzetiségi státus ellenében.

Rózsa T. Endre A *Magyarországi Zsidók Nemzeti Szövetségének* (MAZSINESZ) egyik vezetője kifejtette a szervezet filozófiáját, majd emlékeztetett, hogy a MAZSIKE is a „nemzetiségi szervezetek" című fejezetben található a Magyar Közélet Kézikönyvében. Ecsetelte a nemzetiségi státusz előnyeit is, ami mindenekelőtt gyermekenként havi 1200,– Ft oktatási támogatással jár.

Gergely István emlékeztetett a múlt évi közgyűlés elutasító határozatára, majd valami olyan formula kialakítását javasolta, amely ugyan a magyar nemzetiségi státust meghagyja, de lehetőséget teremt a kisebbségeknek fenntartott támogatás igénybevételére, ezáltal a zsidóság sajátos kultúrájának megőrzésére.

Egy hozzászóló úgy vélte, hogy a témát nem lehet levenni a napirendről, mert az változatlanul aktuális.

Fritz Imréné, Feldmájer Sándor és *Pelle János* határozottan ellenezték a kérdés fölvetését, egyenesen tragikusnak nevezték a téma behatolását a MAZSIKÉ-be, mivel szerintük ez a vezetőség megosztását és ezáltal az egyesület romlását okozta.

A vezetőség munkája, technikai és adminisztratív kérdések

Legyen az egyesületnek függetlenített titkára – hangzott el a javaslat – méghozzá nem az adminisztratív teendők ellátására, hanem az érdemi munka végzésére.

Nevezzen ki a közgyűlés számvizsgáló bizottságot – hangzott egy másik javaslat, mert jelenleg ilyen nem működik.

Két hozzászóló (és egykori vezetőségi tag) megjegyezte, hogy nem látja itt a régi vezetőség javát. Miért nem jöttek el? Megsértődtek?

Feldmájer Péter (aki egyben a *Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetségének* elnöke is) az egyesület Bács-kiskun megyei szervezetének vezetőjeként beszélt tevékenységükről és a vezetőségtől támogatást igényelt. (A pénz felvehető – válaszolta az egyesület pénztárosa.)

Hárman túl nagy létszámúnak tartották a vezetőséget (a jelölőlistán 15 fő szerepelt) és kisebb, operatívabb vezetést sürgettek.

Az az igazi tagság, amelyik itt és most jelen van – mondta *Nógrádi Péter*.

Több hozzászóló bírálta azokat, akik az egyesületet politikai vagy anyagi érdekérvényesítésre használták, és dícsérték azokat, akik a napi aprómunkát végzik.

Ugyancsak többen nosztalgiával emlegették az 1988-as esztendőt, az egyesület hőskorát, és az ehhez képest szomorú jelent.

Egyesületi élet, új javaslatok

Az alábbiakban – elhangzásuk sorrendjében – közreadjuk mindazokat a javaslatokat és információkat, amelyek a közgyűlésen elhangzottak, de ezek hivatali, adminisztratív jellege miatt nem kaptak kellő hangsúlyt:

– az egyesület szemlézze a zsidó témájú sajtócikkeket;

– gyűjtse a zsidó témájú könyveket, e célból hozzon létre egy kis könyvtárat;

– mindenkor tartson ügyeletben két főt, akik hívásra kimennek és átfestik a gyalázkodó feliratokat valahogy így: „Zsidóké a haza" helyett „Zsidóké *is* a haza";

– a nyugdíjas napra szervezők szeretettel várnak mindenkit. Egyben kérik, hogy hozzanak új játékokat, mert a régiek már elhasználódtak;

– a Garay utcai klubhelyiség állapota nagyon leromlott, felújításra szorul. Ehhez a tagok anyagi hozzájárulása is szükséges lenne. Az egyesület vezetősége és tagsága figyeljen jobban oda a szerveződő szélsőjobb oldalra, amely egyre erősebb és befolyásosabb;

– a Fővárosi Bíróság bejegyezte a *Kút* alapítványt. Az alapítvány célja *„bármilyen társadalmi üldöztetést elszenvedetteknek, de különösen a Holocaust túlélőinek, családjuknak, valamint az üldöztetés következtében elhúnytak leszármazottainak pszichoterápiás segítség nyújtása, gyógyítása."* Az alapítványhoz fordulók díjtalanul jutnak pszichoterápiás segítséghez;

– miután a Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetsége nem vállalkozik arra, hogy túllépjen a vallási kereteken és a nem vallásos zsidóságot is szervezze, ez a feladat a MAZSIKÉ-re hárul;

– a Hírlevél minden száma adjon számot az elnökség elmúlt hónapban végzett munkájáról és ismertesse az aktuális tennivalókat;

– az egyesület tagjai közt szép számmal akadnak gazdasági szakemberek: találjanak ki valamilyen módszert az értéktelenedő kárpótlási jegyek hatékony felhasználására, írják össze azokat, akik részt akarnak venni a napi munkában, a vezetőség pedig adjon nekik munkát.

Szombat

A legélesebb vita az egyesület folyóirata körül bontakozott ki, noha a jelenlévők többsége ezen kívülmaradt, s a vita inkább az érintettek között folyt.

A témában az első hozzászóló, *Rózsa T. Endre* azt indítványozta, hogy az Egyesület váljon meg vagy a laptól vagy a főszerkesztőtől. Indoklásul azt hozta föl, hogy a *Szombat* megtámadta az ortodoxiát, valamint Holländer Györgyöt, mely utóbbi ügyben a MUOSZ Etikai bizottsága is állásfoglalásra kényszerült. *„Saját személyemmel kapcsolatban is tehetnék említést, de nem teszek"* – zárta hozzászólását.

Varga Sándor úgy vélekedett, hogy a *Szombat* főszerkesztője anticionista, aki maga sem tudja, hogy hol akar élni és leginkább útközben érzi jól magát. Márpedig – mondta – ilyen személy nem való erre a posztra. Állításának alátámasztására felolvasta Tuvia Ravivnak, a Szochnut budapesti igazgatójának az Új Életben leközölt levelét, melyben az igazgató kifogásolja, hogy Szántó T. a hitközségi vezetőkről szólva – úgymond – szétválasztja a magánéleti és a közéleti cionistaságot. *„Úgy látszik tőle tanult a belügyminiszter, amikor magánemberként ment el a Horthy-temetésre"* – vélekedett Varga Sándor.

Pelle János szerint a *Szombat* ügyét csak akkor lehet majd megnyugtatóan rendezni, ha az egyesület vezetésén belül is tisztázódnak a dolgok. A *Szombat*ból hiányzik az elemi lojalitás a többi zsidó szervezetek illetve lapok iránt – folytatta Pelle – hiszen a neológ és az ortodox hitközséget egyaránt megtámadta. Nem is szólva arról, hogy milyen méltatlanul bánt együttműködésre kész közéleti személyekkel, akik ezen igen felháborodtak. (Példát nem mondott.) Tisztázni kellene a lap profilját – indítványozta ezután a *Kommentár* című, azóta megszűnt folyóirat szerkesztője – és egy hosszabb anyagokat közlő folyóirat jellegét ajánlotta, hiszen pl. a Vigília vagy a reformátusok folyóirata is ilyen. „Eredetileg is egy rotációról volt szó, nem csak az egyesület vezetőségében, hanem a *Szombat* körül is. Én azt hiszem, hogy ennek a rotációnak eljött az ideje" – fejezte be hozzászólását Pelle János, aki 1992 májusától szeptemberig szerkesztőként jegyezte a *Szombat*ot.

„Én úgy gondolom, hogy a Szombat jó újság" – felelt Feldmájer Sándor az előtte szólóknak. Már megint ott tartunk, hogy nem az a baj, ha az ortodox vagy a neológ hitközség elnöke hibákat követ el, hanem ha a *Szombat* azt megírja. Hiszen a *Szombat* a legutóbb bírált ortodoxia vezetőségének is megadta a válaszadás jogát. A lap a legolvashatóbb, legtájékoztatóbb a mai zsidó újságok között – summázta végül Feldmájer.

„Megvan a MAZSIKÉ-nek is a médiavitája" – kezdte Szécsi Éva – aki jelenleg a *Szombat* szerkesztője. Ennek pedig az az oka, hogy mindenféle egyéb programokkal ellentétben, amelyeket hamar elfelejtenek a résztvevők, a *Szombat* írásai megmaradnak, kézbevehetők, kijegyzetelhetők. Másokkal ellentétben a felszólaló úgy vélte, hogy a *Szombat* még nem eléggé nívós újság. Méghozzá azért nem, mert a zsidó közélet – amiről tudósít – szintén nem az. *Akik megbírálják a lapot, azért teszik, mert ők akarnak főszerkesztők lenni?* – tette föl a kérdést az egyik hozzászólásra célozva. Hiszen olyan nagy az újságírói munkanélküliség.

A vitában idáig érve Korányi László az elnökség nevében szükségesnek tartott néhány szót közbevetni. Az elnökség az elmúlt időszakban igen sokat foglalkozott a *Szombat*tal – informálta a jelenlevőket – talán túl sokat is, valószínűleg a Szécsi Éva által említett okokból. Kétségkívül voltak olyan cikkek, amelyekkel a vezetőség erősen vitatkozott – pl. a *MAZSIKE a padlón* (1993. február) című. Elsősorban azon-

ban mindig azt tartotta szem előtt, hogy az ott leírtak megfelelnek-e a valóságnak, vagy nem. Hogy az írás az adott pillanatban taktikus-e, az csak másodlagos szempont lehet. Mindazonáltal, az elnökség álláspontjának hatékonyabb közvetítése végett delegáltak egy személyt a szerkesztőbizottságba. Az illető persze semmiképpen sem cenzor – nyugtatta meg hallgatóit Korányi, majd eképp zárta hozzászólását: *„A magánvéleményem pedig az, hogy a Szombat a legolvashatóbb, vagy az egyetlen olvasható magyarországi zsidó újság."*

Várai Emil – a lap olvasószerkesztője – megvédte Szántó T. Gábort az anticionizmus vádja ellenében, mondván: csupán arról volt szó, hogy Szántó felhívta a figyelmet egyfelől a cionista propaganda, másfelől a Magyarországon maradás közti ellentmondásra. Ezután felháborodottan utasította vissza a *Szombat*tal kapcsolatos „kioktatást" annak a személynek a részéről, *„aki majdnem tönkretette a Szombatot, aki el akarta az Egyesülettől szakítani"*.

Nógrádi Péter úgy érezte, hogy itt a *Szombat* „ledurungolása" folyik, és a maga részéről a lapot *megőrzendő értéknek* nevezte.

Utolsóként Székely Gábor szólt a témához – noha csak közvetetten. Emlékeztetett, hogy amiként évtizedeken keresztül a cionizmust hangoztatták vádként, ma a zsidó közösségben sokan az anticionizmust használják ugyanerre a célra. Pedig *ha valakit az élete és a munkája Magyarországhoz, ehhez a közösséghez köt, az még nem feltétlenül anticionista.*

Egy köszönet

Végezetül: egyetlen fejezetbe sem szorítható be annak a tizenhat éves lánynak a hozzászólása, aki a sajtóban is nagy visszhangot kiváltó kőbányai skinhead-támadás áldozata volt. *V. Tímea* megköszönte az egyesületnek és mindenekelőtt *Simonyi Péter*nek az erkölcsi és anyagi segítséget, amely egyebek közt lehetővé tette számára, hogy családjával kiutazzon Izraelbe.

A hozzászólások ezzel végetértek. Az elnöklő Székely Gábor ezután közölte, hogy három kérdést tettek föl szavazásra.

1. Változtassa-e meg a nevét az egyesület, oly módon, hogy nevéből elhagyja a „kulturális" szót? Ezt a javaslatot mindössze ketten támogatták.

2. Mivel az alapszabály módosítására tett javaslatok most – idő és kellő átgondoltság hiányában – nem tárgyalhatók, az elnökség ezzel a legközelebbi közgyűlésen foglalkozzék. Ezt az indítványt a többség elfogadta.

3. Mivel a számvizsgáló bizottság felállítására tett javaslat – a fentiekhez hasonló okokból – most nem tárgyalható, ezt is halasszák el a következő évre. Ezt az indítványt is elfogadta a többség.

Ezután került sor az elnökség megválasztására. A jelölőbizottság elnöke, *Landor Károly*, köszönetet mondott mindenkinek, aki valaha az elnökségben dolgozott, majd felolvasta a tizenöt jelölt nevét. A jelöltek röviden bemutatkoztak, majd kiosztották a szavazócédulákat, amelyeken fel volt tüntetve a tizenöt jelölt neve. Székely Gábor kivételével – aki nem vállalta az elnökségi tagságot, mert nem tartotta a nagylétszámú vezetőséget elég operatívnak, minden jelöltet megválasztottak.

Gadó János

A Magyar Zsidó Kulturális Egyesület új elnökségének tagjai:

Bokor Judit, Dénes Gábor, Drucker Tibor, Fekete László, Gergely István, Hajósné Vértes Antónia, Hernádi Miklós, Hollós Sándor, Korányi László, Olti Ferenc, Rajki András, Siklósi János, Simonyi Péter, Vámos Tibor.

A Magyar Zsidó Kulturális Egyesület Elnöksége állásfoglalása a Szombatról

A MAZSIKE újjáválasztott elnöksége első ülésén a legfontosabb kérdések egyikeként foglalkozott a Szombat *című folyóirattal. Az október 31-i közgyűlésen kritikai és elismerő megnyilatkozások is elhangzottak a lappal kapcsolatban, de mind e felszólalások, mind pedig az Elnökség egyöntetű véleménye szerint a* Szombat *megjelentetése az Egyesület tevékenységének egyik legfontosabb eredménye. A* Szombat*nak, mint az Egyesület lapjának tükröznie és közvetítenie kell annak szellemiségét, ami a zsidó kultúra és identitástudat újraélesztését célozza, kiemelt érdeklődéssel és vonzalommal tekint Izraelre, baráti, partneri és egyenrangú kapcsolatokra törekszik a hitközségekkel, minden hazai és nemzetközi zsidó szervezettel, és nyitott az együttműködésre a zsidóságot toleránsan kezelő minden nem-zsidó szervezettel. Az Elnökség a* Szombat *szerepét ugyanakkor alapvetőnek tartja a magyar zsidó társadalom sokoldalú informálásában, különféle irányzatai álláspontjának megjelenítésében, valamint közösségünk egésze művelődésében. A sajtószabadság elvéből kiindulva magától értetődően tekint a lap hasábjain lefolytatott vitákra és természetesnek tartja a folyóiratban kritikai észrevételek közzétételét, mert azok lassan újjászületőben közösségünk életét tükrözik, illetőleg azt szolgálják, és továbbra is ragaszkodik ahhoz, hogy a kritikával illetett fél véleménye is megjelenhessen.*

A MAZSIKE Elnöksége tiszteletben kívánja tartani a zsidó hagyományban oly mélyen gyökerező pluralizmust s az új magyar demokrácia egyik legfontosabb pillérét, a sajtószabadságot még akkor is, ha a Szombat *közleményei olykor nem esnek egybe az Egyesület hivatalos álláspontjával.*

A MAZSIKE Elnöksége álláspontja szerint a fenti elvek eddig is meghatározták a Szombat *szerkesztési elveit, ezért bizalmáról biztosítja a* Szántó T. Gábor *főszerkesztő által vezetett szerkesztőséget, s teszi ezt mindaddig, amíg ez a szellemiség változatlan.*

Mit tud a páncélszekrény?

Rosszkor kopogtattam a *Halász Biztonságtechnikai és Kereskedelmi KFT* központjának ajtaján. Csaknem az egész, húsz valahány tagú közösség gyászolt.

Az elhúnyt neve: *Smuel Aradi*. Még 1949-ben alijázott. Az általa képviselt cég neve: *Omen Metal Product*. Ők a kibuc agytrösztje, amely a szenzációnak ígérkező terméket gyártja. A kibuc neve: *Hadzor*. Smuel szinte becsületbeli ügyének tartotta a páncélszekrényeket forgalmazó, majd gyártó izraeli–magyar vállalkozás felfutását. Ne vegye senki zokon, ha akaratlanul egy kis propagandát is csinálok terméküknek. A páncélszekrény súlya 50 kg, mérete 70x50 cm (de van ennél kisebb méret is), ára 50 ezer forint. S mit tud ez a szerkentyű? Hitelkártyával épp úgy nyílik, mint mágneskártyával, csak éppen a kódot kell ismerni. (Erről lejjebb lesz még szó). S ezért megérdemli, hogy magázzák.

– Nincs az a profi betörő, aki akár lángvágóval is felfeszítené a mi páncélszekrényeinket. Legalábbis eddig senki nem járt sikerrel – mondja tagadhatatlan büszkeséggel *Halász Tamás*, a KFT igazgatója. És hozzáteszi:

– Az izraeliekben hű társakra lelt a KFT. Nem egy Smuel Aradija lett a vállalkozásnak. Itt van például *Noam Avni*, a technikai részleg vezetője. Nem is tudnám hamarjában összeszámolni hányszor járt már nálunk. Műszaki tanácsai szinte megfizethetetlenek. A hadzoriak nem csinálnak titkot belőle, eleinte nem bíztak a vállalkozás sikerében. A többi között azért sem, mert az elektronikával működő mágnes- illetve hitelkártyához megfelelő infrastruktúra szükséges, és ehhez Magyarországon még nem értek be a kellő feltételek.

Egy-egy ilyen vállalkozás mindenképpen lendít valamit a műszaki kultúránkon – fogalmazódik meg a közös vélemény. Persze, mindehhez nem elég a lelkesedés, hanem elsősorban tudás, leleményesség, s nem utolsó sorban kereskedelmi szellem kell. Csakis így lehetett a KFT fennállásának rövidke pár éve alatt 4 ezer páncélszekrényt értékesíteni.

Hogy kik vásárolják a falba, padlóba rögzíthető, elmozdíthatatlan páncélszekrényeket? Elsősorban a szállodák: az Intercontinental, a Forum és a többiek. De nem csak a nagy cégek, vállalatok vagy a posta vevő a KFT termékeire, hanem még az egészen kicsiny, mondhatnám törpe vállalkozások is.

– *Hogy született meg az ötlet?* – kérdem Halász Tamást.

– Izraelben jártam vendégségben, s ennek során felkerestem a Hadzor kibucot. Barátok, rokonok hívták fel rá a figyelmem. S hát mi tagadás, megirigyeltem a hadzoriakat, amikor megismerkedtem termékeikkel. Ott, helyben született meg bennem a gondolat: mi lenne, ha mi is belevágnánk a fejszénket ebbe a dologba. Még hozzá közösen...

Ottjártamkor Halász Tamás a finn küldöttséggel tárgyalt a KFT tevékenységének kibővítéséről. *György Gergely* helyettes pedig az olaszokat várta. Trieszt részére épülő két nagy hajó páncélszekrényekkel való felszerelésében fognak besegíteni – mondják. A megbeszélések még cseppfolyós állapotban leledzenek, azért nincs mód azok részletezésére.

A kelet-európai piacon terjeszkednek. Prágában 400 páncélszekrényt értékesítettek. Szépen mennek a dolgok Ukrajnában, a donyeckiek már be is kapcsolódtak a gyártásba.

Mi sem természetesebb, mint hogy kíváncsi voltam a szövetkezet tagjaira, akiken nyugszik ez a cég, amely tavaly már 80 millió forintot forgalmazott, az idén pedig várhatóan 50 százalékkel megnöveli teljesítményét. Exportjuk 1992-ben 25 millió forintra rúgott.

Beszélgettem a szervíz vezetőjével, *Milder Sándorral* is. Apró mini adó-vevő készüléket visel a derekán. Ha bárhonnan hibát jelentenek, gépkocsiba, vonatra vagy repülőgépre ül, kiszáll a helyszínre. Még nemrégen egy szál maga képviselte a szervízt, ma már öten vannak.

Vértesi Márta is magasan képzett villamos mérnök.

– Ha úgy hozza a helyzet, bárki helyett be kell ugrani, és helyt kell állni – mondja. Vagyis nem csak az elektronikához kell értenünk, hanem sok minden egyébhez is, a többi között kereskedelemhez, könyveléshez, menedzserként is helyt kell állnunk.

A szövetkezet tagjai a hét végét az igazgató vidéki telkén töltik. Ha történetesen izraeli vendégeik vannak, ők sem hiányozhatnak a társaságból.

Kroó László

ELVIRA

HÁG HÁNUKKÁ SZÁMÉÁH!

Tavasz a télben. Repüljön velünk a makkabeusok országába – most már vízummentesen.

Keddi napokon	**LY367/LY368**	
Indulás	BUD-ről	14.15
Érkezés	TLV-ba	18.20
Indulás	TLV-ból	10.15
Érkezés	BUD-re	12.40

Csütörtöki napokon	**LY367/LY368**	
Indulás	BUD-ről	10.30
Érkezés	TLV-ba	14.35
Indulás	TLV-ból	06.15
Érkezés	BUD-re	08.55

December 9-től minden csütörtökön közvetlen csatlakozási lehetőség Bombay és Bangkok, Johannesburg és Peking felé is.

Várjuk képviseletünkön!
1052 Budapest, Kristóf tér 6. II. em. 1.
Telefon: 266-2970. Fax: 266-2973

ELVIRA

Ünnepeljen velünk Szilveszterkor

Az Átrium Hyatt szálloda színvonalas nemzetközi show-műsorral szórakoztatja vendégeit. A Terrace és az Old Timer étterem, valamint a Bálterem más-más programmal várja mindazokat, akik nálunk kívánnak búcsút venni az 1993-as évtől. A varieté jellegű műsorban majorettek, cirkuszi bemutató, bűvészek, akrobaták szerepelnek és a gazdag program mellett változatos menüsort kínálunk vendégeinknek.

Érezze jól magát az év utolsó napján is szállodánk éttermében!

Asztalfoglalás 266-1234/654,655

HYATT

ÁTRIUM HYATT BP.
1051 Budapest, Roosevelt tér 2.

(x)

PARKOLJON NÁLUNK!

A felújított Park Étteremben Tussay Zsoltné üzletigazgató és Solymos Péter főszakács a szárnyas- és halspecialitások gazdag választékával, házi palacsintákkal, festményekkel és virágokkal, udvarias kiszolgálással, ráadásul 10% kedvezménnyel várja Önt és kedves családját.

levágandó

Park Étterem
XI. Kosztolányi Dezső tér 2.
Telefon: 1669-475, 1611-632
Nyitva: 12–24 óráig *(x)*

Érezze otthon magát, töltsön egy meghitt estét a Vadrózsában!

Vetter Margó és Spák Kati étterme Jobbágy Gábor mesterszakács remekeit: a házi libamájat, a „bankár" módra készített bélszínfilét, a roston sült süllőfilét, a pulykafilét gesztenyével és a fenséges libasültet ajánlja. Gyertyával és virágokkal ékesített kényelmes asztalok, kedves kiszolgálás és 10% árkedvezmény várja Önt és becses családját.

levágandó

Vadrózsa Étterem
II. Pentelei Molnár u. 15.
Telefon: 1351-118
Nyitvatartás: hétfő kivételével 18–24 óráig

(x)

Egyetlen igaz barátom: AZ ÖREGHALÁSZ

Indiai pulykacsíkok? Dorozsmai molnárponty? Fogasszeletek Kárpáti módra? Szegedi halászlé? Mákos palancsinta?

Friss újságok? És hogyan készítik a kapros pontypaprikást?

Mindezt megtudhatja az Öreghalász étteremben. A Szombat olvasói 10% kedvezményt kapnak.

levágandó

Öreghalász Étterem
IV. Árpád út 20.
Telefon: 169-4192
Nyitva: 11–24 óráig

(x)

A 10%-os kedvezményre jogosító Szombat-kuponokat 1994. január 5-ig lehet felhasználni.

Apró lépések a béke felé

A *Globes* üzleti magazin idén is megtartotta a „Jerusalem Business Conference" című, tavaly ősszel már nagy sikerrel debütált rendezvényét. Az esemény szervezésében részt vett még Jeruzsálem önkormányzata, a jeruzsálemi Fejlesztési Bizottság illetve az izraeli Ipari és Kereskedelmi Minisztérium. Az idei konferencia fő témája a „béke gazdasága" volt, azaz Izrael gazdasági és üzleti élete a régió politikai változásainak tükrében. A békekötés után az ország ugyanis a híd szerepét töltheti be a térség országai, valamint a fejlett gazdasággal rendelkező amerikai és európai országok között.

A széles nemzetközi érdeklődést az magyarázza, hogy Izraelen keresztül most már elérhetők az arab piacok, hiszen az izraeliek ismerik a régiót, a mentalitást, tudják, hogyan lehet a térségben üzletet kötni. Épp ezért különös, hogy Magyarországról viszonylag kevesen utaztak ki, mindössze két cég képviseltette magát, valamint *Széles Gábor,* a Videoton elnöke, aki egyébként a Magyar Gyáriparosok Országos Szövetsége elnökeként találkozott a helybéli gyáriparosok szervezetével is. A konferenciáról *Barta Ágnes,* a *Figyelő* című gazdasági hetilap helyszínre küldött tudósítója tájékoztatta lapunkat. Mint elmondta, a békekötés utáni közhangulatra leginkább az öröm jellemző, bár némi félelem vegyül hozzá, hiszen sok dolog tisztázatlan még. A béke valódi megvalósulása azonban nem politikai, hanem gazdasági kérdés, hiszen a palesztin területeken a helyzet akkor stabilizálódik, ha az életszínvonal megfelelő mértékben növekszik. Jelenleg ugyanis az átlagjövedelmek körülbelül az izraeliek tizedét érik el.

A kétnapos konferencián a résztvevők szekciókban dolgoztak, más és más témákról tárgyaltak. Az előadások közül három keltett különösen nagy figyelmet. Simon Peresz az életszínvonal és a béke összefüggéseiről beszélt. Felszólalt André Azoulay, aki zsidó létére a marokkói király, II. Hasszán gazdasági tanács-adója, valamint Hisham Awartani palesztin professzor az A-Najah egyetem tanára. Az előadásokból ismételten kiderült, hogy a palesztin területeken fejletlen az ipar, a mezőgazdaság, nincsen közigazgatás, rendőrség – már ezek megszervezése is üzlet lehet –, így minden segítségre nyitottak, mindenre szükségük van, az élelmiszerektől a textiltermékekig.

Izraelnek komoly érdeke fűződik palesztin területek fejlődésének segítéséhez, és hogy egyfajta gazdasági együttműködést alakítson ki, szabadkereskedelmi megállapodás megkötését szorgalmazta. Ugyanakkor hangsúlyozták, szívesen adnak tanácsokat, segítenek projecteket kialakítani, közreműködnek az ipar és mezőgazdaság feltámasztásában, ám semmit nem kívánnak a palesztinokra erőltetni.

A tárgyalásokon soha nem látott számban vettek részt marokkói, jordán és egyiptomi üzletemberek. Az izraeliek nem félnek attól, hogy az arab országok is megpróbálnak befolyást nyerni. Egyrészt mert a nemzetközi piacokon már eddig is hozzászoktak a konkurenciához, másrészt mert úgy vélik, mindegy, hogy milyen pénzből, de fejleszteni kell. Mindehhez csatlakoznak az országban már gyökeret eresztett multinacionális cégek is. Legfontosabbnak az infrastruktúra mielőbbi létrehozását, lakások építését tekintik, Perez még azt is el tudja képzelni, hogy vasútvonalat létesítenének egészen Bagdadig.

E célok jegyében a pénzintézetek már elkezdték a megfelelő finanszírozási technikák kidolgozását, a Bank Leumi például már aláírt egy szerződést egy marokkói pénzintézettel. Mindezt kiegészíti az az amerikai segély, amelyet a palesztin területek oktatási, egészségügyi és infrastruktúrális fejlesztésre kaptak, és remélhetőleg erre fordítanak majd.

Az arab üzletemberek nagyszámú megjelenése történelmi pillanat volt, ugyanakkor nem lenne szabad illúziókat kergetni. Az autonómia stabilizálódására még legalább öt évet várni kell. A közeledés, a fejlődés, azaz a valódi béke, tehát csak igen kicsi lépésekben valósul majd meg.

Szegő Krisztina

AMI TOURS ®

H–1051 BUDAPEST
Nádor (Münnich F.) utca 14.
Tel.: (36-1) 131-7167, 131-7312
Fax: (36-1) 111-7209
Tx: 223381

IDEGENFORGALMI KFT.
TRAVEL AGENCY LTD.
REISEBÜRO GMBH.

Szilveszterre
Párizs, Róma, Málta

Üdülések
Málta, Ciprus, Kanári-szigetek, Eilat, Mauritius, Dubai

Síutak
Ausztria (Karintia, Tirol, Salzburg), Olaszország, Szlovákia

REPÜLŐJEGYEIT TOVÁBBRA IS NÁLUNK VEGYE!

Hős helyett polgármestert!

Naor Gilonnal, az Izraeli Nagykövetség első titkárával beszélget Szécsi Éva

***Bizonyos vagyok abban, hogy Önöket legalább úgy meglepte Rabin és Arafat kézfogása, mint engem* – kezdte a szombat esti találkozót a fiatal diplomata, s ezzel rögtön megnyerte a hallgatóság bizalmát. Nem játszotta a jövőbelátót, gyakran felelte, hogy *„nem tudom”, „majd meglátjuk”*, s leggyakrabban használt kötőszava a *„ha”* volt.**

A Magyar Zsidó Kulturális Egyesület Garay utcai termét zsúfolásig megtöltötték az érdeklődők, akik nemcsak azt bizonyították, hogy a magyarországi zsidóság érdeklődése Izrael iránt szinte „belpolitikai” jellegű, hanem azt is, hogy a közel-keleti helyzetről sokat tudnak, sőt *„többet tudnak”*, s rengeteg kérdésük van.

A találkozó novemberben zajlott, tehát a legaktuálisabbal kezdődött: a kormányon lévő Munkapárt jeruzsálemi és tel-avivi polgármester-választási vereségével.

A jeruzsálemi győzelmet el kell választani a tel-avivitól – kezdte Naor Gilon. – Tel-Aviv esetében ki kell zárni mindenféle nagypolitikát. A győztes, *Roni Milo* tőzsgyökeres tel-avivi. A választáson támogatta a Merec, a baloldal pártja is. Tény, hogy miniszter volt a Likud kormányban; amikor a Kneszet az izraeli–PFSz megegyezésről szavazott, ő tartózkodott.

A Munkapárt jelöltje, Avigdo Kalani veterán; a Jom Kipur háború hőse, a parancsnoksága alatt álló alakulat a Golánon szinte egymaga állította meg az óriási túlerőben lévő szír csapatokat. Kalani a legmagasabb katonai kitüntetések birtokosa. De Tel-Avivnak polgármesterre és nem hősre van szüksége – állította Naor Gilon. Lakói olyan jelöltre szavaztak, aki képes megoldani a város rengeteg gondját.

A jeruzsálemi választási eredmény más okokra vezethető vissza. A jogosultak mindössze 40 százaléka szavazott; ez Izraelben hallatlanul alacsony részvételnek számít. A vallásos emberek 90 százaléka viszont voksolt, miközben a kelet-jeruzsálemi arabok, akikre a 82 éves, Magyarországon született Teddy Kolek annyira számított, nem mentek el az urnákhoz. Mi több: az ortodoxok jelöltje két nappal a választások előtt visszalépett a Likud párti *Ehud Olmert* javára. Teddy Kolek a választások előtt fél évvel egy interjúban ezt mondta: *én nem szavaznék egy 82 éves jelöltre.* Ő 27 évi polgármesterség után vissza akart vonulni, de engedett a munkapárti rábeszélésnek. Végül is az ortodoxok akik a békefolyamattal nem sokat törődnek –, döntötték el, ki legyen Jeruzsálem polgármestere. *Talán nem kellett volna nagypolitikai tétet adni a helyhatósági választásoknak* – volt Naor Gilon véleménye. Bár érthető a miniszterelnök agitációs érve is: azért mondta, hogy aki Kollekre és Kalanira szavaz, az a békére szavaz, mert ezzel jelöltjei esélyeit növekedni vélte

Mit adtak és mit kaptak? – *Mi reménységet, a PFSz viszont kevesebbet, mint amennyit követelt* – mondta a követség első titkára.

A diplomata be sem fejezhette mondatát, amikor már tucatnyi kéz volt a levegőben. Egy – kissé mérges – ősz úr tette fel az első kérdést: *mikor jön vissza a Samir vezette Likud kabinet?!*

Élénkség a teremben: lám, megvan az első héjja. Később kiderült, hogy a hallgatóság soraiban mintha ők lennének többen, mármint akik rosszalják a bizonytalan kompromisszumokat, aggódnak Izrael területi épségéért, biztonságáért, nem tartják tárgyalóképes, megbízható partnereknek az arabokat. *„A kibicnek semmi sem drága”* – mondta egy, a békegalambok táborát képviselő felszólaló.

„Mi lenne, ha Arafat felszabadítaná a PFSz kincseit, s a gázai övezet és Jerikó fejlesztésére fordítaná?” – hangzott egy további kérdés. *Ami nincs, azt nem lehet felszabadítani. Az egykori szocialista országok, köztük Magyarország is, annak idején tetemes támogatást adtak. Ma ezek a források kiapadtak. Az Öböl-háború idején Szaud-Arábia befagyasztotta többszázmillió dollárjukat. Becslések szerint 10–15 milliárd dollár kellene a területek fejlesztésére* – mondta az izraeli diplomata. *Peresz külügyminiszter eddig 2 milliárdot szerzett külföldről.*

Ha a békefolyamat folytatódik, akkor a Közel-Keleten, ahol olcsó a munkaerő, ahol óriási kihasználatlan kapacitások vannak, létrejöhet, egy, az európai gazdasági közösséghez hasonló tömörülés, bejönne a külföldi tőke, növekednének a beruházások, biztonságosabbá, következésképpen még jelentősebbé válna a turizmus. Ha ... ha a partnerekben meg lehetne bízni, ha a fundamentalizmus nem kerekedik a megegyezés hívei fölé. *Bár* – jegyezte meg Naor Gilon – *a Hamasznak (a PFSz megegyezést ellenző szárnya) is vannak politikai és gazdasági ambíciói. Nem kizárólag a vallási fanatizmus jellemzi.*

Egyébként a következő kormányoknak tiszteletben kell tartaniok az előzők által aláírt egyezményeket. Egy esetleges Likud kormány, amely netán a két és fél év múlva megtartandó választások után alakul, nem semmisíthetné meg a most aláírt egyezményt. De ha a békefolyamat jól halad, miért veszítene a Munkapárt?

Ami az időpontot illeti: nagy a nyomás Izraelre. Visszalépni a tárgyalásoktól, nemzetközi politikai öngyilkosság lenne. Az erőviszonyok Izrael és a térség arab államai között kezdenek felborulni, új hatalmi egyensúly alakul ki! Nem várhatjuk meg, amíg az arab államoknak lesz atombombájuk! Minél tovább várnánk, annál nagyobb lenne a kockázat!

Naor Gilon elismerte: két évvel ezelőtt ő is másképpen gondolkodott, mint a teremben ülő sok kérdező. De, visszakérdezett: *ha a Likud kormányzat keménységét biztonságosnak találták, akkor a magyarországi zsidók miért nem rohantak Izrael felé, holott már szabad volt az út, nyitva a határ? Ha Izrael és a területeken élő arab lakosság életkörülményei is javulnak – úgy nagyobb esélye van a békének, a turizmusnak, az alijának.*

Válaszait így fejezte be: Úgy vélem, a zsidók számára Izrael a legjobb hely az életre, bár azt nehezíti a feszültség, a terrorizmus, az adók, évente egy hónapra a tartalékosoknak be kell vonulniuk, s ilyenkor a tekintélyes üzletembernek egy 21 éves tejfelesszájú parancsol. De: ha van saját államod, országod, ahol származásodért nem ér hátrány téged, s bizonyosan nincs antiszemitizmus, akkor a nehézségeket is könnyebben viseled el!

Lubavics és a Messiás

A lubavicsi haszid mozgalom központja New York egyik híres zsidónegyede, Brooklyn, azon belül is Crown Heights, s az Eastern Parkway 770. számú ház, a hetedik lubavicsi Rebbe lakhelye, a zsinagóga, ahol sokezer haszid imádkozik, ahonnan a küldöttek, a *„sliahok"* indulnak a világ minden tájára, zsidóságot tanítani, jócselekedetre, *micvére* nevelni a zsidókat, megtenni mindent, hogy megérjen az idő a Messiás érkeztére.

1993 – 5753 – volt az a jeles év, amelyben több lubavicsi vezető a Messiás jövetelét jelezte. A Rebbe sok híve, köztük Butman rabbi tovább ment, feltételezvén, hogy a jelenlegi Rebbe maga a Megváltó. Ismét mások Messiássá akarták koronázni, s felhívással fordultak hozzá: fedje fel kilétét, hogy a megváltott zsidó nép végre, eltelvén az isteni Tudással, áldást, jó egészséget és bőséget kívánhasson a Messiás Királynak. *„Éljen soká a Messiás Király!"* – hirdették a plakátok, a mozgalom gyermekei pedig Jeruzsálemben, New Yorkban és Moszkvában skandálták, hogy „Mi most akarjuk a Messiást!"

„Lehájim a Rebbének, de semmi koronázást!" – hirdette címében a Jewish Week riportja, amely beszámolt a nagy vihart kavart napról, 1993. január 31-ről. 43 évvel azelőtt halt meg a hatodik Rebbe, s 42 évvel ezelőtt vette át tisztét a mostani, a 91 éves Menáhem Mendel Schneerson. Azon az estén a Rebbe, akit tíz hónappal korábban szélütés ért, beszélni nem tud, s tolószékben figyeli híveit, mégis maga töltött gyüszűnyi vodkát az őt ünneplő rabbiknak; azoknak is, akik őt Messiássá akarták koronázni, s azoknak is, akik úgy vélték, ehhez csak Istennek van joga. Ez utóbbiak győztek az évfordulót megelőző napok forró vitáiban. A koronázás elmaradt. De a 770-es számú ház előtt mintegy 5000 haszid, férfiak, nők, gyermekek énekeltek és éljeneztek, s bent a zsinagógában legalább ennyien szorongtak, harsogva a *„Jehi Adonéjnu"*, a *„soká éljen a tanító, a mester, a Messiás Király"* kezdetű himnuszt.

Négy tévé közvetítőkocsi állt az Eastern Pakway-n, műholdas adás sugározta az eseményt – a Rebbe köszöntését – London, Párizs, Hong Kong, Ausztrália és Izrael haszidjainak. Kfar Chabad-ban, az izraeli központban úgy készülődtek a haszidok a brooklyni testvérek fogadására, mintha azok perceken belül megérkezhetnének. És Brooklynban karneváli hangulat uralkodott; harsogott az ének, sokezren vitték a Rebbe fényképét – írja a Jewish Week. És aztán Krinsky rabbi, a Rebbe szóvívője bejelentette, hogy „nem volt koronázás".

Valóban: 5753, a „nagy csodák éve" nem hozta meg „a" Csodát. Vagy ha igen, nem tudunk róla. Talán már köztünk jár, hiszen – mint a haszidok vallják – bármelyik cádik lehet a Messiás, akit Isten küld, de akinek eljövetelét emberi munka, akarat, hit teremti meg.

A lubavicsi haszidok számára semmi sem változott: 5754-ben is zsidóságra kell tanítani és várni a Messiást!

Közeleg a messiás! Transzparens egy Brooklyni-i utcán

By the Grace of G-d

LONG LIVE THE KING MOSHIACH!

יחי מלך המשיח

THE YEAR OF GREAT WONDERS — 5753 — הי' תהא שנת נפלאות גדולות

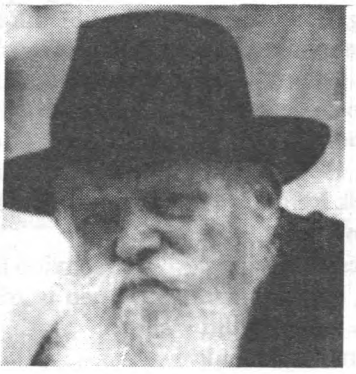
To the Lubavitcher Rebbe, Rabbi Menachem M. Schneerson, The King Moshiach, שליט"א

In light of the recently-published Psak Din (ruling) of Rabbis from all over the world, that the Rebbe שליט"א, is in fact the King Moshiach of whom the Torah speaks, as defined by the Rambam in Hilchos Melachim, ch. 11, in the passage that begins, "A king will arise from the House of David..."

We request from G-d Al-mighty that the Rebbe שליט"א, the King Moshiach, become revealed in all his might and splendor, in perfect health, and that he take us out of exile, and lead us upright to our Holy Land, Now.

We offer the Rebbe, the King Moshiach שליט"א our blessing: "Long live the King!"

We pray that G-d grant the Rebbe, the King Moshiach, שליט"א, robust health, and that he make the kingship of the Rebbe, the King Moshiach שליט"א, manifest to the entire House of Israel, and to all of humanity, so that the Rebbe, the King Moshiach שליט"א may joyfully bring the Redemption of the Jewish people, in all its stages, to its ultimate conclusion, with the building of the Beis HaMikdosh, and the Ingathering of the Exiles — until the world will be filled with the knowledge of G-d as the waters cover the ocean bed.

Chesvan 5753

We request the blessing of the Rebbe, the King Moshiach שליט"א that G-d grant us and the entire House of Israel good health and prosperity, and success in all our endeavors.

„Éljen soká a Messiás király!" A hirdetés, mely bejárta a világot

Messiás a zsidó történelemben

Egy régi orosz történet szerint egy szegény zsidónak a hitközség havi egy rubelt adott azért, hogy a zsidó minden hajnalban kimenjen a dombtetőre és ott várjon napnyugtáig. A dolga az volt, hogy üdvözölje a messiást, ha megérkezik. Amikor megkérdezik tőle, hogy tetszik a munka, ezt válaszolja: „A fizetés nem sok, de kellemes, állandó elfoglaltság."

A *mosiah* (messiás) héber szó 39 alkalommal jelenik meg a Szentírásban és főleg Izrael és Júda királyaira vonatkozik. Jelentése felkent. A Szentírás görög fordításában a görög szó (khrisztosz) ugyancsak felkentet jelent.

A rabbinikus hagyomány öt dolgot állít a messiásról: Dávid király leszármazottja lesz; Izrael országán fog uralkodni; összegyűjti a világon szerteszórt zsidóságot Izraelbe (ez a *kibuc galujot*); minden zsidóval betartatja a Tóra törvényeit; békét hoz az egész világnak.

A keresztények már 2000 éve elfogadták a khrisztoszt, mint az emberiség megváltóját. A zsidóság ezt mindig is elutasította. Miért? Mert *a keresztény khrisztosz nem hozta el a világbékét.*

Amikor a zsidók fellázadtak a római uralom ellen, sok zsidó megváltóként tisztelte – és követte halálba – vezérét, akinek neve *Simon Bar-Kohba* volt. Az eredmény katasztrófális lett: a zsidók megsemmisítő vereséget szenvedtek Betarnál 135-ben.

1665-ben Izmírben tünt **fel** *Sabatáj Cví*, a török zsidó, aki messiásnak **kiáltotta ki magát és** várta, hogy a török szultán átadja neki (az akkor **török kézen lévő**) Palesztinát. De Sabatájnak csalódnia kellett: **a szultán kivégzéssel** fenyegette meg és Sabatáj – a világszerte élő **követőinek nagy** megdöbbenésére – áttért az iszlám hitre. Ennek **ellenére ma** is vannak Törökországban, akik messiásként tisztelik. Bár a modern kor reformzsidósága nem hisz a messiásban, az ortodoxia és a messianizmus sosem állt nagyon távol egymástól. Az ortodoxia Izraelben is találkozott a messianizmussal: főleg a néhai *Avraham Jichak Kuk* rabbi vallásos és cionista követői várják a zsidók megváltóját. 1967 júniusában a hatnapos háború (és a Siratófal birtokba vétele) volt az az esemény, amely kiváltotta a messianizmus izraeli újraéledését – ezúttal cionista mezben.

R. A.

Yosef I. Abramowitz

Mi lesz, ha meghal a Rebbe?

„Teljes hittel hiszek a messiás eljövetelében. Lehet ugyan, hogy késlekedik, mégis várom őt, nap mint nap."
– Majmonidész (1135–1204)

Fekete kalapok tengere bólogat, fel és le, előre és hátra: imádkoznak a haszidok. A lubavicsiak központjában, a brooklyni Crow Heightsban vagyunk. A tornacsarnok-méretű imateremben a sápadt arcok ezrei előtt nyitva tartott imakönyvekre ragyogó neoncsövek sorai vetnek fényt, a péntek esti imát, ajkak ezrei mormolják színes összevisszaságban. A frigyszekrény, az *aron kodes* jobbján emelt pulpituson vörös bársonnyal borított, párnázott szék áll, előtte olvasópolc. A szék üres. A pulpitus alatti teret fekete bársonykipát viselő, körbenyírt hajú fiúk töltik meg, akik izgatott suttogással lökdösődnek közvetlenül a pulpitus lépcsői alatt.

A gyerekek mozgása egyre izgatottabbá válik, alig tudják türtőztetni magukat.

– A mosiah bármikor megérkezhet – mondja nekem a kilencéves Smulik. Fekete kipáján is ezt hirdeti a felirat színes betűkkel: *Most akarjuk a messiást!*

Egy dallam, egy *nigun* terjed széjjel, mint a futótűz, beborítva a haszidokat, egyesítve ajkaikat, megdelejezve kezeiket. A fekete-fehér tenger szétválik, hosszú ösvényt hagyva a haszidok ezrei között egészen a frigyszekrényig, a várakozó gyerekekig. A terem vége felől megjelenik egy alak és a révült haszid dallam ütemére végiglépked az ösvényen. Minden oldalról fejek mozdulnak felé, kapcsolatot keresve vezetőjük villámló kék szemével.

A mester megérinti a frigyszekrény bársonyfüggönyét, lassan felmegy az öt lépcsőfokon, a bársonytrónja előtt álló olvasópolcon kinyit egy nagy imakönyvet és amint a hajladozó kalapok visszatérnek az imához, hirtelen a *nigun* végetér.

– *Megérkezett* – mondja mosolyogva Smulik.

A Rebbe, a lubavicsi (vagy CHABAD – a *chohma, bina daat* héber szavak kezdőbetűiből, amely bölcsességet, megértést és tudást jelent) dinasztia hetedik vezetője.

Itt a messiás?

A Rebbe 1992 márciusi agyvérzése óta majdnem mozgásképtelen. 91. születésnapján – amely az 5753. évben Niszán 11-ére, azaz idén április 2-ára esett – követői mindenütt azt várták, hogy a világ végleges megváltása, a zsidó messiás eljövetele a küszöbön áll. Ha megkérdezünk egy lubavicsit, hogy ez miért most aktuális, jelek sokaságát sorolja: a Szovjetunió megszűnése, az orosz és etióp zsidók tömeges alijája, az Öböl-háború idején az Izrael elleni rakétatámadások zsidó áldozatainak feltűnően kis száma – szerinte ezzel valósul meg a „készíts ekét a kardokból" bibliai parancsa. De a hajtóerő a messianisztikus mozgalom mögött maga a Rebbe, aki már két éve megüzente híveinek: *„A megváltás küszöbén állunk. A messiás eljövetele már nem egy távoli jövő álma, hanem küszöbön álló valóság, amely nagyon hamar nyilvánvalóvá válik."* Azóta hívei terjesztik ezt az üzenetet a világ zsidósága körében.

– Nincs kétség: a Rebbe a *messiás* – mondja Zimroni Tzik rabbi, egy izraeli messianisztikus folyóirat szerkesztője. Ő áll annak a nemzetközi gyűjtésnek az élén, amelynek célja rabbinikus vezetők felhívása a Rebbéhez: fedje fel, hogy ő a megváltó. Lubavicsiak és rabbik százai – többek közt a Crown Heights-beli rabbinikus bíróságok tagjai és számos izraeli rabbi – írták már alá a petíciót.

Az év elején éles vita támadt. Samuel Butman rabbi, a lubavicsi ifjúsági szervezet igazgatója kijelentette: január 31-én, a Rebbe „uralkodásának" 43. évfordulóján *felkeni a Rebbét messiásnak*. A reakció gyors volt: maguk a lubavicsiak is, különösen a Rebbe amerikai kiküldöttei, *saliah*jai erős ellenkezésüket fejezték ki, és Butman rabbinak vissza kellett vonulnia. A lubavicsiak nyilvános egységét sérelem érte. De nemcsak az egység szenvedett csorbát.

A CHABAD költségvetése szigorúan őrzött titok, de legalább évi 250 millió dollárra becsülik. Az adakozók nagy többsége nem lubavicsi, hanem konzervatív, vagy reformzsidó. Ezért egyes lubavicsiak – mint például Yosef Yitzchak ortodox zsidók előtt akkor sem vetik fel a messiás kérdését, ha ők maguk a Rebbét tartják a megváltónak.

Messiásváróban: fiatal lubavicsi haszidok hallgatják megigézve a Rebbét a lubavicsiak brooklyni központjában, Crown Heightsban. Több mint negyed millió zsidó gyermek – sokuk nem lubavicsi – tanul olyan iskolákban, amelyeket a lubavicsiak szponzorálnak és ahol a megváltást is külön tantárgyként tanítják.

– Vannak fanatikusok is a lubavicsiak között – mondja egy jelentős New York-i üzletember, aki adományokat gyűjt a CHABAD számára. – Azok a lubavicsiak, akik a Rebbét tartják a messiásnak, akadályozzák az adománygyűjtést. A korábbi szenátor, a reformzsidó Rudy Boschwitz több, mint 1 millió dollárt adományozott az évek során a mozgalomnak. Azt tanácsolja a CHABAD-nak: találjanak egy utódot, aki a Rebbe helyére lép. *„A Rebbe messiásnak való felkenése el fogja riasztani az embereket."*

A vita arról, hogy a Rebbe messiás-e, vagy csak egy potenciális megváltó, példátlan harcot indított el a lubavicsi mozgalmon belül. A küzdelem a vezetés hitele, ideológiája és nemzetközi programjai szempontjából kihívást – és végső soron fenyegetést – jelent.

Kétség és bizonyság

Lawrence Schiffman, a New York-i Egyetem héber és judaisztika tanszékének professzora a Long-islandi Jewish World-ben nyílt levelet intézett a lubavicsi CHABAD mozgalomban dolgozó barátaihoz: „A messianisztikus feltételezéseitekkel nem a saját zsidó hiteteket teszítek kockára, hanem a lubavicsi CHABAD-mozgalomnak azt a folyamatos katalizátor szerepét is, amelyet a szélesebb zsidó közösség hagyománykövetésében betölt. Ha egy széles körnek szóló mozgalomból egy hamis messiást követő mozgalommá váltok, akkor sokan, akik a munkátok nyomán eddig annyit nyertek a szellem és a hit terén, nem akarnak majd tovább követni titeket..."

Akár úgy dönt a mozgalom, hogy nyilvánosan szembeszáll a Rebbét messiásnak kikiáltó szélsőségesekkel, akár nem, a döntés ténye megmutatja majd, hogy mi a fontosabb a vezetőség számára: az egység bármi áron, vagy pedig a virágzó nemzetközi programok és a teológia integritása. És végül a mozgalom, mint egységes egész túlélése attól függ, miként fogják kezelni a Rebbe messiásként való elfogadásának kérdését és a Rebbe halálát. E kérdésekre a választ – miként minden választ a lubavicsiaknál – csak a Rebbe adhatja meg. És a világ zsidósága legláthatóbb vallásos csoportjának a feje, 43 év óta először, nem válaszol egyértelműen.

Egy ötéves fiúcska, Jiszráel botladozik egy csendes izraeli falucska kövei között. Kfar Habadnak 5000 lakosa van és a Jeruzsálem–Tel Aviv autópálya közelében fekszik. Itt van a

A Rebbe villanófényben

„Budapestről?", kérdik felvillanyozva. „Akkor biztosan ismerik Baruch Oberlandert. Ő ott a Rebbe sliachja." Ez jó. Tudnak rólunk, fontosak vagyunk. Furcsa örömmel álldogálunk a lubavicsiak főhadiszállása, a Brooklyn-i Eastern Parkway 770 könyvtárosaival szemben, Szabó Vera jiddisista, fordítónk, a YIVO ösztöndíjasa és jómagam. „Persze", felelem, „szerepelt már a Szombat*ban is", és nyomkodom kezükbe az ajándékpéldányokat. Verával kicsit bizalmatlanok, de amikor jiddisül szól hozzájuk, verve vannak, erre nem számítottak. Kevés az időnk, türelmetlenül kérdezzük, lehet-e találkozni a Rebbével. Vállukat vonogatják, nem tudnak tanácsot adni.*

A kicsiny bét hamidrásban havrutában tanulók sokasága. Egy páros ejtőzik csak a rekkenő júliusi hőségben. Tudakozódunk, s biztat a hír: a Rebbe állítólag együtt davenolja *a* minchát *híveivel.*

És lőn. Az ima hangulata fergeteges. Kívülállóként figyelni a legvégül felhangzó, eksztatikusan zúgó* Jöhi Adonéjnu*-t lehetetlen. Vagy magával ragad, vagy eltaszít. A Rebbe páholyában alig mozgatja ajkát, de jelzi, figyel hívei rajongására.*

*A leomló függöny mögött eltűnik a klán. Hirtelen megindul a tömeg, s a zsinagóga előtt az utcán sűrűsödik. Mi lesz most?, kérdezgetjük, de hiába. Vera jiddise segít megint: kiderül, mindenki a Rebbére vár. Az emberáradat egy szűk ajtó felé taszít, keresztülpréselődünk, asszonyok kiabálnak ránk. Verára nézek, a könnyű nyári ruha fedetlenül hagyja vállát. Mázli, hogy vászonzakóm a harmincöt fok ellenére is viselem, így most gálansan kibújhatok belőle és Verára teríthetem. Fogai között sziszeg valami közvetlent, hogy nem véletlenül jött olyan lengén, hogy talán ennyit mégse ér a „dolog", mire felháborodom, amiért a cél előtt képes lenne meghátrálni egy ilyen semmiség miatt. Sodródunk a labirintusszerű folyosón hullámzó tömeggel. Egyre több a kaftános, szigorúan pásztázzák a sokaságot. Bámészkodom, próbálom rögzíteni emlékezetemben a várakozás feszültségét, amikor majdnem felbukom egy asztalban. Oldalt lépek, rámeredek, mögötte gubbaszt. Ő az. A Rebbe. Lassítok, visszafordulok, jönnek a sarkamban a többiek, még egy pillantás, viasszerű rezzenéstelen a tekintete. Végre kint vagyunk. „Na, mit szólsz?" kérdem Verát. „Mihez?" „Hát hozzá." „Holt volt?", kérdi idegesen nevetgélve. „Nem láttad?" „Melyik volt az?" „Ne hülyéskedj, ott mentél el mellette!" „Nem vettem észre. „Menjünk be újra!", – lökdös. „Á nem lehet.", szabódom. „Gyere már!", unszol. Újra beállunk a sorba. Az ajtónál kiszúrnak minket. Lelombozódom, fordulnék vissza, pedig még hónom alatt a protokoll-*Szombat *a Rebbe számára. Vera megrántja a karom, átszakítom a kétszemélyes kordont, vonszol maga után, most ő az, aki hajthatatlan. Sikerül újra bejutnunk. Kiszélesedik a folyosó, öblös, hallszerű térbe jutunk, látni a Rebbét, körötte a vezérkar. Vera lassít, nézi, van időm nyújtani a lapot. Kikapják a kezemből, mondom a Rebbéhez legközelebb állónak, hogy ajándék Budapestről, Magyarországról, int a kezével, hogy menjünk tovább. Szemközt állok most a Rebbével, bután biccentek, mintha nem futószalagon lökdösnének többszázunkat, hanem egyedül érkeztem volna vendégségbe. Mereven néz. A másodperc töredéke alatt akad kezem a fényképezőgépbe, nincs szándékosság a mozdulatban, inkább reflexszerű. Egészen közel állok, nem is emelem a*

* Lásd részeletesen Y. Abramowitz riportját.

lubavicsi mozgalom izraeli központja. *A Rebbe rámutat a félholdra és az teliholddá változik – mondja, majd kis mutatóujjával a felhős ég felé bök: – Rámutat a felhős égre és kibukkan a nap. A Rebbe arcának sugárzása elér a napig.*

A Rebbe nemcsak a gyerekeknek jelent ilyen sokat, hanem a felnőtt lubavicsiaknak is. A kételkedők, akik találkoznak a Rebbével, hívőkként lépnek ki tőle. Csodák százait, ha nem ezreit tulajdonítják neki. Terméketlen párok gyermeket nemzenek áldása nyomán. Csatában életek menekülnek meg. Egy asszonyt, akinek elfogyott az üzemanyaga a sivatagban, az éjszaka közepén mentett meg két lubavicsi, akiket titokzatos módon a Rebbe értesített telefonon. Különösen a gyerekkönyveket töltik meg az ilyesféle történetek. A lubavicsi mozgalom elképzelhetetlen a Rebbe varázsa nélkül. A lubavicsiak számára nemcsak szükségesség a vezetőjük varázserejében hinni, hanem hagyomány is. És a rebbék hét nemzedékének a legnagyobbja a Crown Heights-beli mester.

1928-ban a hatodik rebbe Varsóban úgy döntött, hogy vegye feleségül másodszülött leányát, Hája Muszját és kijelölte valószínű utódjául. Menáhem ahelyett, hogy élte volna a zsidók elszigetelt életét, beiratkozott a berlini egyetemre, majd a Sorbonne-on villamosmérnöki doktorátust szerzett.

A Rebbe még mindig fogadja a zarándok hívőket és a kíváncsi látogatókat. A felvétel 1993 júliusában készült. Fotó: Szántó T. Gábor

szememhez, csípőből tüzelek, csak képben legyen! Furcsán elkerekedett szemmel figyel, villan a vaku, ezt elfelejtettem ijesztő az éles fény, tágra nyílik pupillája, mintha megriadna, vagy felelni kívánna a kihívó tettre, kisebb hangzavar, kituszkolnak, akár egy merénylőt, néznék vissza megint, nem látom már.

Kilépünk a vakító napfénybe, hunyorgunk, Vera örül, most felismerte, nekem beindul a fantáziám, ugratom: ,,Lehet, hogy nem is ő volt... Lehet, hogy csak dublőr." Vera döbbenten néz, idétlenül vihogunk, oldódik a feszültség. Eszembe jut a Rebbe tekintete, elszégyelem magam.

Kinagyítva nézem a felvételt, még mindig látok valamit a szemében. Most Önök is láthatják. Ez ő. Nem tud már beszélni, de én képtelen vagyok kiverni a fejemből, hogy mondani akart valamit. ***Szántó T. Gábor***

A második világháború kitörésekor a hatodik rebbe Varsóból Brooklynba helyezte át a lubavicsi mozgalom központját és kinevezte vejét a mozgalom oktatási, szociális és kiadói vezetőjévé. 1950-ben elhunyt a hatodik rebbe. Egy évre rá Menachem Mendelt – bár gyermektelen volt – megválasztották hetedik rebbének. A CHABAD hagyományai szerint a messiás eljövetele előtt a hetedik az utolsó.

Jehidut és telefax

A nem lubavicsiak számára nehéz megérteni azt a mély személyes kapcsolatot, ami híveit köti a Rebbéhez. Ez különösen figyelemreméltó, mivel fiatalabb, vagy újabb híveinek zöme sosem beszélt vele, legfeljebb másodpercekre találkozott vele, általában a ,,dollárok" idején. A Rebbe tavalyi agyvérzéséig minden vasárnap volt ,,dollár". Ezrek álltak sorba, néha öt óra hosszat is, hogy a Rebbe elé kerüljenek, aki egydollárosokat osztogatott. 1985 óta a Rebbe több, mint egymillió embernek adott egy-egy dollárt, amit illett jótékony célra, cedakára fordítani.

1977-ben a Rebbe infarktuson esett át. Ezt megelőzően egész éjjeleken át vezette rabbinikus bíróságát, ahol egyes személyek, néha párok járulhattak elébe személyes meghallgatásra, *jehidutra*. – Hajnali háromnegyed háromkor kerültem a Rebbe elé és én voltam aznap éjjel a 43. a sorban – emlékezik Uri Kaplun, egy Jeruzsálemben dolgozó szerkesztő és fordító. – Amikor beléptem, a Rebbe olyan frissnek tűnt, mintha én lettem volna aznap az első.

1977-et megelőzően a jehidut erős, személyes kapcsot jelentett a hívek egész nemzedéke számára. Például Elie Wiesel arra emlékezik vissza, hogy a családalapításról kért tanácsot a Rebbétől. Amikor megszületett a fia, a Rebbétől kapta a legnagyobb csokor virágot. Wiesel azóta is erősen támogatja a lubavicsi mozgalmat.

A 770. számú ház előtt parkol egy teherautó, amelyre egy nagy fehér parabola antenna van erősítve. A monitorokat figyelve a teherautó körül gyülekeznek a haszidok. Gyerekek özönlenek befelé, hogy a Rebbe jelenlétében megtartott 1992-es Hanuka-ünnepségen vegyenek részt. Mire a nap végetér, a lubavicsiak majdnem félmillió dollárt költöttek el és világszerte emberek millióihoz juttatták el a *Hanuka élőben* című egyórás műsort, amelynek során egyidőben gyújtották meg az ünnepi gyertyákat Washingtonban, Moszkvában, Párizsban, Jeruzsálemben és Crown Heights-ban.

Ez volt a Rebbe és híveinek legutóbbi nagy reklámfogása. De a lubavicsiak számára ez több reklámnál – teológia. Hiszik, hogy a messiás eljön, ha üzenetük az egész világra eljut, amikor ,,forrásaik mindenüvé szertefolynak". Agyvérzése ellenére minden héten elmegy egy, a Rebbe szavait hordozó telefax a világ minden tájára. A nagy zsidó ünnepek előtt és a Rebbe születésnapján teljes oldalon jelennek meg hirdetések a New York Times-ban. A New York-i földalattin színes ünnepi plakátok adják közre azt az ingyen hívható telefonszámot, amit felhíva, postán lehet kérni további felvilágosításokat a mozgalomról.

A CHABAD a világ legnagyobb zsidó könyvkiadója és vakírással is ad ki haszid műveket. Agyvérzése előtt a Rebbe nyilt rádióvitákat folytatott, amelyeket hívei az egész világon

hallgattak. A kábeltévé időről időre úgynevezett farbrenginokat, nagy ünnepi gyűléseket sugárzott, ahol a Rebbe beszédet mondott. Írásai és beszédei 125 kötetet töltenek meg, amelyek számára világszerte sok lubavicsi zsinagógában és jesívában egy külön részleget nyitottak és amelyeket számos nyelvre lefordítottak.

Micva-tankok – átalakított kisbuszok és kisteherautók – százai róják Izrael, az Egyesült Államok, Franciaország, Anglia, Ausztrália és más országok útjait, felhívást intézve a zsidó férfiakhoz, hogy kössenek *tefilint* és a zsidó asszonyokhoz, hogy péntek este gyújtsanak gyertyát. Izraelben a Kolel CHABAD minden hónapaban 8000 kegytárgyat (gyertyatartókat, Hanuka-lámpákat, *tefilin*eket, könyveket) oszt szét ingyen az új bevándorlók között. Minden évben Purimkor a lubavicsiak *kétmillió salah manot*-ot (Purimkosár élelmiszerrel és borral) osztanak szét a világ zsidói között, beleértve az amerikai és az izraeli hadsereget is. Izraelben az államilag támogatott lubavicsi iskolákban a diákok számára kötelező heti micva-szolgálatot teljesíteni a környék kórházaiban és közösségi központjaiban. A lista nagyon hosszú. – Mindent a Rebbéért teszünk – mondja Mose Saul Deutsch rabbi, jeruzsálemi lubavicsi ingyenkonyha vezetője, ahol naponta 500 főre főznek. – Azért élünk, hogy ő elégedett legyen velünk és boldog legyen.

Majdnem mindegyik program tartóoszlopa a saliah, azaz a Rebbe kiküldöttje, illetve annak a felesége. Háromezer saliah dolgozik az Egyesült Államokban és a világ négy égtáján, elvíve a judaizmust nagy és kicsiny zsidó közösségekbe a nepáli Katmandutól Honoluluig. A saliahokon keresztül a Rebbe közvetlen befolyást képes gyakorolni több, mint 1500 szervezetre, CHABAD-házakra, zsinagógákra, jesívákra és iskolákra.

Tanulás és micva

Ami megkülönbözteti a lubavicsiakat a többi haszid szektától, az a tanulás kihangsúlyozása. A haszidizmus a kifosztott, szegény zsidók és a szigorú, elitista rabbik ellentétéből született a XVIII. században. A haszidok *a tanulást többre tartották, mint az imát;* az ésszerű gondolkodást a hit és az érzelmek elébe helyezték. Alapítója, Best forradalmár volt. Forradalma megnyitotta a judaizmust a jórészt tanulatlan tömegek előtt. A rabbik sikertelenül vették fel a harcot ellene, azt állítva, hogy a haszidizmus nem a zsidó tanításokon alapszik. Best halála (1760) után a haszidizmust tanítványai folytatták, akik több részre szakították a mozgalmat. Egy nemzedék múlva Snéur Zalman rabbi megalapította a CHABAD-ot, amely a hagyományos haszid elemeket ötvözi az Úr megismerésének parancsával, amely tanulás és tettek útján érhető el.

Minden haszid szekta középpontjában ott áll a vezető, a rebbe. Hatalma hívei felett nem pénzen, vagy politikán, hanem öröklődésen, tanultságon, a híveiről való gondoskodáson és a saját élete által állított példán nyugszik.

A CHABAD-tagok hatalmas lelkesedéssel hajtják végre *micváikat*. Túlteljesítik a zsidó hagyomány, a *halkha* által megkövetelt *micvákat*. Nemcsak gyertyát gyújtanak Hanukakor, hanem felállítják a világ legnagyobb Hanukalámpáját és egy köztéren gyújtják meg azt.

A Rebbe legcsekélyebb utalását is külön kérésként fogják fel. 1990 júniusában a Rebbe levélben kérdezte meg az izraeli CHABAD-vezetőket, hogy a zsidó világon belül ki gondoskodik arról a *3000 zsidó gyermekről, akiket érintett a csernobili katasztrófa*. Három hét múlva az első CHABAD-légihídon 196 gyermek érkezett Kfar Habadba. Mostanáig 738 gyereket hozott el a mozgalom, több millió dollárt költve az akcióra.

Néha kiszámíthatatlan, hogy a lubavicsiak mikor hajlandóak elmenni a szélsőségekig. A Rebbe kifejezte kívánságát, hogy Izraelben is legyen olyan programközpont, mint Crown Heightsban. Követői nemcsak felépítettek egy háromemeletes házat Kfar Habadban, hanem egy az egyben felépítették a 770. számú épület pontos mását, amely egy kicsit kirí a falucska narancsfái és földszintes házai közül. Van benne könyvtár, könyvesbolt és egy jesíva a nős diákok számára; a Rebbe szobája üres és zárva tartják.

A rebbe állapota romlik

Dr. Baruch Trappler, egy lubavicsi pszichológus azt mondja: – Ingadozunk az általunk látott kemény valóság és a Rebbe jövőjébe vetett remény között. Pszichológusként és nem haszidként azt mondom, hogy a Rebbe elvesztése megsemmisítő erejű lesz. Míg minden rebbéről nemzedéke azt hitte, hogy ő a messiás, a mostani helyzet a lubavicsiak szerint más. Nemcsak azért, mert a világ csodálatos változások színhelye, hanem mert a Rebbe ezeket megjósolta. A Rebbe nemcsak beteg, de gyermektelen is és vélhetőleg nincs örököse sem. Ezért nemcsak zsoltárokat mondanak a Rebbe egészségéért, a lubavicsiak még többet dolgoznak, még több micvát teljesítenek, hogy eljöjjön a messiás. Ugyanis, ha eljön, a Rebbe örökké fog élni és az utódlás nem lesz kérdéses. Ha a Rebbe a messiás, akkor betegségének teológiai magyarázata van.

De ha a Rebbe meghal...

Ros haSana második napján a Rebbe – szélütése óta először – kiment arra a lefüggönyözött erkélyre, amelyet e célra a 770. szám alatti nagy imaterem nyugati végén építettek fel. Azóta a gyerekek ott gyülekeznek az erkély alatt és nyugat felé néznek, amint a mögöttük álló haszidok nagy része is így tesz.

A főima, a némán elmondott *Smone Eszré* alatt persze a haszidok egy része hátrafordul a frigyláda felé, ahogy a zsidó világban mindenki. De *sok haszid továbbra is nyugat felé néz*. Ott van a Rebbe... Az a finom vonal, ami a *kavod rav*, a Rebbe tisztelete és az ima között húzódik, kezd eltünedezni.

Az a gond, hogy a Rebbe mögött nem áll a vezetők második sora, nincs utánpótlás. A törésvonal a mozgalomban a főként idősebbekből álló, a hatodik rebbére még emlékező derékhad (a sima messianisták) és a nagyrészt fiatal izraeliekből és baál tsuvákból (azaz újonnan vallásossá válókból) álló radikális messianisták között húzódik. A derékhad nagy része amerikai lubavicsi családban született és úgy gondolja, hogy e nemzedék legjobb messiásjelöltje a Rebbe, és a messiás eljövetelét leginkább több Tóratanulással és micvával lehet

„Éljen örökké a mi urunk, tanítónk és rabbink, a messiás király!" Transzparens az Eastern Parkway 770. zsinagógájában.

elérni. A derékhad látja – ha nyilvánosan nem is ismeri be – hogy a Rebbe egészsége gyenge lábakon áll, sőt romlik.

A radikálisok abban hisznek, hogy a Rebbe maga a messiás, ezért meg kell koronázni és így kikényszeríteni az Úr döntését. Nem a Rebbe valóságos alakját látják, hanem azt az alakot, akit szeretnének látni. Ők azok, akik egészoldalas hirdetéseket fizetnek amerikai zsidó lapokban és *„Isten hozta a Messiás Királyt"* feliratú utcai hirdetőtáblákat szponzorálnak Izraelben. A Rebbe munkatársait nagyon kínos helyzetbe hozza ez a reklámhadjárat. De mivel a szélesebb zsidó közönség nem tud a lubavicsiak belső vitáiról, a Rebbe képe az egész mozgalmat jelenti számukra.

Öt évvel ezelőtt egy *farbrengin* alatt valaki a feketekalapos tömegből odakiáltott a Rebbének: – Fedd fel magad, hogy Te vagy a messiás! A Rebbe rá nem jellemző módon nyilvánosan megrótta a bekiáltót azzal, hogy az ilyen beszéd eltávolítja a zsidókat a judaizmustól és a lubavicsiaktól. Ma a Rebbe nem ró meg senkit, mert nem tud beszélni. Ha tudna – mondja a derékhad – az ilyen felhívásokra ugyanúgy válaszolna, mint öt évvel ezelőtt. Ugyanakkor titkon remélik, hogy ő a messiás, mert csak ez esetben gyógyulhatna meg.

A radikálisok is mesélik a fenti történetet, de azzal a megszorítással, hogy öt év alatt a Rebbe megváltozott és ma már nem így válaszolna. Mi erre a bizonyíték? Amikor a Rebbe tolókocsiját kigurítják az erkélyre, hívei ezzel a dallal köszöntik őt: *„Jehi adoneinu moreinu ve rabeinu melekh ha mosiah le olam va ed"* (Éljen örökké a mi urunk, tanítónk és rabbink, a messiás király!) Mivel ilyenkor a Rebbe a fejével bólintani és a bal kezével integetni szokott, a radikálisok szerint ez a jóváhagyás jele, tehát a Rebbe elfogadja a megkoronázást. Ezzel az a gond, hogy a haszidok más dalt nem is énekelnek soha a Rebbe előtt.

A Rebbe nem jelenik meg az erkélyen minden nap – megjelenése kiszámíthatatlan. Egész jobb oldala béna, beszélni nem tud, egészsége gyenge lábakon áll. Várható halála komoly vitákra ad okot: ki fogja irányítani a pénzügyeket, ki dönti el, hol temessék el a Rebbét? A hatodik rebbe és felesége, továbbá a Rebbe felesége is Queensben vannak eltemetve. Egy rebbe sírja haszid szent hely lesz és ez eldöntheti, hol lesz a hatalmi központ: ha a derékhad kerekedik felül, marad Crown Heights, de ha a radikálisok győznek, Izrael.

A hatodik rebbe nem hagyott végrendeletet. Vajon a Rebbe kíván-e végrendeletet írni?

A zsidó törvények előírják, hogy a halottat egy napon belül el kell temetni. Rágondolni is rossz, mi történik Brooklynban és Queensben a Rebbe halálát követő napon. A New York-i rendőrség nem tud arról, hogy a lubavicsiak terveket készítettek volna erre az eshetőségre, vagy felkérték volna a rendőrséget bármilyen terv elkészítésére.

Lehetséges, hogy a New York-iaknak nem is kell nyugtalankodniuk. Az Olajfák hegyének déli végén, az Aranykapuval szemben, ott, ahol a hagyomány szerint a messiás belovagol Jeruzsálembe, a lubavicsiak temetőjét kissé átépítik. Ha ott lesz a temetés, az annak lesz a jele, hogy a radikálisok győztek és *a hatalmi központ áttevődött Izraelbe*. A radikálisok egyik vezetője, az izraeli David Nabson rabbi szerint a messiás már eljött, de a halottak feltámadására és a Szentély felépítésére még 40 évet várni kell úgy, ahogyan ezt Majmonidész megjósolta: *„...a messiás eljövetele utáni első időszakban még a világ természetes rendje marad fenn..."* A rabbi szerint ebbe beletartozik a Rebbe halála is, amelyet a hamarosan bekövetkező feltámadás amúgyis semmissé tesz.

Senki nem fogja eltávolítani arcképeit az otthonok, hivatalok, jesívák falairól, hiszen sokhelyütt az előző rebbék képei is ott vannak. Ha betegsége miatt tavaly nem ünnepelhették meg 90-ik születésnapját, megvették a 80-ikról készített videókazettát és a jeles napon azt nézték sok-sok haszid otthonban. A lubavicsiak úgy tanulmányozzák a Rebbe kommentárjait, mint a XI. századi Rásiéit. A lubavicsiak legtöbbje számára a Rebbe nem hal meg, *halála után is tovább él majd.*

A Moment 1993 áprilisi száma riportjának részleteit fordította:
Rajki András

Messiásháborúk

Dél-Bronx-ban, a Crown Heights-i központban az utódlásért folyik a harc, s ennek kevés köze van a messianisztikus jövendölésekhez és a Talmud tanításaihoz.

Egy birodalom jövőjéről van szó, amelynek évi költségvetése 250 millió dollár, bár kiadásai valószínűleg meghaladják ezt az összeget. Határai New York, Texas, a Champ Elysées, Moszkva és a Himalája. Vannak valódi ingatlanjai és földbirtokai is. A Rebbe irányításával Lubavics felvásárolt telkeket, elhagyott házakat, öregek otthonait, és tataroztatta ezeket. Vannak házai nemcsak Brooklynban, hanem Amerika és a világ különböző pontjain. Óriási iskolahálózatot épített ki: tanárokkal, óvónőkkel, konyhaszemélyzettel. Van kábeltévé hálózata, „micve-tankjai" városokban, kibucokban; ázsiai falvakban osztogatnak imakönyveket és sabat gyertyákat. A Messiás könyvesbolt bárhová küld könyvet, videokazettát, fényképet a Rebbéről, 1 dollártól 250 dolláros árig. S a régi könyvekkel és kéziratokkal teli, 40 ezer kötetes könyvtár értékét több tízmillió dollárra becsülik.

De az igazi tét maga a cím. Egy jámbor haszid szemében a legtöbb, amit ember elérhet e földön, hogy elnyeri a Nagy Rebbe címet. A Rebbe nem vesz részt az utódlásért vívott csatározásokban. De mindenki, aki örökébe akar lépni, rá hivatkozik.

Két tábor van: a „realisták" és a „radikálisok". A „radikálisok" vezetője *Smuel Butman* rabbi, aki az 1991-es nyári fekete-zavargások idején ki mert állni a tömeg elé. Később ő rendezte a koronázó ünnepséget, amelyről később azt állította, hogy nem volt egyéb, mint születésnapi köszöntő, s csak néhány túlbuzgó hívő kiáltozott Istenhez, hogy eljött a Messiás. Butman a Rebbe távoli unokatestvére, s a dinasztiában rendkívül fontos a vérségi kötelék, annál is inkább, mivel a Rebbe gyermektelen.

Vetélytársa *Jehuda Krinsky* rabbi. Ő ápolja, gondozza a Rebbét. Ő viszi ki naponta tolószékben a levegőre. Krinsky rabbi évtizedek óta a mozgalom szóvivője. Nagyon sokat tett a tengerentúli hálózat kiépítéséért. Kettejük között alapvető a különbség a Messiás kérdésben. Butman szerint maga a Rebbe áll a Messiás kampány mögött, s aki mást mond, az a Rebbével fordul szembe. Krinsky szerint a Rebbe soha nem állított magáról ilyet, viszont a hagyomány szerint minden generációnak csak egyetlen Messiás-jelöltje lehet, s „e névre senki sem alkalmasabb, mint a Rebbe".

A radikálisokkal szemben a realisták arra gondolnak, hogy „mi lesz másnap"? Hogyan tartják fenn ezt a hatalmas birodalmat? A mozgalom sok tehetős támogatója kezdett visszahúzódni a Messiás-várás lázai közepette. Krinsky rabbi megérti, hogy az egykori gazdag adakozók kezdik kényelmetlenül érezni magukat. A túlbuzgóknak tudni kellene, hogy a pokolhoz vezető út jószándékkal van kikövezve.

Butman rabbi ezzel szemben azt mondja, hogy ő csak siettetni akarja a Messiás eljövetelét, s ezzel a lubavicsiak 99,9 százaléka egyetért. „A Messiásnak nincs szüksége utódra" – mondják a radikálisok.

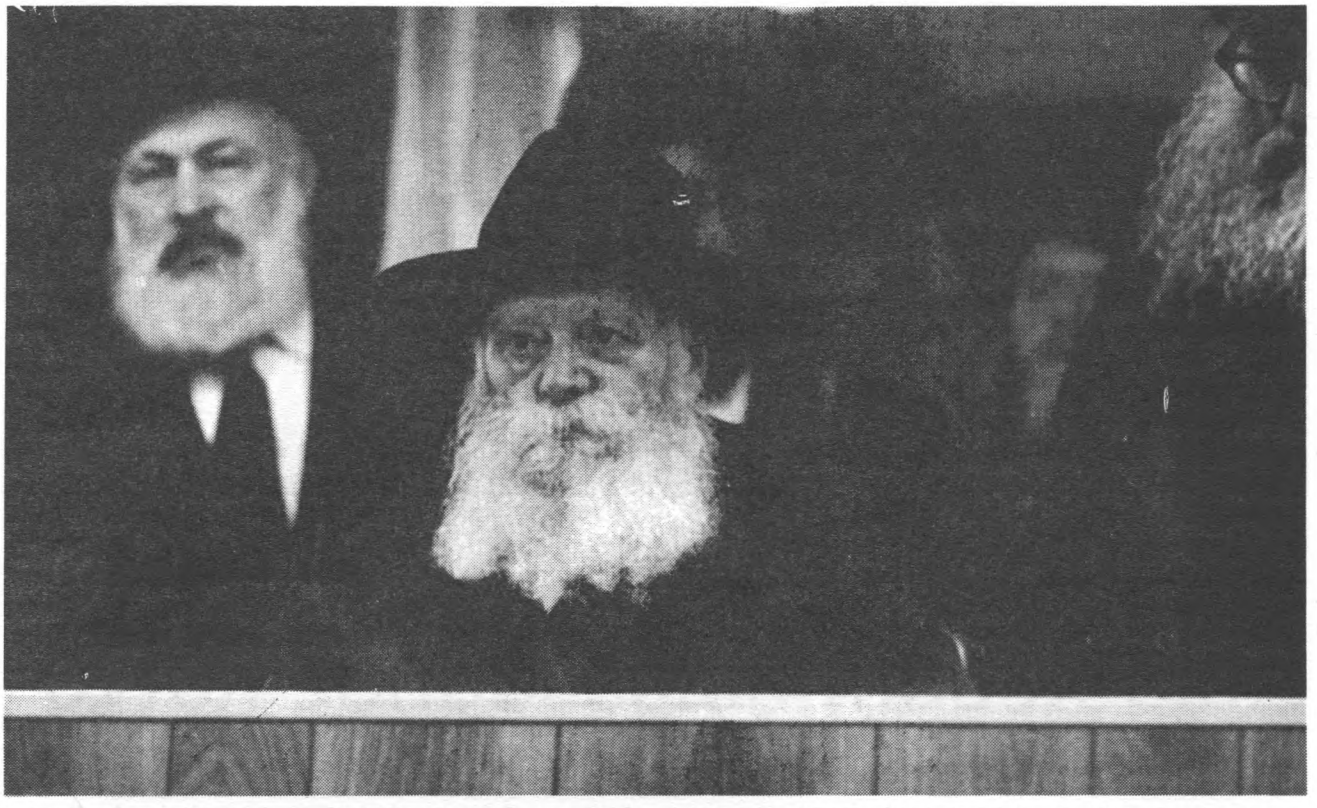
Közben azért több rabbi neve is felvetődik. Így *Zalman Gurary*-é is, aki adócsalásért már börtönben is ült. Hívei ott zokogtak a tárgyalóteremben, amikor az ítéletet kimondták, s hősként ünnepelték, amikor szabadult. Gurary 1951 óta a Rebbe közvetlen környezetéhez tartozik. Ma 81 éves, kitűnő egészségnek örvend.

A Vatikánban a püspöki kar bezárkózik, s addig tanácskozik, amíg meg nem választja a pápát: akkor száll fel a fehér füst. Lubavicsnál viszont, 1950-ben, amikor a nagy Rebbe meghalt, egy teljes évig tartott a késhegyig menő csatározás. Akkor sem volt kijelölt örökös, de most még csak esélyes jelölt sincs.

Sokan azt hiszik, a Messiás-hit a kereszténység egyik fő tartópillére. Az eszme mélységesen benne van a judaizmusban is. Jóllehet a Felvilágosodás óta a judaizmust erőteljes racionalizmus jellemzi, mégis, sok zsidóban él egy mélyebbről és régebbről jövő érzés, az, hogy közeli a Messiás eljövetele. Isten minden generációnak elküldi „messianisztikus jelöltjét", egy szent embert, egy tudóst, aki felfedi magát. Maimonidesznek, talán minden idők legnagyobb zsidó tudósának semmi kétsége nem volt a Messiás eljövetelében, de figyelmeztetett a hamis Messiások veszélyére, mert sajnos, erre is bőven van precedens a zsidó történelemben. *Allan Nadler*, a judaisztika professzora így vélekedik: *„a messianizmus volt az egyik legnagyobb vallási katasztrófa a zsidókra nézve, beleértve a kereszténységet"*.

1950-ben meghalt a hatodik lubavicsi rebe, Joseph Isaac Schneersohn. Három lánya volt. Egyikük, a szép és független Muska feleségül ment apja unokatestvéréhez, Menahemhez, egy híres orosz rabbi fiához, aki később mérnöknek tanult. Együtt meglépték a rebbe házából, s a háború előtti Berlin és Párizs nagyon is világias miliőjében telepedtek le. Menahem baszk sapkát viselt, Muska nem fedte be fejét és cigarettázott. A Schneersonok a háború alatt menekültek Crown Heightsba, s amikor a hatodik rebbe meghalt, vad harcban Menáhem legyőzte az ellenjelöltet, a rebbe vejét, s ő lett a hetedik Rebbe. S mivel Joseph nem volt Messiás, s mivel a hetes számnak kabalisztikus jelentősége van, győzelmét misztikus reménység övezte.

Amit mindenki elismer, hogy Menahem Schneerson világméretű mozgalmat épített ki a Holocaust után. Amikor divatba jöttek a vegyesházasságok, ő arról győzködte a zsidókat, Las Vegastól Katmanduig, hogy térjenek vissza a gyökerekhez. Amikor a zsidók az 50-es és a 60-as években el akartak menekülni Crown Heightsből, maradásra bírta őket, annak ellenére, hogy a feketék tömegesen költöztek be a negyedbe. S hamarosan a kozmetikai ipar olyan királyai,

A Rebbe, akinek fél teste mozgásképtelen és nem tud beszélni, egy különteremből figyeli híveit a 770. számú ház nagy imaterme felett. Némely lubavicsi szerint a Rebbe betegsége is azt igazolja, hogy ő a messiás, mivel Ézsajás megírta (53:3–7), hogy az Úr kiválasztottja „fájdalmak férfia és betegség ismerője...” A Rebbe oldalán Yehuda Krinsky (balról) és Lieb Groner rabbik, akik régóta munkatársai és azon dolgoznak, hogy a közösség messianisztikus lázát ellenőrzésük alatt tudják tartani.

mint *Ronald Perelman* és *Ronald S. Lauder* is felsorakoztak, hogy támogassák a rebbe mozgalmát.

Lehetséges, hogy ebben a cinikus korban, amelyben élünk, a lubavicsiak azon kevesek, akik még hisznek a csodákban. Az átlag lubavicsinek a Messiás nem valami földönkívüli eszme, hanem egy esemény, amely betölti életét. A Messiás kivezeti őket Brooklynból, az őket gyűlölő szomszédok, az őket megvető másfajta zsidók közül. Anyák, miközben takarítanak, vagy gyerekeiket pelenkázzák, várják a megtisztító eseményt. Férfiak, amikor a kipát fejükre téve az üzletben a pult mögé állnak, megtapogatják zsebükben a „bip”-et, a személyi hívót, amely megszólal, amint „Ő” megérkezett. A gyerekek is várják: érkezését nagy zaj fogja jelezni, a sófárhoz hasonló harsona – mondják. „Mama, megjött a Messiás” – kiáltják valahányszor meghallják egy rendőrautó szirénáját.

Minden hét keddjén a negyed egyik jesivájában fiatal anyák gyülekeznek, Slomo Majevszki rabbi órájára. Csitítják a csecsemőket, s hallgatják a messianizmusról szóló előadást. A hallgatók között van Basha Oka, Miami egykori polgármesterének lánya, a Barnard és Yale egyetemet végzett publicista, aki jelenleg a Messiás c. lapnak dolgozik. Aliz Horowitz, egy New Orleans-ből érkezett háziasszony ezt mondja: Türelmetlenül várom a Messiást. Este, amikor lefekvéshez készülődünk, s a lakásban óriási a rendetlenség, gyorsan összetakarítok, hogy ha éjszaka meghallom a Sófárt, a Messiást szépen fogadhassam.”

A Holocaustra két, mélységesen vallásos válasz van. A borzalmakra az egyetlen lehetséges magyarázat az, hogy közeleg a végítélet napja, s akiket ártatlanul meghurcoltak, megkínoztak, felkelnek sírjaikból. A másik válasz, hogy ha Isten nem tett semmit Auschwitz ellen, úgy szembe kell vele szállni.

Az európai zsidóság elpusztítása után Menahem Schneerson hatalmas munkát végzett, hogy újjáépítse, amit lerombol-tak. Fiatal házasok indultak Brooklynból messzi tájakra, hogy újjáépítsék az elpusztított közösségeket. A lubavicsi asszonyokat arra bíztatták, szüljenek, hogy ismét legyen sok gyerek a milliónyi elpusztított helyett. Még Katmanduba is elutaztak, hogy ott ünnepeljék a zsidó ünnepeket. Ma már a Himaláján is van széder este.

De azért sokakban erős a kétely. *Nincs tudomásom arról, hogy a rebbék életeket mentettek volna a II. világháború alatt,* – mondja Allan Nadler professzor. *Ezzel szemben tapasztaltam, hogy követőiket maradásra biztatták Lengyelországban és Oroszországban. Most meg azt állítják, hogy a Rebbe a Messiás? Ez hücpeség.* Nadler a cionistákat hozza fel ellenpéldának. Ők azt mondták a zsidóknak, menjenek, amíg nem késő. Két áramlat opponálta őket: a német reformzsidók és a haszidok.

Herzl Tivadar is igényt tarthatna a Messiás címre – folytatja Nadler. – *Ő megmentett zsidókat.* Izrael újjászületésének messianisztikus arányai vannak. Senki sem láthatta előre a Holocaust borzalmait – vetik ellene mások.

Kairótól Varsóig, pogromokon és üldöztetéseken át, a gettóban és a stetlben a zsidók az Ő eljöveteléért imádkoztak – és soha nem kételkedtek abban, hogy egyszer valóban eljő és megmenti őket. A messianisztikus hit hagyománnyá vált. Csak az amerikai zsidók nem hittek; talán, mert nekik nem volt *annyira* szükségük a Messiásra. És ezt a felfogást változtatta meg drámaian az 1991es nyár, a New York-i zsidó negyedben.

Sok amerikai zsidó családban persze, élt a hagyomány. Kislányként én is lázasan hittem a Messiásban: mindenkit elvisz Jeruzsálembe; a holtakat egy alaguton át, bennünket, élőket ezüst felhőkön. Amikor 11 éves voltam, bátyám bejelentette, hogy elhagyja a szülői házat, főiskolára megy. Szerettem volna, ha otthon marad. Mi lesz, ha megérkezik a Messiás és Téged nem talál itthon? – kérdeztem. „Ennél erősebb távozásra biztató érvet még nem hallottam" – nevetett. Kikísértem a repülőtérre, ahol ismét megszegte a törvényt: vett egy tréfli hot dogot. Ezt a képet őriztem meg róla: felszáll a Memphisbe induló gépre, majszolja a hot dogot és búcsút int nekem.

Lucette Lagnado (Village Voice, 1993. július 6.)
A cikket rövidített formában közöljük, fordította
Szécsi Éva

Küldetésem nincs időhöz kötve

Interjú a kisinyovi főrabbival

A Progress East Hírügynökség interjúkörútjának Moszkva és Pozsony utáni állomása Kisinyov volt. A négy éve működő főrabbi, a szintén lubavicsi Zalmen Leib, szokatlanul rózsaszín képet festett a zsidóság moldovai helyzetéről. Panaszáradat helyett a „minden nagyon jó és jobb már nem is lehetne" effektus jelent meg az általa rajzolt képben.

– Főrabbi úr! Milyennek értékeli a független Moldovában a zsidóság helyzetét?

– Semmi speciálisat nem említhetek. Olyan a helyzetünk, mint bárkié az országban. Ugyanazok a problémáink, ugyanazok a nehézségeink.

– Oroszországban nagy általánosságban hatalmas gyűlölet érezhető a zsidósággal szemben. Hogyan értékeli ezt Ön itt?

– Itt egészen más a helyzet. A kormánnyal is jó a viszonyunk és ugyanezt mondhatom az emberekről is. Gyakran előfordul, hogy amikor az utcán sétálok, vagy megyek a piacon, sokan köszönnek, hozzám jönnek, kezet csókolnak, és kedvesen egészségi állapotomról érdeklődnek. Mivel ezt nem csak a zsidók teszik, eleinte azt hittem, hogy összekevernek valakivel. Mindig megkérdeztem, hogy tudják-e, ki vagyok. A válasz mindig az volt, igen, a mi rabbink. Teljesen mindegy, hogy orosz, vagy moldáv volt-e az illető.

– Kap a közösség valamilyen anyagi segítséget a kormánytól?

– Természetesen. Sőt nem csak segítséget. Már említettem, hogy nagyon jó a viszonyunk a kormány tagjaival. A kormány visszaadta nekünk azt az egész utcát, amelyben a házak zsidók tulajdonában voltak, továbbá azt az épületet is, ahol a vallási oktatás folyt, a rabbik lakóhelyét, továbbá egy iskolát és egy óvodát. Ezeket mind tataroztatni kell, amihez kaptunk anyagi segítséget is.

– Hány zsidó él Moldovában?

– A legutolsó adatok szerint 45 ezer, és ennek nagy része Kisinyovban.

– A moldáv zsidóság vállalja vallását, vagy él bennük félelem?

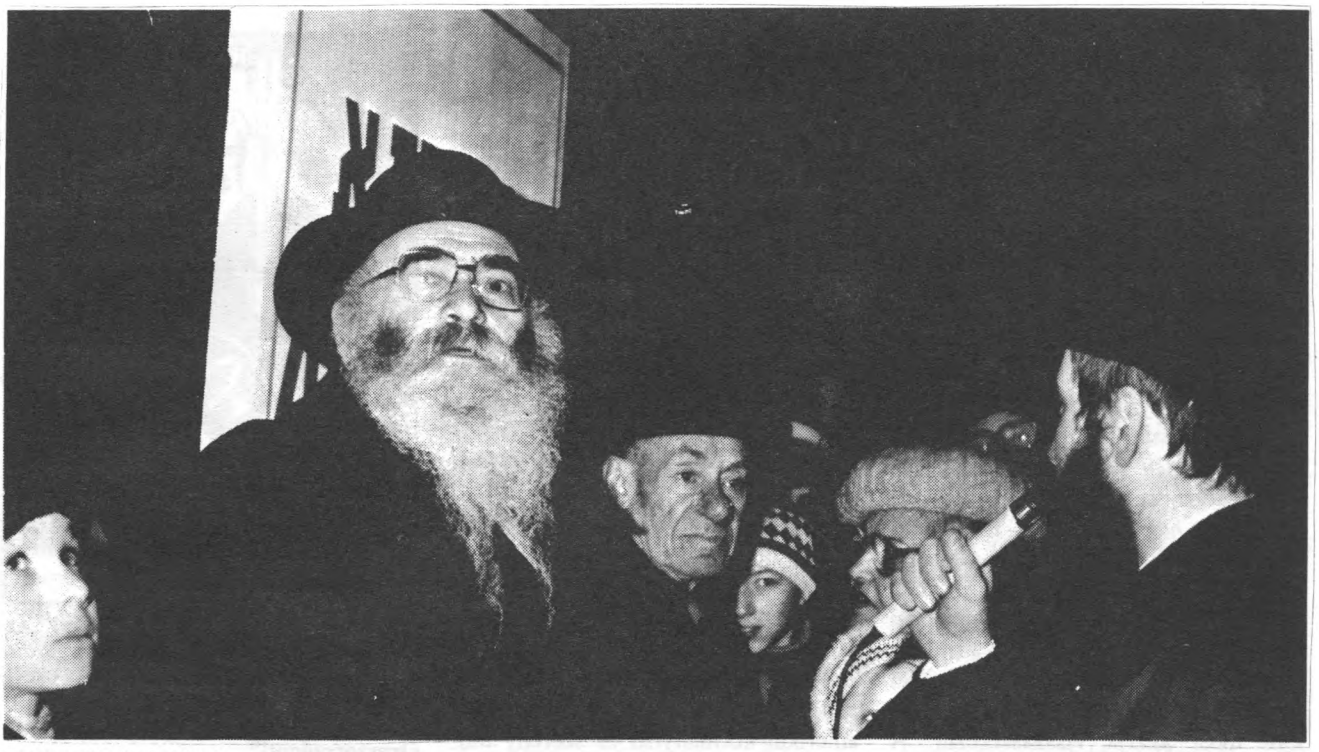
– Semmi félelmük nincs, hiszen elég erős védelem alatt állnak. Én Lubavics nagykövete vagyok, így hozzátartozunk annak nagy családjához.

– A neveléshez megvannak a feltételei? Ezen a megfelelő tanárokat, tankönyveket és a félkészült rabbikat értem.

– Semmink nincs, mindent mi csinálunk. Most nyitottuk meg a zsidó iskolánkat. A tanárok nem csak zsidók. A lényeg, hogy értsék a szakmájukat. Nem a judaizmus oktatása a feladatuk, hanem a tudományé. Az iskolában az oktatás állami tanterv szerint folyik. A judaizmus oktatására Izraelből és az Amerikai Egyesült Államokból érkeznek oktatók. A munka még így is óriási. Én magam is napi 2–3 órát tanítok.

– Az önök közösségének inkább vallási vagy nemzetiségi arculata van?

– Inkább úgy fogalmaznék, hogy nemzetiségi jellemzővel bír, de azzal is a szó jó értelmében. Nekem sok jó barátom van, akik nem zsidók, hanem oroszok, moldvák vagy mások. Senkit nem zavar, hova jár a másik, templomba vagy zsi-

Zalmen Leib és hívei

nagógába. Igazi népek közötti barátság ez, amiről a munkánk tulajdonképpen szól.

– *Milyen kapcsolataik vannak külföldi közösségekkel?*

– Gyakorlatilag az egész világon vannak követeink, őket jól ismerem. Nemrégiben kaptunk tőlük 300 tonna étkezési margarint, amit nem csak zsidók között osztottunk szét.

– *Beszélnek a moldáv zsidók héberül?*

– Nagyon kevesen és főleg az öregek. Itt Kisinyovban főleg oroszul beszélnek.

– *Sokan vándorolnak még ki Izraelbe?*

– Egyelőre igen. Ez a folyamat négy éve kezdődött újra. Tulajdonképpen ez is célja a missziónknak, elősegíteni a zsidóság újbóli összegyűlését. Az utóbbi időben a világ viszonya jelentősen javult a zsidók iránt. A legjobb példa erre az volt, amikor Irak megtámadta Izraelt. Először fordult elő a történelemben, hogy más népek áldozták fel a fiaikat Izrael békéjéért, kérve Izraelt, hogy tartsa magát távol a harcoktól.

– *Hány zsinagóga van Kisinyovban?*

– Egy. Moldovában van még néhány. A kommunisták hatalomra jutásáig hét volt itt. Ezeket lerombolták, átalakították. Csak ezt az egyet hagyták meg, hogy mutathassák a világnak, mennyire támogatják a szabad vallásgyakorlást.

– *Magyarországon a zsidók általában a nagyobb városokban, azokban pedig egymáshoz viszonylag közel élnek. Jellemző-e ez Kisinyovra is?*

– Itt inkább szétszórtan, bár nem saját akaratukból. Jó lenne, ha közelebb lennének a zsinagógához. De amikor Izraelből érkeztem, ezt a helyzetet vettem át.

– *Mit takar Önöknél a főrabbi poszt? Valódi vagy csak szimbólikus értékkel bír?*

– Ez a poszt lehet szimbólikus, de lehet valós értékekkel bíró is. Az az ember azonban, aki keményen dolgozik, nem ér rá a rangokkal foglalkozni. Elég sok a munka. Működik a zsinagóga, működnek az iskolák, az óvoda. Ígéretet kaptunk az elnöktől egy öregek házára is. Mindehhez gyakorlatilag csak egy fő segítségem van. Ezeken kívül gyakran szerepelek a tévében is. Van egy műsor, a „Zsidók utcájában" címet viseli és minden második héten egy fél óra. Ezt rendszeresen én vezetem.

– *Ön előtt már valaki elkezdte a hitközség feltámasztását, vagy Ön indította be az újraszervezést?*

– Volt elődöm, de csak pislákolt a vallási élet. A zsinagógát a KGB irányította. Egy álló évig harcoltam, amíg egyáltalán beengedtek az épületbe. Akkor istentisztelet idejére kinyitották, majd újra bezárták. Hozzám pedig egyre jöttek az emberek és nem volt hol fogadnom őket. Végül én győztem.

– *Hogyan viszonyulnak Önhöz a közösség régi vezetői?*

– Fél évig harcoltak ellenem.

– *A közösség öregekből áll, vagy vannak fiatalok is?*

– Már fiatalok is tartoznak hozzánk.

– *Moszkvában a közösség jelentős része szegény. Itt?*

– Egyaránt található nálunk szegény és az itteni körülmények között jómodúnak tekinthető ember.

– *Ön Izraelből érkezett, tehát nem is orosz?*

– Dehogynem. Moszkvában születtem, ott is tanultam. Azután éltem Taskentben, a Kaukázusban. A háború után vándoroltunk ki. Ezért beszélek ilyen jól oroszul. Egyébként pedig most tanulok moldávul, illetve románul.

Bármikor irányíthat máshová, illetve bármikor visszahívhat Lubavics. Egyébként küldetésem nincs időhöz kötve, hiszen most folyik a legnagyobb munkánk, zsidókat kell Izraelbe telepíteni!

Legindi Zoltán

Oroszországban rituális gyilkossággal vádolják Lubavicsot

1993 májusában a *Pravda* közölte, hogy egy Moszkva környéki városka, Optyina Pusztyina két orosz papja rituális gyilkosság áldozata lett. *A tettesek feltehetően haszidok, a lubavicsi szekta hívei, akik folytatják a húsvéti véráldozat hagyományait* – írta Sátáni törzs című cikkében Dimitrij Geraszimov. Azt is állította, hogy az Orosz Állami Könyvtárban őrzött lubavicsi iratok között több foglalkozik a rituális gyilkossággal. Az iratokat a szovjet rendszer foglalta le, a lubavicsi mozgalom most akarja visszaszerezni. A Pravda cikke határozottan állítja: *A haszidok ma is elkövetnek ilyen rituális gyilkosságokat.*

A Pravdának az Izvesztyija válaszolt, s a cikket ahhoz az uszításhoz hasonlította, amely 1903-ban a kisinyovi pogromhoz, a cári idők egyik legszörnyűbb vérengzéséhez vezetett. Az Izvesztyija azt is megírta, hogy már le is tartóztatták a kettős gyilkosság feltételezett elkövetőjét, *az afganisztáni háború egyik veteránját, aki elmebeteg.* A lubavicsiak tiltakoztak a cikk megjelenése ellen az orosz és az amerikai kormánynál és szerény tüntetést rendeztek Moszkvában.

„Oroszország a te akaratodra vár!" Az Orosz Nemzeti Egységmozgalom plakátja. Az idősebbeket a Fekete Századok egykori pogromfelhívására emlékezteti: „Üsd a zsidókat, mentsd meg Oroszországot!"

Haszid happening a Vörös téren

1993. július 11-én, a Vörös téren közel kétszázötven gyermek, az oroszországi Chabad Lubavics zsidó szervezet tagjai, szokatlan tüntetésbe kezdtek: mozgalmukat éltető különböző jelszavakat skandáltak. Szervezetük vezetője, *Berl Lázár* rabbi szavai szerint a Vörös teret azért választották, mert ezt a helyet a vallásellenesség szimbólumának tartják. A figyelmet pedig arra akarták felhívni, hogy Oroszország a szabadság és demokrácia küszöbén áll, melyben minden nemzetiség jogokkal rendelkezik.

Moszkva ilyet még nem látott: haszid tüntetők a Vörös téren

Az akció nyugodtan zajlott le, a rabbit azonban kellemetlen meglepetés érte, amikor a rendőrség a szervezet transzparenseit eltávolította, azzal az indokkal, hogy használatuk engedély nélküli tüntetés-jelleget ad az eseményeknek. Az akciót követően a Vörös tér közelében táborozó fasiszta szervezet, az Orosz Nemzeti Egység tagjai reakcióként – ez évben másodszor – betörték a moszkvai központi zsinagóga ablakait. A szélsőséges szervezet nyiltan hangoztat antiszemita jelszavakat és uszító röplapokat terjeszt.

Erdélyi Péter

Téríteni a zsidóságon belül, avagy: hogyan kell zsidót csinálni?

Beszélgetés Baruch Oberlander rabbival

Baruch Oberlander a budapesti Chábád Lubavics Zsidó Nevelési és Oktatási Egyesület vezetője, a lubávicsi Rebbe *sliah*-ja. 1965-ben született, New Yorkban. Szülei 1948-ban hagyták el Magyarországot; apja újpesti, anyja makói. Amerikában a család főként jiddisül beszélt, de a szülők időnként átváltottak magyarra. A dédnagymama két testvére híres rabbi volt, haszid, az egyik Huszton, a másik Szatmáron. A haszidizmus nagyobbmérvű elterjedését a Holocaust állította meg.

– Megkérdeztem apámat, miért mentünk el Magyarországról. Azt felelte, hogy 1945 után világos volt, hogy itt nem lesz zsidó élet. 1945 után és 1956-ban a legtöbben ezért mentek el – mondja.

Tanítani!

A rabbi, fiatal feleségével, Betshevával 1989-ben érkezett Budapestre; akkor négyhónapos házasok voltak. Ma két gyermekük van, egy két és féléves kisfiú, s egy egyéves kislány.

Betsheva Milánóban nőtt fel, apja ott rabbi: egyik megbízatása, hogy vezeti az Iránból érkezettek közösségét; egyébként a család Amerikából jött.

– *És Ön hogyan lett rabbi?*

– A Rebbe mindig arra tanít, hogy nem elég, ha te élsz jó zsidóként, taníts meg erre másokat is.

– *Lubavics tehát hittérítő mozgalom?*

– Igen, a zsidóságon belül.

– *Mióta készült a mozgalom arra, hogy visszatér Kelet-Európába?*

– Talán meglepi a válasz: Kelet-Európában soha nem szünt meg tevékenysége. A New York-i jesivában sok olyan barátom volt, aki a 70-es években jött el a Szovjetunióból, s nálamnál vallásosabb. Sokan nagyszüleiket a táborokban veszítették el. A Rebbe apósa is börtönben volt, 1927-ben. Mégis, a Szovjetunió területén, a sztálinizmus éveiben is képeztek rabbikat, saktereket, működtek a héderek.

– *Hogyan esett Önre a Rebbe választása?*

– Írtam a Rebbének, hogy szeretnék idejönni. Előttem két jelentkezőt tanácsolt el, nekem megengedte. A Rebbe arra tanított bennünket, hogy nézzünk körül a világban, ítéljük meg a körülményeket, s aztán kérdezzük meg őt; vagy igent mond, vagy nemet. Egy haszid nem tanácsot, hanem választ kér a Rebbétől. S ha megkapja, ahhoz kell tartania magát, mert a Rebbe minden kérdésre a Tórában keresi a választ.

– *Nehéz volt beilleszkedni ebbe a közegbe?*

– Nem! A Tórát tanítjuk itt is, felnőtteknek, gyerekeknek. Ünnepeken sokat segítettem rabbiknak New Yorkon kívül. Nyaranta többször is jártam például Texasban. A lényeg ugyanaz: vannak zsidók és nincs vallásos élet. Ezért kapcsolatot kell teremteni a helybéliekkel. Amikor ideérkeztünk, nagyon kevés zsidó szervezet működött, nem voltak zsidó óvódák, egyetlen zsidó gimnázium működött. Izrael Állam még nem tarthatott nagykövetséget, a Szochnut akkor kezdett irodát szervezni. Elmentünk bemutatkozni a Síp utcába, az ortodoxokhoz, minden működő zsidó szervezethez, s elkezdtük kiépíteni a személyes kapcsolatokat. Megjelent folyóiratunk, az Egység; ma nyolcezer példányban nyomjuk ki, ez a legnagyobb példányszámú magyarnyelvű zsidó folyóirat. Akik megkapják, rendszerint tovább is adják. Ezt onnan tudom, hogy sokan fordulnak hozzám telefonon, egy-egy cikkel kapcsolatban, vagy kérnek felvilágosítást az ünnepekről. Most már könyveket is adunk ki, például Herman Wouk *Én Istenem* című könyvét. Az is a nevelő munkámhoz tartozik, hogy zsidó jogból tartok fakultatív szemináriumot. Mintegy 25 hallgatóm, van – legtöbbjük zsidó. Tehát minden simán megy. Nagy gondunk a pénz.

– *Úgy tudom, a New-York-i központ nagyon gazdag.*

– Jó lenne! De Lubavics mindenek előtt szellemi mozgalom.

A szívben őrzött Izrael

– *Olvashattunk mostanában a mozgalmon belüli vitáról, talán a mostani, a hetedik Rebbe a Messiás. Ugye, lényegében erről folyik a vita?*

– Nem!

– ?

– Nem! Az tény, hogy a Messiás mindezideig nem jött el. Ehhez még néhány feltétel kell. Maimonidesztől tudjuk, hogy bármelyik vallásos zsidó vezető Messiás lehet. A Lubavics mozgalom nem zárja ki, hogy a Rebbe az a nagy vezető, aki a Messiás lesz.

– *Tehát elképzelhető, hogy egy-két év múlva felismerik, hogy a Rebbe valóban a Messiás?*

– Miért ne?

Oberlander rabbi Maimonidesztet idézi: *„És ha felkél egy király, aki Dávid házából származik, búvárkodik a Tórában és betartja parancsolatait, akárcsak Dávid király tette, az Írott és a Szóbeli Tan szerint, és ráveszi egész Izraelt, hogy nyomdokain haladjon és megvívja Isten háborúit, akkor biztosra vehető, hogy ő a Messiás. Ha pedig sikerül felépítenie a Templomot eredeti helyén és összegyűjtenie a szétszórtakat Izraelben, akkor kétségtelenül ő a Messiás".*

A Messiás eljövetele azt jelenti, hogy feléled a vallási élet, hogy minden zsidó az Írás és a Tan szerint él.

– *S nem lesznek pusztító betegségek, nyomor, – megváltozik-e az én életem is?*

– Lehetséges; a zsidók kétezer éve várnak a Messiásra, de a három feltételnek teljesülnie kell ahhoz, hogy ez az élő ember eljőjjön. Most lehet tippelni, hogy ki ő. A Rebbe egyik beszédében kijelentette, hogy nagyon közel a Messiás eljövetele és kér mindenkit, készüljön fel erre az eseményre. Vannak már jelek: például a Szovjetunió szétesése, a szovjet zsidók tömeges kivándorlása Izraelbe.

– *Sok izraeli vezető látogatott el a Rebbéhez: Begin, a Camp David-i megállapodás aláírása előtt (amelyet a Rebbe ellenzett, mert, mint mondta, nem így kell békét teremteni), Saron, Rabin, Peresz. De a Rebbe soha nem járt Izraelben.*

– Vagyis azt kérdi, nem vagyunk-e anticionisták. Nézze, az első Lubavics település 1948-ban létesült, Tel-Aviv mellett. Akkor egészen közel volt a határ. Az arabok többször megtámadták; egy izben az iskolában megölték a tanítót és öt gyereket. A Rebbe sliahokat, új telepeseket küldött, hogy az emberek ott maradjanak. Most 200 Chabad Ház van Izraelben. Való igaz, hogy a Rebbe nem szereti a „mindent adni semmiért" politikai megoldásokat, a halacha nem erre tanít, de ez nem minősíti az Izraelhez fűződő viszonyt. A Rebbe mindig szívében őrzi Izraelt.

Világos, hogy a Chabad Egyesület nem a *Szochnut* folytatása. Mi nem alijával foglalkozunk, *mi „zsidókat csinálunk"*. Ismerjék meg a Tórát, tegyenek naponta legalább egy micvét. Akinek nincs zsidó tudata, az miért választaná Izraelt? Menekülni lehet, például Boszniából, de ne menekülésből menjenek az emberek.

Tanítványok Magyarországon

– *Készítene egy rövid mérleget arról, amit itt Budapesten elértek?*

– Tevékenységünk két részből áll: tömeges nevelés, ide tartozik az Egység, különböző információkat adunk ünnepekről, többszáz ember részvételével rendezünk széder estéket. Én vagyok a Vasvári Pál utcai zsinagóga rabbija.

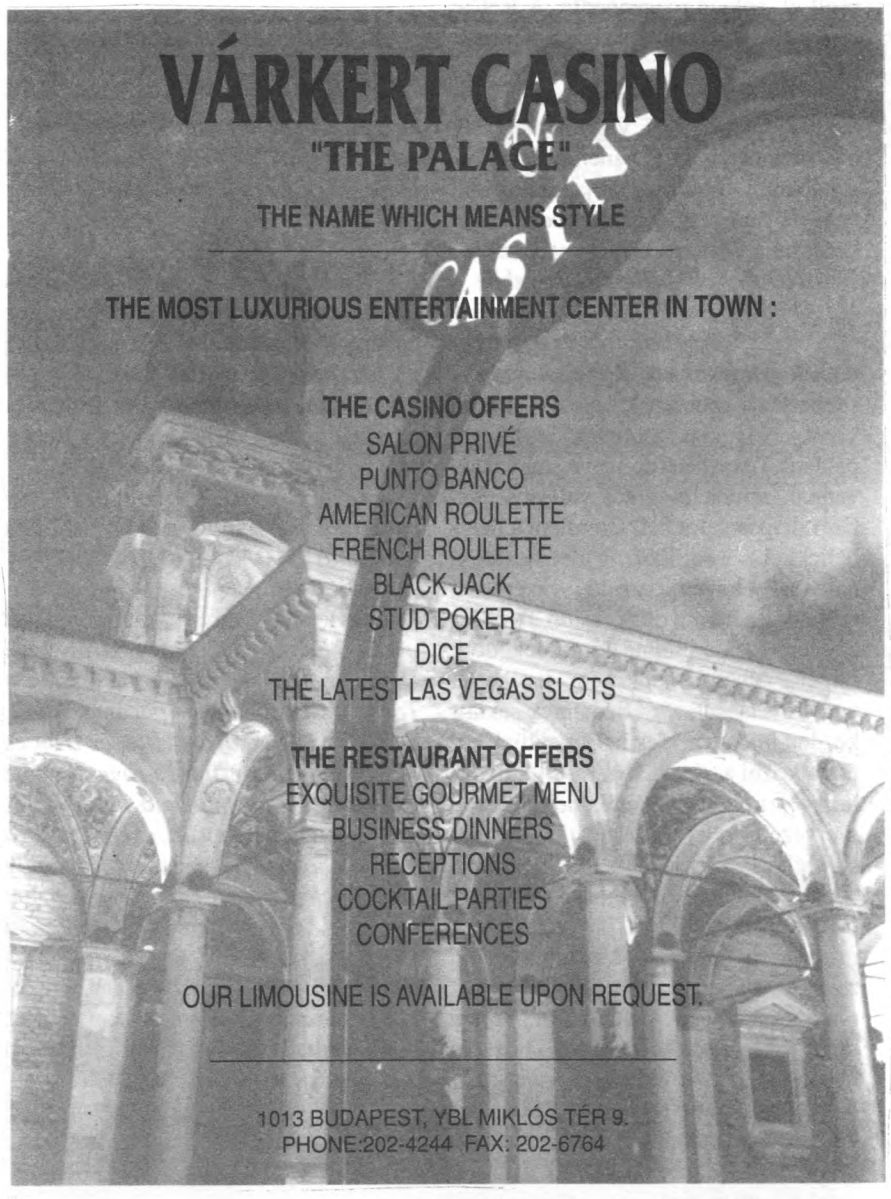
Munkánk másik ága az egyéni foglalkozás, s előadások tartása. Most hét gyereket készítünk fel barmicvóra. Hétfőként a Vasvári Pál utcában előadásokat tartok a haszidizmusról. Tavaly a Bölcsészkar történelem tanszékén előadást tartottam „Haszidizmus a kommunizmus alatt" címmel. Szó van arról, hogy az ELTE jegyzetként kiadja a jogi karon tartott előadásaimat. Két fiatal egyetemistát küldtem rabbiképzőbe, az egyiket Cfatba, a másikat New Jersey-be.

Oberlander rabbi érdekes feladatként tartja számon közreműködését Elek Judit *Elie Wieselről készülő filmjében.* A rendezőnő a filmben megszólaltatja azokat a haszid dalokat, amelyeket az 1980-ban elhunyt Eisikovits Miksa gyűjtött össze. Eisikovits, aki a 30-as évek végén, minden technikai segítség nélkül írta le a dallamokat, s nem tudott sem héberül, sem jiddisül, sem arameus nyelven, fonetikusan írta alájuk a hallott szöveget. Ő fejtette meg. A rabbi mutatja a kottákat: alattuk nehezen olvasható írás.

– *Hogyan sikerült?*

– Apám is, családom is, részben én is ismerjük ezeket a dallamokat, sőt, a jiddisnek azt a tájszólását, amelyet ott használtak. S van némi ismeretem arról, milyen dalokat énekelnek esküvőn, milyet sabbatkor. Sokan úgy vélik, ez már történelem, ez már judaisztika, ki kell ásni, megmenteni a feledéstől. Tévedés. A dalok nem vesztek el: mi élünk és énekeljük őket.

Sz. É.

Chanuka

Kiszlév hónap 25-én ünnepeljük a Hasmóneus család által vezetett szabadságharc győzelmének emlékére a Chanukát. A szabadság ünnepét, a csoda ünnepét, a fény ünnepét. A dátum, 25-e, könnyen megjegyezhető. Ha a héber szót – Chanuka – szótagolva olvassuk, a következő jelentést kapjuk: chanu-ka, megnyugodtak 25-én[1] azaz, kiszlév 25-én véget értek a harcok. Ebből a szójátékból magyarázhatjuk azt a szokást, hogy addig, amíg a chanukagyertyák égnek, nem dolgozunk. A nyugalom ekkor a család nyugalmát jelenti.

A chanuka szó gyökbetűinek[2] két fő igei jelentése van: Az első: felújítani, felavatni. A második: tanítani, nevelni. Ez a kettősség az alapja annak a szokásnak, hogy Chanukakor a szülők pénzt adnak gyermekeiknek, hogy serkentsék őket a tanulásra és a parancsolatok betartására. Ez az úgynevezett chanuka pénz. Régen szokás volt, hogy a rabbik az ünnep idején elhagyták közösségeiket, és kis településekbe, falvakba mentek, hogy ott tanítsák azokat a zsidókat, akiknek egyébként nemigen volt lehetőségük a Tórával foglalkozni.

Az ünnep nyolc napján gyertyát gyújtunk. Az első nap egyet, és minden nap eggyel többet. A gyertyákat mindig jobbról balra helyezzük be a gyertyatartóba, és balról jobbra gyújtjuk meg. Tehát úgy, hogy mindig az új nap fénye gyúljon ki először. A gyertyagyújtás előtt az első nap három, a többi napokon két áldást mondunk. Az első a gyertyagyújtásra, a második chanuka csodájára[3] vonatkozik. A harmadik áldás az, amelyet az új dolgokra, eseményekre szokás mondani. Ezért ezt csak az első napon mondjuk. A gyertyagyújtásra vonatkozó áldás magyarul így hangzik: *„Áldassál Te Örökkévaló Istenünk, a világ királya, aki megszentelt parancsaival és megparancsolta nekünk, hogy meggyújtsuk a Chanuka gyertyát."* Felmerül a kérdés, vajon miért mondjuk az áldásban az „aki megszentelt parancsaival és megparancsolta nekünk..." szavakat. Hiszen a chanukai gyertyagyújtás parancsa nem lelhető fel a Tórában, későbbi, rabbinkus rendelet. A válasz a következő: Mózes ötödik könyvében áll: *„a tan szerint, amelyre téged tanítanak, és az ítélet szerint, amelyet kimondanak neked, cselekedjél; ne térj el a szótól, amelyet neked mondanak..."* Ebből a *paszuk*ból[5] tanulja a hagyomány, hogy a bölcsek rendeletei is parancsok. Hiszen megparancsoltatott, hogy hallgatni kell rájuk.

A Chanuka ünnepe nem szerepel a Tórában felsorolt ünnepek között. Azonban a bibliamagyarázók több helyen is utalást találtak a szövegben, a jóval későbbi történelmi eseményre. A RaMBaN[6] például tórakommentárjában arról számol be, hogy egy korábban élt mesternél – Rabbénu Niszimnél – a következő történetre bukkant: Mikor a pusztai szentély elkészült, Izrael tizenkét törzsének fejedelmei áldozatokat mutattak be, kivéve Lévi törzsét.[7] *„Így szólt a Szent Áldott Ő*[8] *Mózeshez: Beszélj Áronnal és mondd meg neki, van egy másik felavatási ünnep, amelyen gyertyát gyújtanak. Azon az ünnepen a te fiaid által teszek csodát, és hozok segítséget Izraelnek. Az a felavatási ünnep az ő nevüket viseli: a Hasmóneus fiak Chanukája."* Ez az oka annak, hogy a pusztai szentély felavatásáról szóló beszámoló után a következő hetiszakasz elején ezt olvashatjuk[9]: *„És szólt az Örökkévaló Mózeshez, mondván: Szólj Áronhoz és mondd meg neki: Midőn felteszed a mécseket, a lámpás előrésze felé világítson a hét mécses."* Azaz Lévi fiai is részesei a felavatási ünnepnek unokáik – a Hasmóneusok – által, akik évszázadokkal később, a mécsek fényeivel avatják újra a Szentélyt.

A Chanuka nyolc napja alatt a szolgagyertyát – a sameszt – nem számítva, összesen harminchat gyertya ég el. Ez a harminchat gyertya utal arra a harminchat órára, amelyben még a teremtés első napján teremtett fény világított az embernek. Erről a fényről a midrás így beszél:

„Rabbi Elázár azt mondta: Abban a fényben amelyet a Szent Áldott Ő teremtett az első napon az ember a világ egyik végétől a másikig ellátott. Amikor a Szent Áldott Ő a vízözön nemzedékére és a Bábel tornyának nemzedékére tekintett és látta, hogy átkozott dolgokat művelnek, elrejtette előlük ezt a fényt. És kinek rejtette el? Az igaz embereknek, a messiás idejére. Mint egy király, akinek volt egy szép ajándéka, és félretette azt a fiának. És hol rejtette el? Az Éden kertjében.[10]" Ez is a chanukai fény üzenete.

Jegyzetek

[1] Az utolsó szótag héber betűinek számértéke – kaf, hé – huszonöt.
[2] A legtöbb héber szó három gyökbetűre vezethető vissza. Esetünkben ez: chet, nun, kaf.
[3] A chanuka csodája az, hogy az egy napra elegendő olaj nyolc napig égett.
[4] Mózes V. 17. 11.
[5] Paszuk = bibliai vers.
[6] Rabbénu Móse ben Nachman, Nachmanidész. Középkori kommentátor.
[7] A bibliai beszámolót lásd: Mózes IV. 7. fejezet.
[8] Ti. az Örökkévaló.
[9] Mózes Iv. 8. 1–2.
[10] Bialik–Ravnincki: Széfer haAggada 8.23.

Források

– Bialik–Ravnicki: Széfer haAggada
– Elihu Ki Tov: Széfer haTodaa
– Széfer Taamé haMinhagim

A Bibliából a Hertz-féle fordítás, az imakönyvből Pollák Miksa fordítása alapján idéztem.

Mit miért hánukká ünnepén?

Jóllehet hánukká igazában nem a vidám lakomák ünnepe, mégis sokan némi vidámsággal szokták régóta vegyíteni az étkezések lefolyását, s ezen belül magasztosan emlékeznek meg azokról a csodákról, amik Izrael népét bajaiban megsegítették.

Ilyenképpen hánukkákor a jeruzsálemi szefárd gyülekezet együttes lakomákat rendez, és ezeken ki-ki *megbékél azzal, akivel az év során nézeteltérése volt, köztük az asszony is a férjével.*

A gyermekek között elterjedt és kedves játékszer a pörgettyű – a *trendeli* –: ez is hánukkái szokás. Ilyenkor ugyanis a szülők ajándékából ott csörög pár fitying a gyermekek zsebében, meg aztán a hánukkái mécs a hosszú téli éjszakákon arra is ösztökél, hogy valamicskével kevésbé szigorúan lapozgassák a szent tankönyvet, a *humást* – azt mondják hát a szülők gyermekeiknek: – Ezek a napok hozzanak nektek derűs óráakat, kellemes időtöltést, de hánukká után vegyétek magatokra ismét a Tóra kötelékét és a micvákért való fáradozás terhét. És még most, a játékotok óráiban se feledkezzetek meg azokról a csodákról és nagyszerű tettekről, amiket az örökkévalónak köszönhetünk. – És ezért róják a Szentföldön a pörgettyűk négy oldalára a *nun, gimel, hé* és *pé* betűket, amiknek jelentése: *nész gádól hájá pó,* vagyis: *Nagy csoda volt (történt) itt.* A gáluti pörgettyűk negyedik betűje a *pé* helyett *sin*, s ennek nyomán így változik az olvasat: *Nész gádól hájá sám – Nagy csoda volt (történt) ott.* S mindezt azért, hogy még a játék óráiban se menjen feledésbe az egykori nagy csoda.

*

Alighanem közismert az az aggáda, ami elmondja, hogy a görög uralom alól felszabadító Hasmoneusok emberei mindössze egy napra való *kásér,* azaz tiszta olajat találtak a szentélyben, ez azonban kitartott nyolc napig, amikorra ismét elkészülhetett a főpap által megszentelt olaj.

Azt az aggádát azonban kevesebben ismerik, amely fölteszi a kérdést: mi okozta azt, hogy ennyi napon át tartott ez a művelet.

A kérdésre a magyarázat: a szabadságharcban résztvevők, akiknek az elesettek temetését is kellett végezniük, a tetemekkel való foglalkozás által maguk is tisztátalanná váltak, hét napon át várniuk kellett tehát, amikorra az előírások szerint ismét tisztává nyilvánulnak. Ezután *egy nap már elegendő volt az olajbogyók kipréselésére.*

Igen ám – tűnődik az aggáda –, csakhogy ha az egész gyülekezet tisztátalanná válik, akkor meg van engedve tisztátalanná vált tárgyak, így az olaj felhasználására is, az emberek jogosultak minden, a Szentély körül végzendő munka ellátásra – miért kellett hát várniuk hét napon át a megtisztulásukra?

Valóban – hangzik a válasz erre a kérdésre – meggyújthattak volna a menórában tisztátalan olajat is. Ezt azonban mégsem akarták, lévén, hogy hosszú megszakítás után ez volt az első alkalom a menóra olajának meggyújtására, ez a felavatás szertartása volt, márpedig minden olyasmire, ami felavatással jár, *a tisztaság teljes szigorát kell alkalmazni.*

Jólesz László

Midreshet Yerushalaim
of the Seminary of Judaic Studies

The Shocken Institute for Jewish Research

The American Jewish Joint
Distribution Committee
Magyarország

CHANUKA:
"VEZETÉS VÁLSÁGIDÖSZAKBAN"

"Bajamim Hahem Bazman Haze"

KÖZÈP - EURÓPAI ZSIDÓ OKTATÓK
KONFERENCIÁJA

VISEGRÁD
CHANUKAH 5754 - 1993 DECEMBER 12 - 16.

A Zsidó Közösségek Európai Tanácsának
együttműködésével

Támogatóink:

The Rich Foundation

CBF World Jewish Relief

Doron Foundation for Education and Welfare

The European Council of Jewish Community Services

További felvilágosításért hívja Hila Zemert a 269-6689, vagy Fritz Zuzsát a 142-1335/34-es telefonon.

Naftali Kraus

A heti szidra a haszid legenda tükrében

Vájésev: A kalácsból nem jön vér...

Ez Jákob nemzetségének története. Amikor József 17 éves lett, testvéreivel együtt a nyájat legeltette... Izrael Józsefet minden fiánál jobban szerette... és tarka ruhát csináltatott neki...” (Genézis 37, 2–3)

A 17 éves Józsefet itt a Tóra „ifjoncnak” nevezi (Náár). A guri rebbe felveti azt a kérdést, miként lehetséges ez? Hiszen Ábrahám nevezte Izsákot – a tizedik megkísértésnél, amikor feláldozni vitte (uo., 22) – „ifjoncnak”, márpedig a Midrás számítása szerint – az időben már 37 esztendős volt.

Mikor és meddig „ifjonc” valaki? A rebbe ezt úgy magyarázza, hogy Ábrahám, a saját fiát nevezi annak és ezen nincs mit csodálkozni, mivel egy szülőnek a gyereke mindig gyerek marad, lett-légyen akármilyen idős is. A másik esetben azonban az Írás nevezi Józsefet „ifjoncnak”, ami különösnek tűnhet egy 17 éves fiú esetében, aki már valójában meglett férfi.

A Midrás szerint, azért nevezi a Tóra Józsefet „ifjoncnak”, mert viselkedésében gyerekes volt; elkényeztetett piperkőc benyomást keltett, aki szépítkezett, szemöldökét ritkította, pipiskedve járt. Többek között ez váltotta ki testvéreinek haragját is és vezetett eladásához, aminek végső következménye az lett, hogy a Jákob-nemzetség Egyiptomba került.

*

A szentéletű szaszovi rebbe figyelmét felkeltette egy csapat fiatal fiú, akik idejüket semmittevéssel, üres fecsegéssel töltötték. A szeme az egyikőjükre tévedt, akiről az volt a benyomása, hogy kirí a többiek közül, egy jobb sorsra érdemes, nemesebb lelkű ifjú ember. Magához intette a fiút és a következő szavakkal fordult felé: „Ha hallgatsz rám és jó útra térsz, akkor eddigi vétkeid érdemmé válnak”. A fiú nagy szemtelenül azt felelte erre, hogy ő éppenséggel még többet akar vétkezni, hogy később aztán még több érdeme legyen... Visszatért társaihoz és teljes egészében kiment a fejéből, amit a rebbe mondott neki.

Este, lefekvéskor, azonban eszébe jutottak a rebbe szavai. Akkoriban az volt a divat, hogy a fiatal férfiak is bodorították a hajukat és éjszakára hajhálóval kötötték be a fejüket, hogy a „dauer” ne menjen tönkre. Az ifjú most azon kezdett eltöprengeni, mi lesz ha éjjel meghal, és a Chevra Kadisa emberei így találnak rá, azzal a nevetséges hálóval a fején!?

Levette tehát a hajhálót a fejéről és többet nem bodorította a haját sem. Lassanként elmaradt korábbi barátaitól is és hajlott arra, hogy jó útra térjen. Persze ez nem ment könnyen, mert társai, ha találkozott velük néhanapján, kinevették és gúnyolták, mondván haszid lett belőle. Mégis a javulás útjára lépett és fokozatosan teljesen megváltozott. Egyre inkább magáévá tette a Tóra tanításait és hátralévő éveiben ennek szellemében élt és cselekedett.

*

És mondá nekik Reuvén: ne ontsatok vért!... (Genézis 37, 22)

A kálisi cádik, r'Jichák (a premisláni r'Meir testvéröccse) háza állandóan nyitva állt a szegény vándorok előtt. Történt egyszer, hogy egy nem-zsidó vándor koldult egy falat kenyeret. Kenyér akkor éppen nem volt otthon, hanem csak friss kalács, amit a rebbecen sütött a szombat tiszteletére. Nem is akaródzott neki ezt a kalácsot felvágni csak azért, hogy a koldusnak adjon belőle. Férje, látván ezt, azt mondta feleségének: semmi baj, fiam, vágd fel nyugodtan azt a kalácsot. Ne félj, nem jön belőle vér!...

Az asszony hallgatott szavára, felvágta a barcheszt, leszelt egy nagy karéjt belőle és odaadta a kéregetőnek. Az szépen megköszönte és útjára ment.

Évek múltán a cádiknak Magyarországra kellett utaznia. Útja a Kárpátokon keresztül vezetett, ami egyáltalán nem volt biztonságos, mivel mindenféle rablóbandák garázdálkodtak. A cádik is megjárta, őt is megtámadták, elvették mindenét, majd további sorsát eldöntendő, a bandavezér elé vitték.

Az útonállók vezére azonnal felismerte a cádikot, hiszen ő volt az, akinek a rebbecen a kalácsot adta és ezzel megmentette őt az éhenhalástól. Megparancsolta embereinek, hogy adjanak vissza mindent, amit elvettek és addig kísérjék a cádikot, amíg biztonságosan tudja útját folytatni.

Épségben hazatérvén elmesélte kalandját feleségének, majd hozzátette: Emlékszel, hogy azt mondtam neked, vágd csak fel a kalácsot, nem jön belőle vér... ez által menekültem meg, nem ontották véremet...

Részlet a lubavicsi mozgalomhoz tartozó szerző fentivel azonos címmel készülő könyvéből, mely a Pesti Szalon kiadó gondozásában jelenik meg a közeljövőben.

„Már vitték ki (Támárt, a kivégzésre), amikor megüzente apósának: attól lettem terhes, akié ezek a holmik"... (Genézis 38, 25)

Nem akarta megszégyeníteni őt, mármint Jehudát, az apósát, akitől terhes lett, ezért csak a zálogot mutatta neki. Ebből vezették le bölcseink azt az elvet, hogy inkább vetesse magát valaki a tüzes kemencébe, de ne szégyenítse meg nyilvánosan felebarátját... (Rási)

Százötven évvel ezelőtt (1842-ben) az orosz kormány parancsára a rabbik egybegyűltek, hogy megvitassanak néhány, a zsidó vallás gyakorlásával kapcsolatos, aktuális ügyet. Zsidó részről részt vett ezen a volozsini r'Jichák, az akkori talmudisták feje, a lubavicsi rebbe, akit fő művéről, „Cemách Cedek"-nek neveztek, a berdicsevi r'Jiszráél Hálperin, aki dúsgazdag volt, valamint Becálél Stern, az odesszai iskola igazgatója.

„Cemách Cedek" hazaérkezvén Petersburgból, felfigyelt arra, hogy a hívek felettébb dícsérik a konferencián – a zsidó ügy érdekében – tanusított önfeláldozó magatartását. Hallván ezt, a rebbe sírvafakadt, majd azt mondta: Jaj annak, akiben az egész világ téved! Hogy én és az önfeláldozás!... Majd hozzátette: Hát nevezhető önfeláldozásnak az, ha valaki a zsidóság érdekében tevékenykedik? Ráadásul mindezt azért teszi, hogy nagyobb része legyen a túlvilágon?!

Ön is fizessen elő a Szombatra!

Luah

Imaidők Budapesten

Templomok	November 5–6 Péntek este	Szombat reggel	November 12–13 Péntek este	Szombat reggel	November 19–20 Péntek este	Szombat reggel	November 26–27 Péntek este	Szombat reggel
Wesselényi u. 7.	18.00	09.00	18.00	09.00	18.00	09.00	18.00	09.00
Frankel Leó u. 49.	18.00	10.30	18.00	10.30	18.00	10.30	18.00	10.30
Hegedüs Gy. u. 3.	16.00	09.30	16.00	09.30	16.00	09.30	16.00	09.30
Vasvári Pál u. 5.	17.00	09.00	17.00	09.00	17.00	09.00	17.00	09.00
Thököly út 83.	17.30	09.00	17.30	09.00	17.30	09.00	17.30	09.00
Hunyadi tér 3.	15.45	09.00	15.45	09.00	15.45	09.00	15.45	09.00
Bethlen tér 2.	16.00	09.30	16.00	09.30	16.00	09.30	16.00	09.30
Nagyfuvaros u. 4.	17.00	08.00	17.00	08.00	17.00	08.00	17.00	08.00
Rabbiképző, József krt.27.	17.30	08.45	17.30	08.45	17.30	08.45	17.30	08.45
Kazinczy u. 27.	15.46	08.00	15.44	08.00	15.45	08.00	15.48	08.00
Alma u. 2.		08.00		08.00		08.00		08.00
Kórház, Amerikai út 53.	15.46	07.30	15.44	07.30	15.45	07.30	15.48	07.30
Páva u. 39.	17.00	09.00	17.00	09.00	17.00	09.00	17.00	09.00
Dózsa Gy. út 55.	17.00	09.30	17.00	09.30	17.00	09.30	17.00	09.30
Berzeviczy u. 8.	17.00	09.30	17.30	09.30	17.00	09.30	17.00	09.30
Károli G. tér 5.	16.30	10.00	16.30	10.00	16.30	10.00	16.30	10.00
Kispest, Báthory u. 34.	17.30		17.30		17.30		17.30	
Visegrádi u. 3.	15.46	08.30	15.44	08.30	15.45	08.30	15.48	08.30
Dessewffy u. 23.	16.15	08.00	16.05	08.00	15.55	08.00	15.50	08.00
Teleki tér 22. (szefárd)	15.46	08.00	15.44	08.00	15.45	08.00	15.48	08.00
Vidéken								
Győr (Köztársaság tér 3.)	17.00		17.00		17.00		17.00	
Szeged (Gutenberg u. 20.)	17.00	09.00	17.00	09.00	17.00	09.00	17.00	09.00
Debrecen (Pásti u. 4.)	15.35	09.00	15.35	09.00	15.35	09.00	15.38	09.00
Nyíregyháza (Mártírok tere 6.)	17.00	08.00	17.00	08.00	17.00	08.00	17.00	08.00
Miskolc (Kazinczy u. 7.)	15.40	08.30	15.40	08.30	15.40	08.30	15.40	08.30
Pécs (Fürdő u. 1.)	17.30	10.30	17.30	10.30	17.30	1030	17.30	10.30
Kiskunhalas (Petőfi u. 1.)	17.00		17.00		17.00		17.00	
Szombathely	17.00		17.00		17.00		17.00	
Kaposvár (Berzsenyi u. 14.)	17.00		17.00		17.00		17.00	
Nagykanizsa (Fő u. 6.)	17.00		17.00		17.00		17.00	

A Rumbach utcai templom hívei a Hősök imatermében imádkoznak.

Naptár 1993.

December 3. Péntek – Kiszlév 19
Gyertyagyújtás 15.36
December 4. Szombat – Kiszlév 20
Szombat kimentele 16.45
Estétől: Veten tál umátár
December 8. Szerda – Kiszlév 20
Este: Chanukka gyertyagyújtás (egy gyertya) Innen kezdve december15-ig minden este eggyel több chanukka-gyertyát gyújtunk.
December 10. Péntek – Kiszlév 26.
Gyertyagyújtás 15.34
December 11. Szombat – Kiszlév 27.
Újhold hirdetés
Szombat kimenetele 16.45
December 14. Kedd –Kiszlév 30.
Ros Hodes I. napja
December 15. Szerda–Tévész 1.
Ros Hodes II. napja
December 17. Péntek – Tévész 3.
Gyertyagyújtás 15.35
December 18. Szombat – Tévész 4.
Szombat kimentele 16.46
December 24. Péntek – Tévész 10
Böjt
Gyertyagyújtás 15.38
December 25. Szombat – Tévész 11
Szombat kimentele 16.50
December 31. Péntek – Tévész 17.
Szombat kimentele 16.50

Schweitzer Gábor

Vigyázó szemetek Ciónra vessétek I.

Nézetek a magyarországi cionista mozgalomról a két világháború közötti zsidó sajtóban

Mert Ciont választotta ki az Örökkévaló,
azt kívánta lakóhelyéül:
Ez lesz lakóhelyem örökre,
itt fogok lakni, mert így kívánom!
(Zsolt.132,13–14.)

„Adjanak nekünk szuverenitást
a földkerekségnek egy, a mi igazolt,
népi szükségleteinknek megfelelő darabján,
minden egyébről mi magunk fogunk gondoskodni."
(Theodor Herzl)

I. Bevezetés helyett

Az elmúlt évtizedek valóságos szellemi „cordon sanitaire"-t vontak a legújabbkori magyarországi zsidó história egyik, talán kulcsfontosságú területe, a hazai cionizmus, illetve a cionista mozgalom története köré. Ennek szerteágazó okait itt és most feltárni nem lehetséges. Mindössze egy-két gondolatot említenék csupán. A mellőztetés okai – úgy gondolom – elsődlegesen Magyarország kül- és belpolitikai berendezkedéséből, illetve úgynevezett ideologikus megfontolásokból fakadtak, ám – s ez véletlen egybeesés – a zsidó közvélemény egy része is megnyugvással vehette tudomásul a szilenciumot. A helyzet mára mindenféle szempontból megváltozott. Nincsenek, nem is nagyon lehetnek tabuként kezelt, illetve nemlétezőnek deklarált témák.

Jelen dolgozatban arra a kérdésre kívánok választ keresni, miként látták a cionizmust annak hívei, illetve ellenfelei. Nem lehet célom a cionista mozgalom történetének bemutatása. Érzékeltetni szeretnék mindössze egy akkoron sokakat érdeklő zsidó társadalmi, politikai és vallási színezetű problémát. Segítségül a zsidó sajtót, illetve annak egy csekély, ám befolyásos részét használtam fel. A kortársak szemével szeretném láttatni, vagy legalábbis szemléltetni a különböző álláspontokat. Négy, egymástól eltérő irányvonalat reprezentáló zsidó sajtótermék – a kongresszusi, azaz neológ hitközség lényegében hivatalos lapja, a Szabolcsi Lajos nevével fémjelzett „Egyenlőség"; az ortodoxia hasonló funkciót betöltő, Groszberg Jenő szerkesztette „Zsidó Újság"-ja; a Magyarországi Cionista Szervezet, majd Szövetség korszakunkban Raab Andor, Richtmann Mózes és Schönfeld József által vezetett orgánuma, a „Zsidó Szemle" és Patai József irodalmi és művészeti folyóirata, a „Múlt és Jövő" – írásai adják a felhasznált források gerincét.

Témámat rövid részkorszakokra osztottam fel, mindegyik valamilyen módon sorsfordulója a magyar és a zsidó történelemnek.

a) Az első korszak az 1919–21 közti időszak. Ez az a néhány év, amikor a vesztes világháború és a bukott forradalmak után megpróbál az ország egy konzervatív politikai struktúra alapján talpra állni.

b) A második – 1926–27. Ezek az esztendők nem csupán a konszolidáció kiteljesedését jelzik számunkra. A hazai cionista mozgalom két szervezete, a Magyar Zsidók Pro Palesztina Szövetsége (a továbbiakban: Pro Palesztina Szövetség) és a Magyar Cionista Szövetség (a továbbiakban: MCSz) kezdte meg működését, illetve az utóbbi esetében nyert legalitást.

c) A harmadik korszak egy-egy dátumhoz kötődik: 1933. Hitler és a nemzeti szocializmus németországi hatalomra jutásának éve, míg 1938 az úgynevezett első magyarországi zsidótörvény meghozatalának esztendeje. E korszakkal most csak annyiban foglalkozom, amennyiben új szemléletet mutat az előző részkorokkal szemben. A nácizmus korára – de már egy másik dolgozat keretei között – még vissza kívánok térni.

A cionizmussal foglakozó szakirodalom eléggé mostohán bánik a magyarországi cionizmus bemutatásával.[1] Néhány monográfián és tanulmányon kívül nagyon szűkre szabott információhoz juthat az érdeklődő. Igaz, most tárgyalt korszakunkban, vagyis a két világháború közötti évtizedekben, a magyarországi zsidóság létszámához, gazdasági és szellemi kapacitásához képest viszonylag csekély volt a cionizmus hatása. Egy néhány mondattal akár el is lehetne intézni: a hazai cionizmus néhány ezer embernél s szerény pénzösszegeknél többet nem tudott mozgósítani céljaira.[2] Az ortodoxia elsősorban vallási megfontolásokból; a neológia többsége pedig hagyományos politikai asszimilációja s patriotizmusa miatt utasította vissza a cionista gondolatot, illetve annak bármiféle válfaját. Ezt a képet azonban tovább lehet és kell árnyalni!

E dolgozat néhány olyan egykorú problémát is felvet, amelyek mentén többé-kevésbé kirajzolódnak a cionista és a nem-cionista vagy éppenséggel anticionista álláspontok. E problémák: a nemzetiségi kérdés, Palesztina, azaz a Szentföld támogatása, a hitközségek és a cionizmus/cionisták viszonya.

II. Cionizmus kontra patriotizmus?

Az első korszak: 1918–19 a történelmi Magyarország felbomlásának az ideje. Az ország túl van egy vesztes világháborún, és szembe kell néznie az országhatárok drasztikus átrajzolásával. A hazai zsidóság a területvesztések következtében népességének közel a felétől szakadt el. Az akkor már két évtizedes múltra visszatekintő cionista mozga-

Előadás a „Zsidó szellemi élet Magyarországon a két világháború között" címmel rendezett konferencián, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Tanári klubjában, 1992. április 7-én. Szerkesztett, kiegészített változat.

lom szintén jelentős felvidéki, erdélyi illetve délvidéki bázisaitól, aktív tömegeitől esett el. E tény 20 éven át, a részlegesen sikeres területi revízióig rányomta bélyegét a cionista szervezetre. A mérleg másik serpenyőjében azonban volt egy-két reményre jogosító momentum. Az egyik az 1917-es Balfour-deklaráció volt, mely kilátásba helyezte a világháború végeztével Palesztina területén a brit mandatáriust, melynek végcélja a zsidó nemzeti otthon létrehozásának elősegítése – azaz lényegében az 1897-es első baseli cionista világkongresszuson megfogalmazott és elfogadott politikai célkitűzés – volt. A másik, a wilsoni elvekből levezetett, utóbb a világháborút lezáró versailles-i békekonferencián is képviselt zsidó nemzeti, illetve nemzetiségi kisebbségi léthez való jog volt.

A rövid életű Károlyi-kormányzat s annak nemzetiségi ügyekkel foglalkozó minisztere, Jászi Oszkár nem zárkózott el a magyarországi zsidóság, mint etnikai kisebbség elismerésétől.[3]

A zsidó nemzetiség, mint politikai és ideológiai konstrukció, egyik kisebbségi nézete volt – igaz, rövid ideig – a cionizmusnak s ezt a felfogást ezidőtájt a magyarországi cio-nisták egy része is osztotta. Lényegi eltérés van ugyanis a két felfogás között. A zsidó nemzetiségi koncepció hirdetői – az egykori Osztrák–Magyar Monarchia területén, a Baltikumban, Lengyelországban s Oroszországban nem kevés hívet szerzett magának e gondolat (gondoljunk csak például Simon Dubnow-ra és az úgynevezett autonomistákra) – a szülőföldön kívántak kisebbségi jogokra igényt formálni, ezen belül elsősorban kulturális, részben pedig igazgatási autonómiához jutni. A két világháború közti időkben gyakorlati eredményeket is sikerült elérniük. A palesztínai kolonizáció s a nemzeti otthon iránti igény természetszerűleg nem lelkesítette követőiket. A cionisták – tisztázván a táborukon belül is megjelenő nemzetiségi felfogás okozta teoretikus bonyodalmakat – száműzték köreikből a nemzetiségi gondolatot.[4]

A cionista mozgalom Magyarországon 1919 elején még nem vonta meg e distinkciót. A Zsidó Szemle 1919 elején arról tudósít, hogy amennyiben a magyarországi zsidóság tovább halad jelenlegi útján, menthetetlenül el fog pusztulni! „...meg akarunk maradni zsidóknak. Zsidó népnek. Zsidó fajtának és zsidó nemzetiségűnek. Tesszük ezt magunkért és hirdetjük, hogy ez a mi hitünk a világ semmiféle fajtájú hazafiságával nem ellenkezik. Aki zsidó nemzetiségű, lehet a hazának legjobb polgára..."[5]

Rendkívül merész gondolatot kockáztatott meg a cikk írója, ugyanis a „zsidó nemzetiségi" politizálás jelszava ezt megelőzően – gyorsan jegyezzük is meg, hogy 1918–19-et követően – sem szerepelt a magyarországi cionizmus eszköztárában. Épp ellenkezőleg! Minduntalan azt hangoztatták – nem is tehettek mást –, hogy a cionizmus Magyarországon nem fog nemzetiségi mozgalommá alakulni. Tették e deklarációt egyfelől azért, hogy a magyar nacionalizmus előtt ne tűnjön „idegennek" a mozgalom; másfelől pedig ugyanerről akarták biztosítani a hazai zsidó közvéleményt, s természetesen egyúttal megnyerni a születő mozgalom számára. Nem véletlen, hogy szinte a legelső hazai cionista dokumentumban – az 1897-ben alakult nagyszebeni „Ción-egylet" alapszabályában – már kifejtik azt az érdekes s a későbbiekben is vissza-visszaköszönő nézetet, miszerint a cionizmus nem, hogy nincs ellentében a patriotizmussal, hanem éppenséggel a magyar zsidóság – így a magyar nemzet – érdeke is, hogy a nyomorgó kelet-európai zsidó tömegek ne Magyarországon találjanak menedéket, hanem Palesztínában.[6] (Az akkor még eszükbe sem jutott, vagy, ha igen, akkor nem merték leírni, hogy Palesztína egyszer a magyar zsidók számára is otthont jelenthet majd.) Ez az érv persze sem akkor, sem később nem győzte meg zsidó ellenfeleiket. Ádáz sajtóviták kísérték a kibontakozó hazai cionista mozgalmat. Mit is írt a század elején a magyarországi cionizmus egyik pionírja, Bisseliches Mózes: „Zsidó nemzetiségi törekvésekről Magyarországon szó sem lehet, nincs meg annak semmi feltétele. (...) ...a zsidókat csak a magyarok emancipálták, úgy, hogy érdekeik csak a magyarok érdekeivel eshetnek össze, a zsidók az országon belül nemzetiséget nem képeznek, a többi nemzetiséghez pedig semmi érdek, semmi kapocs nem fűzi."[7]

Mi tehát a konklúzió: a cionizmus – így vélekedtek a cionisták – nincs ellentétben a magyar patriotizmussal. Szélsőségesen ellenséges hangot megütő kritikusaik viszont nem riadtak vissza még attól sem, hogy egyszerűen hazaárulásnak minősítsék a mozgalmat. A szelídebb hangú bírálók megelégedtek azzal, hogy „fantazmagóriának" vagy „hóbortnak" nevezzék a cionizmust.[8] Ez volt a fogadtatás korszaka. Utóbb az elítélő hangnem sokat finomult, de ahhoz a magyar és a világtörténelem tragédiája kellett!

RAPAI ÁGNES

Fél

Nekem félbőr kötés jár.
A kertemben félcserje virít.
Asztalomon féldeci bor.
Félprofilom mutatom.
Félve félek.
Hej, dana-dana-dana,
Hej, dana dom.

Az ételem félnyers.
A vérem félvér.
A pulcsim félgyapjú.
Félfehér a papírom.
Félve félek.
Hej, dana-dana-dana,
Hej, dana dom.

Örökké félkörben állok.
A megoldás félmegoldás.
Fél testben fél lélek.
Tudd meg, felebarátom:
Félve félek.
Hej, dana-dana-dana,
Hej, dana dom.

XXVIII. évfolyam 36-37 sz. ZSIDÓ SZEMLE Budapest, 1933. október 3

POLITIKAI HETILAP Ára 40 fillér.

ELŐFIZETÉSI ÁR: EGÉSZ ÉVRE 20 PENGŐ. Postatakarékpénztári csekksz: 27916.

SZERKESZTI: Dr. SCHÖNFELD JÓZSEF

Szerkesztőség és kiadóhivatal: BUDAPEST, VII., RÁKÓCZI UT 76. Telefon: 36-5-90.

Dr. Patai Ervin György (Jeruzsálem)

Sátoromlás-sátorépítés

(Szukkoth 5694)

Csak lassan bontakozik ki a német zsidó sátoromlás újeszű, borzalmas méretei teljességében. Csak most, hónapok múltán látjuk, milyen hatalmas, gyümölcstermő ága a zsidóság fájának zuhant a pusztulás vizébe, midőn hozzánk is elérnek a romlás körkörös hullámai. A szomszéd országok és a távolabbi földek kapuin kopog a menekülő testvér oltalomkérő kezde. Még nem tudjuk, ki menekülhet meg, nem tudjuk, mely kapuk nyílnak meg és melyek maradnak hidegen elreteszelve, - mint a magyar zsidóság azon emlékezetes kapuja, melyet a közelmúltban a lengyel menekülés elől kívántak lezárni a testvértagadó „vezérek". Még csak a pusztulás szörnyű dimenzióit nyíltak meg szemeink előtt, miként Jezsajás nagyszerű avató látomásában, de nem látjuk azt a pusztulásból megmaradó, szent magvá vált törzset, amelynek reményzöldje virgasztalóan emelkedik a prófétai látomás komor színeinek tetejébe.

És mégis, talán ma már nem túlkorai, ha megkíséreljük a friss sebek fájdalmán túlemelkedve, a mult tanulsága alapján a jövőbe pillantani és meglátni a német sátoromlás tragikuma mögött népünk páratlan históriájának azt a határállomását, melyhez elérkezni és melyen átvergődni a zsidóság számára történeti szükségszerűség volt.

A huszadik század most záruló első harmada az asszimilációs tévelygés kora volt az egész világ zsidósága, de talán elsősorban a német zsidóság számára. Minden országban, a Centralverein-ek képviselték a zsidóság zömét, melyeknek működése nyomán a zsidó kultúrértékek, a zsidó vallási és népi értékek becsülése, sőt ismerete is csaknem teljesen kivesztett. A Sigfried Lewy-k és a Kurt Cohn-ok büszkén hirdették, hogy ők „deutsche Staatsbürger jüdischen Glaubens", sorra otthagyták évezredes lombsátraikat, eldobták kezükből a zöld pálmaágat és az aranyló ethrogkarancsot, melyek a déli nap tüzének visszfényét lopták a szivekbe a „nordisch" tájak barátságtalan hidege alatt és utánozni kezdték a gótikus dómok nehéz stílusát és vagyonukat, szellemüket egy idegen kultúra szolgálatába állították, mely nem kívánta őket. A keleteurópai nyomorból menekülő, Ostjudenak csúfolt testvér számára nem akadt segítő, adakozó kéz, de ugyanakkor milliókat áldoztak előkelő gesztussal egyetemek, kórházak és dómtemplomok építésére.

De nemcsak a szellemi értékekhez lettek hűtlenek a zsidóság fiai, hűtlenek lettek sokszor, túl sokszor magához az ősi néphez is. A kitérések, vegyesházasságok, a születések be nem jelentése, vagy teljes elmaradása ijesztő mértékben apasztotta a zsidóság számát. Szomorú statisztikai adatok állnak rendelkezésünkre a zsidóság sorainak évenkinti fogyatkozásáról, különösen a közép- és nyugateurópai államokban. De a megmaradtak, a hűek nagy része is csak a tehetetlenség törvényének engedelmeskedve maradt sorainkban, semmi kapocs nem fűzte ide, sem a vallás, sem a népiség, még csak a héber betű ismerete sem. És ebben a szomorú erjedési, bomlási folyamatban, mely a jólét, a pompa, a milliós alapítások és az üdvözítőnek hitt beolvadás zenekarának hangos kísérete mellett ment végbe, bizony alig-alig hallatszott meg annak a kis, lelkes zsidó közösségnek a hangja, mely kétévenként, hol Baselben, hol Zürichben, hol Bécsben, hol meg Prágában összegyűlve, a világ és a világ zsidóságának fülébe kiáltotta segélyt kérő, munkára hívó szavát. Nem hallották meg. Az a kis közösség pedig magára hagyva dolgozott Erec Jisraelben a jövőért.

Ekkor egy figyelmeztetés jött felülről. Az ilyen felülről jövő figyelmeztetésnek mindig drágán kell megadnunk az árát. Az orosz zsidóság tömege rajtaveszett. De az orosz zsidó kataszrtófa túl messze játszódott le. Szivet tépő jajszavuk csak mint halk nyöszörgés jutott el hozzánk. Nem figyeltünk föl rá. Az őrült magateledés zenekara tovább játszott. A nagy áldozás tovább tartott. Az esztelen építés tovább folyt. A beolvadás folytatódott. És ekkor közelebb sujtott le a nagy kéz.

A német föld megmozdult és a nehéz köépületek hitvány kunyhóknak bizonyultak. A zsidó pénzen épített egyetemekből éppenúgy kidobták a zsidó tanárokat és hallgatókat, mint az összes többi egyetemekből és mint ahogy a zsidók által alapított kórházakból is kitették a zsidó orvosokat és betegeket egyaránt. És rozoga viskóknak bizonyultak a zsidók számára az általuk épített buszke dómok is, amelyekbe már évtizedek óta mint hívők jártak imádkozni, innen is menekülniok kellett, ez is a fejükreomlással fenyegetett.

Most végre felébred a zsidóság. Magára eszmél. Ez itt a végveszély. Már nem Ukalegon ég, mi magunk égünk. Recsegve, ropogva omlanak össze a hiúság sátrának gerendái. A szem látóvá válik. Még nem tudjuk,

Visszatérve 1919-hez, a Zsidó Szemle előbb idézett számában olvasható Richtmann Mózes – szintén egyike az első hazai cionistáknak – írása, amelyben Jászi Oszkár nemzetiségi politikájának következményeit vonja le:

„A cionizmus tehát, amely egy Magyar Svájcban politikai nacionalizmust követel, egy kis Magyarországban csak az ethnikai nacionalizmus alakjában nyilvánulhat meg."[9]

Jászi elképzelésein túl, Richtmann már számol a várható területi változásokkal, s ennek a zsidóságot érintő egyik következményével is.

1919. január 19-én a cionista szervezet akkori elnöke, Strausz Adolf szükségesnek tartja újólag leszögezni – nem először és nem is utoljára a magyarországi cionizmus történetében –, hogy a „magyar hazafiság és cionizmus nem ellentétes fogalmak, csak a botor elme vagy a rosszindulat állíthatja egymással szembe" e kettőt.[10]

A hazafiatlanság vádja mellett jelentkezett az a felfogás is – az előzőekben tulajdonképpen már felvetődött a probléma –, amely semmiféleképpen sem tartja megengedhetőnek a magyarországi zsidóság nemzeti kisebbséggé való deklarálását, hangoztatva s hangsúlyozva, hogy a zsidóság csak vallásfelekezet és semmivel sem több. Az „Egyenlőség" hasábjain jelent meg 1919 elején az Országos Rabbiképző Intézet tanári karának nyilatkozata:

„A zsidó vallás független országtól és államtól, néptől és nemzettől (...) a zsidóság már kétezer év óta csak vallás és nem nemzet vagy nemzetiség (...) Vallási eszméinknél és hittestvéri érzéseinknél fogva csüggtünk és csüggünk a Szentföldön, melyen üdvözülünk és támogatunk minden törekvést, amely érdekében történik..., de politikai áramlatoktól (...) magunkat nem befolyásolhatjuk. Azt vallottuk és azt valljuk, hogy a magyar zsidóság a magyar nemzet szerves része, az volt és az marad."[11]

E sorok mögött kétségkívül az a politikai meggyőződés húzódik – s ebben mind a neológia, mind az ortodoxia egyetérthetett –, hogy továbbra is a liberális emancipáció talaján kell megmaradnia a magyar zsidóságnak. Lényegében már ugyanezt a gondolatot fejezte ki két évvel korábban, a „Huszadik Század" c. folyóirat híres ankétja alkalmával a Rabbiképző világhírű rektora, Blau Lajos, miszerint a magyar zsidóságból nem lehet, de nem is szabad „corpus separatum"-ot csinálni.[12] Egy másik „Egyenlőség"-beli írásban az alábbiakra lehetünk figyelmesek:

„Egy maroknyi cionista miatt, kik itt idegenek akarnak lenni mindenáron, nem engedhetjük támadni és tönkretenni véres verítékkel kiküzdött helyünket és munkánkat e hazában..."[13] A nemzetiségi léttől való elzárkózás tehát kifejezésre juttatja a jogi s társadalmi emancipációba, a politikai és kulturális asszimilációba, a felekezeti recepcióba vetett rendíthetetlen hitet.

Végül is itt egy alapos félreértésnek, az állampolgári lojalitás és a nemzetiségi hovatartozás összekeverésének és összemosásának lehetünk tanúi. A magyarországi zsidóság lojalitását a cionizmus sohasem tagadta. Ellenkezőleg! A világháborúban a mozgalom vezetői éppúgy kitűntek katonai helytállásukkal, mint a nem-cionista harcosok. Azt sem hangoztatták – csak majd jóval később –, hogy a magyar zsidóságot Palesztinába kívánják transzportálni. Hosszú éveken át szó sem volt arról, még cionista berkeken belül sem nagyon, hogy – leszámítva a chalucokat – az alija őket is érinti.

Egy fontos momentumról azonban mégsem feledkezhetünk meg. A világháború következtében Magyarországtól elcsatolt területek zsidó népességének tekintélyes hányada kultúrájában s nyelvében a magyarsághoz kötődött. Nem lehet véletlen, hogy a kialakuló utódállamok magyarellenes politikája – különösen Erdélyben és a Felvidéken – szorgalmazta a magyarságtól való elszakadást s bártorította a nemzetiségi törekvéseket. Erre utal Szabolcsi Lajos egyik írása is:

„Egy szerb csapat, egy cionista gyűlés, és ti már nem a magyar, hanem a külön zsidó nemzetiséghez tartoztok?"[14] A dorgáló sorokat a temesvári zsidóknak címezte írójuk. Nem lehet rokonszenves az a törekvés egy öntudatos magyar zsidó számára – sugallja Szabolcsi kritikája –, amely a magyarság ellenségeitől indul ki. Nem járhatják ugyanazt az utat a magyarországi zsidók sem, amit az ország ellenfelei a határokon túli magyar zsidóknak ajánlottak.

A zsidóság felekezeti jellegének túlontúli hangoztatására illetve annak visszásságaira viszont Patai József hívja fel a figyelmet:

„...hirdetni, hogy a zsidóság csak vallás, és ugyanakkor nem tartani ebből a vallásból úgyszólván semmit, és ugyanakkor mellet verdesni „én jó zsidó vagyok" és ugyanakkor megrugdalni azokat, akik a zsidóságot mint népet akarják

megmenteni – legalábbis nem logikus, sőt inkább patologikus. Vagy-vagy."[15]

E gondolattal kapcsolatban időszerűnek tűnik a cionizmus és a hitközségek kapcsolatáról szólnunk. Theodor Herzl egyik jól ismert kijelentése szerint a cionizmus a zsidósághoz (értsd: judaizmushoz) való visszatérést jelenti a Palesztinába való visszatérés előtt. Herzl jól látta, hogy a zsidóság szellemiségétől elfordult tömegeket – hisz jócskán léteztek ezek a „tömegek" – előbb a zsidóság számára kell visszahódítani, s csak aztán kell megnyerni őket a cionizmusnak. Azaz küzdeni kell az asszimiláció minden formája ellen (ebben a vonatkozásban még a cionizmussal szembehelyezkedők egy része is elismerte a cionisták érdemeit).[16] Ennek jegyében született az újabb jelszó: „Hódítsátok meg a hitközségeket!" A hitközségek szellemi és materiális – azaz pénzügyi, gazdasági, szociális és oktatási – infrastruktúrájukkal (s nem utolsó sorban politikai kapcsolataikkal) a zsidóság alapegységeit jelentik. Ez a háttere és oka annak a küzdelemnek, amelyet a hazai cionizmus hívei a hitközségek vezetésébe való bekerülés érdekében vívtak. Természetesen az örök ellenzék hálátlan szerepe jutott nekik. Kritikával illették – gyakran nem is egészen alaptalanul – a hitközségek antidemokratikus jellegét (elsősorban a választási rendszert), bírálták a zsidó oktatás s az ifjúsággal való foglalkozás hiányosságait, és ezenkívül még egy sor kérdésben hallatták hangjukat. A legnagyobb magyarországi neológ irányzathoz tartozó közösség, a Pesti Izraelita Hitközség háromszáz fős képviselőtestületébe korszakunkban csak néhány cionista képviselő került be. Az elöljáróság – vagyis a világi vezetés – tagjai között viszont egyáltalán nem volt cionista. Néhány más hitközségben – így a budaiban, a hatvaniban és a debreceniben – ideig-óráig nagyobb befolyásra tett szert egy-két cionista vezető (így a harmincas évektől a hatvani neológ hitközség élén az illusztris cionista Fodor Lajos állt). A Pesti Izraelita Hitközség esetében viszont sorra kudarcot vallottak azok a kísérletek, melyek arra irányultak, hogy a választások idején ún. ellenzéki programmal fellépő érdekcsoportok támogatásával jelentősebb cionista erők is bekerüljenek a hitközség vezetőségébe (ebben a vonatkozásban is észlelhető némi változás a harmincas évek második felétől, de különösen – ám érthető okoknál fogva – az első zsidótörvény után).

1919 ősze az ellenforradalmi korszak nyitánya. Az ország a terror és az erélytelen kormányok árnyékában a győztes nagyhatalmak által követelt demokratikus nemzetgyűlési választásokra készül. A „Zsidó Szemle" a zsidó nemzetiségi politika szükségességéről vitázik, vajon szükséges-e külön zsidó pártot, érdekképviseleti szervet indítani a választásokon; az „Egyenlőség" pedig a demokratikus pártok támogatása mellett agitált.

„Öntudatos zsidó nem segíthet elő olyan zsidó nacionalizmust – írja az „Egyenlőség" publicistája –, mely a magyarságtól, a magyar törvényektől és az egyenjogúsítás szellemétől végzetes távolságba ragadna minket és amely zsidó nemzetiségi politika egyenlő volna az emancipációról való lemondással."[17]

Az ellenforradalom hatalomra kerülése maga után vonta a politikai antiszemitizmus – mondhatni – kormányzati szintre emelését is. Ezt az 1920-ban elfogadott ún. „numerus clausus" törvény is jelzi (igaz, a húszas évek második felétől átmenetileg enyhítettek e törvény rendelkezésein, s erre az időszakra esett az a felsőházi reform is, amely során az izr. hitfelekezetet is képviselethez juttatták). A magyarországi zsidóság a törvény szelleméből következően nem hitfelekezet, hanem népfaj/nemzetiség. Érthető, hogy ezek után még nagyobb elkeseredettséggel és elszántsággal tiltakoztak a cionizmus ellenzői a nemzetiségi státus ellen. Érvelésük közt helyt kapott annak felemlítése is – és ez sem új gondolat –, hogy a cionisták és az antiszemiták, lám, milyen jól megértik egymást. Egyik tanul a másiktól![18]

Ennek hátterében az állt, hogy a kurzussajtó és a nemzetgyűlési képviselők egy része, élükön Prohászka Ottokár, római katolikus püspökkel, lelkesen üdvözölték a magyarországi cionizmust. Ám ez megint csak egy szerencsétlen egybeesés! Abszurditás lenne feltételezni a cionistákról, hogy hajlandók együttműködni antiszemita, fajvédő körökkel. Az anticionizmus mindenesetre jól össze tudta kapcsolni az antiszemitizmus és a cionizmus elleni küzdelmét.[19] Az „Egyenlőség" egyik számában azt olvashatjuk, hogy a cionizmus „mint nemzetiségi mozgalom pedig egyenesen az antiszemitizmus késére hajtja a zsidóságot."[20]

Az antiszemitizmust a zsidóság rendíthetetlen magyarságának bizonyításával, a zsidóságot ért negatív általánosítások (mint amilyen a zsidóság és a bolsevizmus összekapcsolása; hiszen ne feledjük, hogy nem sokkal a Tanácsköztársaság után vagyunk) visszautasításával kívánta az „Egyenlőség" és a mögötte álló erő megsemmisíteni. A „Múlt és Jövő" egyik cikkírója viszont a zsidókérdés nemzetközi megoldásában bízik:

ÜNNEPI SZÁM — Ára 20 fillér

58. ÉVFOLYAM 38-39. SZÁM • BUDAPEST, 1938 SZEPTEMBER 22

EGYENLŐSÉG

A MAGYAR ZSIDÓSÁG POLITIKAI HETILAPJA

SZERKESZTI: SZABOLCSI LAJOS

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL: BUDAPEST, VII., ERZSÉBET-KÖRÚT 30. SZÁM. HIRDETÉSEK FELVÉTETNEK A KIADÓHIVATALBAN.

SZERKESZTETTE 1936 – 1913 SZABOLCSI MIKSA

TELEFONOK SZERKESZTŐSÉG 137-00, KIADÓHIVATAL 251-35, NYUMDA ... 210-44

ELŐFIZETÉSI ÁR: EGY ÉVRE 10. PENGŐ, INTÉZMÉNYEKNEK 20.– PENGŐ

Szózat a zsidósághoz

Bekászöntenek a szent ünnepek és ma felajzott lélekkel fogadjuk őket. Mindig hittünk a magyar igazság diadalában és igaz csodás erejében, a föntvirrasztó Isten gondviselésében, aki ura a világtörténelemnek. Csodálatos dolgok történnek!

Az isteni világrend erői megmozdulnak és diadalra segítik a magyar nemzet ügyét!

Kütörő örömmel és szent érzelemmel Isten iránt, üdvözöljük az uj világtörténelmi korszakot, amely kisorjasztja a magyar nemzet uj felvirágzásának fönséges korszakát.

És imádkozunk Istenhez, hogy terjessze ki mennyei örgondját sokat szenvedett hazánkra, hogy annak fejlődése és boldogsága tökéletes legyen, hogy a béke fensége sátorában bontakozzék ki a magyar nemzet csodálatos egyénisége, kultúrája és boldog élete!

Mennyei Atyánk; hozz a Magyar Hazára szeretnéd, áldott ujesztendőt!

Mi pedig, Testvéreink: imádkozzunk a magyar igazság diadaláért!

Vallásos szent meggyőződésünk érkeretébe vannak foglalva ez örökérvényü hagyományos szavak:

ותשובה ותפלה וצדקה
מעבירין את רוע הגזרה

„Megtérés Istenhez, Imádság és Jócselekedetek eloszlatják a balvégzetet!"

Térjünk meg Istenhez! Teljes szivvel és lélekkel térjünk meg Istenhez! Égéz életünket bassa át az Istenhez való hüség és ne alkudjunk meg az élet csábításaival.

Az egész emberiségnek szüksége van megtérésére Istenhez. Ha ez megtörténnék, eloszolna az emberiség balvégzete!

Imádság! *Imádkozzunk Istenhez!* Imádkozzunk magyar hazánkért, hogy Isten oltalma és kegyelme alatt békés virágzásban fejlődhessék, a világ nemzeteitől megbecsülve. Imádkozzunk az emberiségért, hogy a jószándék és az igazságszeretet felülkerekedése megmentse egy uj világháboru borzalmaitól, egy világégés hamvasztásától és a belső áporgás örök veszedelmeitől. És imádkozzunk a szenvedő zsidóságért, hogy meghajtsa lobjait felöttünk az emberiség lelkiismeretének igazságérzete ott is, ahol még nem hült ki az igazság és gyülöletszitás izzó üszke és lángoló heve.

Jó cselekedet! Áldozatkészség! Ez a zsidóság szivügye és életö életeleme. Könyörüljünk a szenvedőkön, testvéreinken és minden szenvedőn! Testvéreim! Ne adjuk fül a reményt! Nem fog az emberiségen eluralkodni az igazságtalanság és a gyülölet! Az Isten törvényei még nem dültek meg. Az Isten törvényei még nem szünnek meg. Az Isten törvényei még érvényben vannak, még védik az életet, a becsületet, a tulajdont, a jogot, a szabadságot. Az Isten törvényei még nem enyésztek el, még hirdetik a testvériséget, a szeretetet, még tanítják, hogy Isten gyermekei vagyunk mindannyian. És az emberiség meg nem háborult meg végképpen, még nem akarja ledönteni trónjáról örökre a kulturát, a civilizációt, az igazságot, az emberiességet, az igazságot, a jogot, nem akarja trónra ültetni a nyers barbarizmus és durva gyilkolási erő világpusztító hatalmát, még értékeli a kultura, a civilizáció, a jog, a humanitás, a béke, az emberi boldogság ezemeneyeit.

És csüggedeltlenül bízunk a mi drága hármas talizmánunk erejében.

Megtérés, Ima és Jócselekedetek eloszlatják a balvégzetet. Mi teljesitsük szent kötelmeinket, áhitatos, Istenszerető, áldozatos lélekkel és tekintsünk föl Mennyei Atyánkhoz rabi és bizó lélekkel! Jöjjenek gyönyörü szép ünnepeink és hozzanak lelkeinknek épülést, megtisztulást, megigazulást, folemelkedést és megnyugtatást.

לשנה טובה תכתבו ותחתמו

A világbékét Isten pedig kezeim rajtunk, magyar hazánkra és az emberiségre boldogabb uj esztendőt

Dr. Szabolcsi Miksa

„A zsidókérdés megoldása egyik legsürgősebb feladata az egész kulturált világnak. A megoldás csak az lehet, melyet a békekonferencia a többi elnyomott kisebbségek érdekében is követ: nemzeti államok felállítása és a kisebbségek védelme..."[21]

1920-as esztendő nem csupán a „numerus clausus"-t eredményezte. A Népszövetség San-remoi konferenciája határozatot fogadott el a palesztínai brit mandátum felállításáról. Ez lényegében – megerősítve a Törökországgal kötött béke hasonló értelmű passzusaival – annyit jelentett, hogy nemzetközi jogi garancia biztosítja a majdani zsidó nemzeti otthon felépítését. E döntés a cionista mozgalmat is megosztotta, mert különösen az amerikai cionisták képviselték azt az álláspontot, hogy a hangsúlyt ettől kezdve már nem a politikai, diplomáciai erőfeszítésekre kell helyezni, hanem a gyakorlati tennivalókra. A magyar cionista sajtó is fokozta propagandáját a Keren Kájemet Lejiszráél és az újonnan megalakított Keren Hájeszod Lejiszráél támogatása érdekében. Az előbbi a palesztínai földvásárlásokat koordináló szervezet volt, míg az utóbbi a már megszerzett földterület betelepítésével, az infrastruktúra kialakításával foglalkozott. A KHJ-t a cionista világszervezet annak érdekében állította fel, hogy a világ zsidóságát egyetemesen, pártállásra való tekintet nélkül vonja be Palesztína felépítésének munkájába.

A magyarországi neológ és ortodox zsidóság túl azon, hogy nem támogatta a cionisták Palesztína javára szóló gyűjtési akcióit, a maga módján kivette részét a Szentföld támogatásából, bár a Pesti Izraelita Hitközség elöljárósága 1920-ban hozzájárulását adta ahhoz, hogy a Tóra előtt a KKL javára lehessen adakozni. Felfogásuk szerint a Szentföld támogatása minden vallásos zsidó kötelessége, de csakis hitbuzgalmi – vagyis nem politikai (szóhasználatukban ez rokonértelmű volt a cionista kifejezéssel) célzattal. Ennek értelmében még a világháború alatt létrehoztak Szabolcsi Miksa, az „Egyenlőség" akkori nagytekintélyű főszerkesztője kezdeményezésére egy Palesztinát segélyező szervezetet. A cionista felfogás szerint viszont Palesztína támogatása nem jótékonysági kérdés, világnézettől független, lelkiismereti kötelessége minden zsidónak. Ezt juttatta kifejezésre a sekel-akció, különösen a KHL támogatása, melyeket mintegy adóként kellett fizetni.

*

A tanulmány második, befejező részét következő számunkban közöljük.

Az Amerikai Joint Magyarországi Irodája azonnali belépéssel fiatal munkatársat keres titkárnői feladatok ellátására. ***Legalább középfokú angol nyelvismeret és számítógépes szövegszerkesztői gyakorlat szükséges.*** *Érdeklődni lehet a 269-6543-as telefonszámom Kárpáti Évánál.*

Jegyzetek

1. Lásd Zeke Gyula bibliográfiáját Gonda László: A zsidóság Magyarországon 1526–1945 c. kötetének (Bp., 1992.) függelékében p. 373.: Cionizmus – előfutárok és történet 1938-ig.

Az érdekesség kedvéért jegyzem csak meg, hogy az utóbbi években, évtizedekben megjelent néhány fontos külföldi munkában szintén elég keveset foglalkoznak a magyarországi cionizmussal; Vital, David: The origins of Zionism (Oxford, 1975.); Sachar, Howard M.: A History of Israel. From the Rise of Zionism to our Time (New York, 1989.); Lacqueur, Walter: A History of Zionism (New York, 1972.); Encyclopedia of Zionism and Israel. ed.: Raphael Patai. (New York, 1971.) Vol. I. p. 523. skk.

2. Az Encyclopedia of Zionism... szerint a magyarországi cionista szervezetekhez 1921-ben 5000 fő tartozott (p. 524.). Karády Viktor – izraeli forrásra hivatkozva pedig azt közli, hogy Magyarországról 1919–1938 között 1938 személy vándorolt ki Palesztinába (K. V.: Szociológiai kísérlet a magyar zsidóság 1945 és 1956 közötti helyzetének elemzésére. in: Zsidóság az 1945 utáni Magyarországon. Párizs, 1984. p. 99.).

A magyar cionisták Palesztína támogatására irányuló pénzadakozásaihoz adalékul szolgálhat Beregi Ármin, a Palesztína hivatal vezetője egyik, 1933-ban megjelent írása, amiben azt olvashatjuk, hogy a magyar zsidóság „összegyűjt nagynehezen évenként 50 000 pengőt. (B. Á.: Ki ad és ki kap? in: Országos Egyetértés, 1933. július 1. p. 10.) Háttérinformációként szolgáljon, hogy ezidőtájt a Pesti Izraelita Hitközség évenként több millió pengő felett diszponált!

3. Jászi és a magyar cionisták kapcsolatához lásd Csorba László: Zsidó szellemi élet a húszas-harmincas évek Magyarországán c. tanulmányát. (in: Hét évtized a hazai zsidóság életében. Bp., 1990. vol. I. p. 249. skk.)

4. lásd Cionizmus és zsidó nacionalizmus. Weitzmann és Untermayer híres levélváltása. Zsidó Szemle, 1921. okt. 28. p. 5–6.

A zsidó nacionalizmushoz pedig: A History of the Jewish People (ed.: H. H. Ben-Sasson Cambridge, Massachusetts, 1976.), Jews as a National Minority in East and Central European Countries Between the Wars c. fejezetét (p. 949. skk.)

5. A harmadik évezred felé! Zsidó Szemle, 1919. jan. 5. p. 1.

6. A nagyszebeni cion egyesület célja:

a) a magyar hazafisággal párosult zsidó vallásos érzet ébrentartása, megmélyítése és e végett a héber irodalom és zsidó történet művelése,

b) a hontalan zsidóknak Palesztínában állam- és nemzetközi jogi biztosítás mellett leendő megtelepítése végett a világ jótevőiből alakult cionszövetség és pénztára útján leendő segélyezése úgy, a hontalanok iránti emberségi és zsidó vallási kötelesség teljesítése, mint Magyarországnak az esetleges ártalmas tömeges bevándorlástól való hathatósabb megóvása."

in: A Jövő, 1897. okt. 29. p. 5.

7. B. M. 1908-as írását a Zsidó Szemle 1938. márc. 25-i számában közlik újra: A mi hazafiasságunk (p. 2–3.)

8. lásd pl. Egyenlőség, 1896. nov. 22. Fantazmagória c. írását (p. 4–5.), vagy Timár Szaniszló: Sionista-ügynökök Budapesten c. cikkét (Egyenlőség, 1897. dec. 26. p. 3.). A szelídebb hangvételű írások közé tartozik Kecskeméti Lipót: A cionizmus c. tanulmánya (IMIT Évkönyv, 1908. p. 221–239.).

Jól hasznosítható e témához Bitton, Livia E.: Zionism in Hungary – The First Twenty-Five Years c. dolgozatának (in: Herzl Year Book. Vol. VII.) első része – p. 285 skk.

9. R. M.: Magyar –Svájc vagy Kis-Magyarország. Zsidó Szemle, 1919. jan. 5. p.

10. S. A.: Hitközségi választások. Zsidó Szemle, 1919. jan. 19. p. 1.

11. Az Országos Rabbiképző Intézet nyilatkozata. Egyenlőség, 1919. jan. 18. p. 1.

12. A zsidókérdés Magyarországon. A Huszadik Század körkérdése. (Bp. 1917 p. 6. skk.)

13. Magyar zsidók. Egyenlőség, 1919. jan. 18. p. 10.

14. Sz. L.: Üzenet Temesvárra. Egyenlőség, 1919. január 25. p. 1–2.

15. Tollhegyről. Vagy-vagy. Múlt és Jövő, 1919. febr. p. 74.

16. lásd A czionizmus c. írást in: Magyar Zsidó Szemle, 1897. 289–292.

17. A zsidóság és a választások. Egyenlőség, 1919. nov. 29. p. 1–2.

18. lásd Mohácsi Jenő: A zsidógyűlölet és a zsidók VII. Egyenlőség, 1919 febr. 15. p. 13.

19. erre utal Kohn (utóbb Komoly – Sch. G) Ottó írása: Cionisták és fajvédők. Zsidó Szemle, 1926. jan. 1. p. 1–2.

20. A cionisták. Egyenlőség, 1921. július 9. p. 3.

21. Az antiszemitizmus, mint faji kérdés. Múlt és Jövő, 1920. I. p. 13. A cikket *Szófer* álnevű szerző szignálta.

Ámosz Kenán

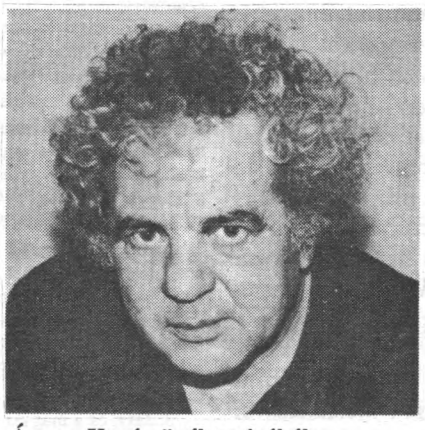
Ámosz Kenán világában megtalálhatjuk mindazokat az elemeket, melyek annyira jellemzőek a *szabre* nemzedék élményvilágára. A háttér kialakít egy magatartást, amely az évtizedek folyamán alig változott. Ez a lelki viszony a valósághoz, az élet minden olyan értékét előtérbe helyezi és felnagyítja, amely a mindennapok megélésére és biztosítására helyezi a hangsúlyt.

Ez a bizonyos szabre közöny, fáradtság, fásultság, az anyagi világba olvadás menekülésszerű állandósága, amivel az ember védekezhet az állandó feszültségek ellen, közben nosztalgiát érez a szép, és a felemelő, magávalragadó iránt, ami már elmúlt, vagy ami el fog múlni.

Ámosz Kenán ilyen fáradt, menekülő magatartást tanusít. Egyik legismertebb kisregényében, az *Út Ein-Harodban látszólag olyan víziót fest, melyben mintha a mindennapokban folytonosan jelenlévő háttérerők egyike vagy másika túlsúlyba kerülne s meghatározó szerepet kezdene betölteni.*

Katonai diktatúra jut hatalomra Izraelben, egyetlen kis mezőségi faluban pislákol a túlélés vágya és az aktív ellenállás parazsa. Kibuc Ein-Harod. Saját rádióadójukkal sikerül néhány percre betörni az élő adásba. Innen tudja meg a főhős, az író alteregója, hogy még van élet, van remény. Oda akar eljutni, egyesülni a lázadó erőkkel. A Harod forrás (Ein-Harod) melleti település nemcsak az Állam megalakulása előtti kibucmozgalom fellegvára, hanem szimbolikus jelentőségű. Egy negyedik századi téves monda szerint itt zajlott Dávid és Góliát küzdelme, számos történelmi csata színhelye, mintegy a hősies történelmi helytállás mondabeli megtestesülése.

A feloldhatatlan, egymás melletti ellentmondások egy ponton elvesztik határozott körvonalaikat, találkoznak és csodálkozva fedezik fel idegenségüket és együvétartozásukat. Ilyen

Ámosz Kenán önéletrajzából:
„Amerikai vagyok. Tel-Avivban születtem, ott élek, anyanyelvem héber. Mit mondhatok még magamról, egy amerikairól, aki tudja, hogy olyan amerikai, aki „héberül született" Tel-Avivban? Nem sokat....

Életemet Gary Cooper befolyásolta. Társadalmi érzékenységemet Dashiel Hammet és Raymond Chandler világából merítem. Ez a két Don Quijote és Livingstone a trópusi őserdőkben csatangolt és tudósított az eléjük bukkanó szörnyetegekről.

Altermann nekem nem mond semmit. Jáir Horovic távol áll tőlem. David Avidan nem tartozik hozzá műveltségemhez. Ágnontól unalom fog el. Nachum Gutmann a rajzaival és meséivel az egyedüli, akit személyiségem apró, egyre csökkenő részének tekinthetek, néhai tel-avivi emlék..."

szupersűrű, masszaszerű anyagból gyúrt társasélmények, kívülről jövő nyomasztó, súlyosan leszorító és kirekesztő hatások jöhetnek létre lágerekben, börtönökben, nagy tömegtragédiák, diktatúrák idején. A kisregényben kibontakozó, lassan orwellivé fokozódó álomkép és vízió egy idő után groteszkké és abszurddá válik, az izraeli valóság inspirálta furcsa fintor révén, rögtön azután, hogy találkozunk az ellenségfantommal, s róla is kiderül, hogy csak egy a valakik közül, akik a valakik ellen összeszövetkezhetnének. S ime már elérkezhetnénk az ember felett álló közegbe, mint ahogy a kisregény el is érkezik, s akkor kiderül, hogy ez is valóság; mely konkluzió egy zsidó szerzőtől nem is túlságosan meglepő. A diktatúrák – izraeli viszonylatban eleve groteszk – feltételezése így is csak állomás, útbaejtett cselekményközeg, s a pikareszkszerűen egymás után következő helyek váltakozása az előzőleg semlegessé vált válaszokat tovább lendítik valamilyen irányba. És akkor, amikor minden kérdés és minden válasz értelmetlenné válik, már csak egy marad hátra, vajon miért, minek, s ki ellen harcol a főhős. Hová akar eljutni, s minek. Ein-Harodba már százszor is megérkezhetett volna. S mikor odaérkezik, kiderül, hogy nem létezik, mert nem hely, hanem egy érzés csupán, amire emlékezni kell, s éppen ezért nem is nosztalgia, mert az valami után való vágyódást jelent, hanem olyan valami, ami talán bennünk rejlik, nem távozott el, még csak feledésbe sem merült, önmagunkban él, csak el kell énekelni a dalt:

„Nem. Nincs fű. Nincs csalán. Nincs bozót. Nincs domb. Nincs porhanyós föld, nincs mező, melyet valamikor felszántottak, s azóta nyitott, meghágott, nem szűz.

Nem tudom, mennyi ideig álltam így.

Amikor visszafordítottam a fejemet, a világ elsötétült.

Nem tudom, vak vagyok-e.

Többé nem hallok hangokat, s nem tudom süket vagyok-e.

Eszembe jutott az a gyönyörű dal, amit gyerekkoromban tanultam, »Nagyon jó Ein-Harodban«.

Most végre valahára jól érzem magam. Ein- Harodban vagyok."

Á. G.

*

A regényből készült amerikai filmet a közelmúltban láthatták a TV4 nézői.

Ámosz Kenán

Út Ein-Harodba

(részletek)

Eszembe jutott ez a gyönyörű dal: „A közösség felé vezető út nem rövid, de nem is hosszú" Ein-Harod, mellékesen, nem egy apró közösség, a maga idejében egységes, hatalmas kibuc, s most a valamikori kettéválás után, két önnálló kibuc. Számításaim szerint, és természetesen némi szerencsével, három nap, de legfeljebb egy hét alatt eljuthattam Ein-Harodba.

Tudtam, ha élve szeretnék megérkezni, nem mehetek országúton, és nem utazhatok vonaton, sőt az is tilos, hogy bármelyik út közelében egyáltalán meglássanak. De, legalábbis e percben, nem ez a legnagyobb gondom. Most inkább az foglakoztatott, hogyan juthatnék ki Tel-Avivból.

Csak egyetlen lehetőség kínálkozott, a tengeri út. A szárazföldi módozatok számításba sem jöttek. Először is, a városból kifelé vezető utak mentén, mindenhol ellenőrző pontokat állítottak fel. Ott aztán nincs pardon. Nem csupán arról van szó, hogy nem engednek tovább menni az úton. Az első hetekben ott helyben, gondolkodás nélkül lelőttek mindenkit, akit joggal vagy alaptalanul, azzal gyanúsíthattak, hogy tulajdonképpen Ein-Harodba kívánt eljutni. Sőt azokat is, akik azt gondolták, ha magukkal viszik a családtagjaikat, el tudják hitetni, hogy jóhiszeműen észak felé utaznak, a legkisebb habozás nélkül, a kíséretükben haladókkal együtt, lekaszálták. Manapság, a legharcedzettebbek sem veszik a bátorságot, hogy magányos autókkal utazzanak, s csak alaposan átvizsgált, kísérettel ellátott szervezett karavánok haladhatnak az utakon.

Nincs értelme kísérletezni, és Tel-Avivot az országutak mellőzésével elhagyni, még magányosan, lopakodva sem. Az őrjáratok az összes sziklás magaslatot, ligetet, gyümölcsöst átfésülik. A helikopterek felülről tűzet nyitnak minden gyanús mozgásra. Éjszaka is a repülők lámpáinak lassan leszakadozó fényében, mindenkire gépfegyvertüzet zúdítanak, aki kezébe veszi a sorsát, és megpróbál valahogyan átkeveredni rajtuk.

Végül, tehát, csak a vízi út maradt. De a vízi út is buktatókat rejt magában. Először is, a tengerpartot éjjel-nappal kitűnően őrzik. Aztán, ha azt is tudod, melyik hely a legmegfelelőbb a vízbe merülni, marad a kérdés, hogyan sikerülne oda élve elérkezned. Harmadszor, a felszerelés. Nem lehet egy ilyen, nem túl rövid, de nem is túl hosszú útnak nekivágni fegyver, lőszer és élelem nélkül. Még akkor sem, ha azok közé tartoznál, akik a víz alatt is úsznak, vagyis ha igazi, esetleg szükség kívánta békaember volnál, a felszerelést akkor is, zárt tartályban magaddal kell hurcolni, s fennáll a veszélye, hogy a tartályt meglátják. Sőt a nyilt vizet is rendszeresen ellenőrzésük alatt tartják. Gyorsnaszádok cirkálnak, helikopterek és repülők mélyrepüléssel fésülik át a vízfelszint, ezek mellett kivilágítás nélküli, könnyű gumicsónakok is uszkálnak, s fejlett technikájú műszerekkel fedik fel a menekülőket. Az utolsónak maradó kérdés, hogyan kell megválasztani azt a helyet, ahol ki lehet mászni a vízből és tovább lehet menni.

Mindezeket jól átgondoltam, mielőtt eldöntöttem, hogy végre-valahára megkockáztathatom az indulást.

Persze, nem kevésbé bízva a szerencsében. A sors úgy akarta, hogy a családom ne legyen velem.

Ha emlékezetem nem csal, minden Hanukkakor kezdődött. Emlékszem az estére. Az asszony átment a barátokhoz fánkvacsorára, én otthon maradtam, hogy dolgozzam, a gyerekek a Jaar-Ben -Semen-i táborban voltak. A rádió híreiből tudom, hogy a gyerekek élnek. Csak az ifjúsági vezetőket ölték meg. A gyerekeket őrizetben tartják, s amennyire megértettem, nem túlságosan rossz körülmények között.

Van egy barátom, Jafo óvárosában lakik, úgy döntöttem, hozzá fogok eljutni. Nem azért, mert olyannyira a barátom, de nem hiszem, hogy beárulna. Abban is csaknem egészen biztos vagyok, hogy az a baráti társaság, akikhez a feleségem átment fánkot enni, nem fogja feladni. Nem mintha nem lennének hűségesen megbízhatók. Egészen pontosan, általános életszemléletükben igen, de elfoglaltságukban nem annyira, s emiatt, feltételezem, az effajta típusú emberek nem voltak beavatva a legutóbbi események titkaiba. Ami pedig a Jafo óvárosát és a lakóit illeti, köztudott, hogy ott, általában a szellem emberei és művészek laknak. De olyasfélék, akik nem undorodtak lefoglalni maguknak azokat házakat, ahol Jafo korábbi lakosai éltek, majd 1948-ban csónakokon elmenekültek a városból. Aki képes egy olyan házban lakni, melynek a tulajdonosa menekültté vált, arra lehet támaszkodni. Nem fog elárulni. A baj csak az, hogy én is megbízhatok benne.

Elérkeztem a narancsültetvény széléhez. Kerítés. Itt az idő, rémülten felébredni, hideg verítékkel borítva, s tudatosítani, hogy mindez csak álom volt.

Felébredni, de hol. Talán a padlásomon, az ürülék és a mocsok között, s tudni, hogy ez az egész rémtörténet még el sem kezdődött. Vagy korábban kellett volna felébredni, egy hónappal ezelőtt, egy évvel ezelőtt, és tudni, mindaz, ami azután történt, csak álom volt.

Talán két évvel előbb kellett volna felébredni, vagy talán tíz évvel ezelőtt.

Vagy egyáltalán fel sem kéne ébredni, talán tovább kellene rohanni egyik félelemből a másikba, a következő nagyobb félelembe, szünet nélkül.

A narancsültetvény széle, ez az a hely, s a pillanat, amikor dönteni kell, hogyan tovább. Előrántom a pisztolyt.

A pisztoly városi fegyver, s még ez is túlságosan behatárolt felelősséggel. A pisztoly, az a fegyver, mellyel megölheted azt, akit keresel, s nem pedig azt, aki téged keres.

Narancsültetvények közti tisztás, földút s a földútra vezető átjáró, újabb narancsliget. Itt nincs értelme sziklavádi után kutatni. Ahol a vádi található, dombos terület, s a dombokon már nincsenek narancsosok. Arrafelé szőlőskertek, olaj-

---

Ámosz Kenán: Haderech le-Ein Harod, Am Oved 1984, Tel-Aviv.

bogyó ligetek terülnek el, ami már egy másik történet, és hirtelen eszembe jut a Tehilimből ez a sokat ismételt szakasz, asszonyod, akár a termékeny szőlőtőke házad mélyén, fiaid, mint olajfahajtások asztalod körül, én meg itt, s hol a szőlőtőke, hol vannak az olajfa hajtások, s hol vagyok én.

Fekszem a földön. Hirtelen valaki kiugrik a szemben lévő narancsosból, átvág a földúton, és csaknem rám esik.

Mahmud.

Nen vett észre, amint a földre vetette magát. Mégis, ragyogó érzékekkel rendelkezett. Hasonfekve a terepet vizsgálgatta, és egy elkerülhetetlen pillanatban tekintetünk találkozott.

Harminc évvel fiatalabb nálam. Jó testfelépítésű.

Fegyvert azonban nem láttam nála, nekem pedig van egy pisztolyom. Ő az első ütközetét vívja, én pedig az utolsót.

Észrevette kezemben a rászegezett pisztolyt. Ketten fekszünk a földön, s mindkettőnknek nagyon gyorsan dönteni kell. Megértem, nem igen tudhatja, azért nem lövők rá, mert nem akarok lármát kelteni, vagy mert nem akarom lelőni. Úgy döntöttem, én fogok elsőként dönteni.

Salom, mondtam.

Nem válaszolt. Nézett.

Vártam, majd ismét azt mondtam: salom.

Pisztollyal nem mondják, hogy salom, válaszolta.

Én a biztonságos béke híve vagyok. Mi a neved?

Mahmud, ha nem zavar, és nem békességed.

Honnan jöttél?

Tirából.

Mit csinálsz itt?

Menekülők a katonák elől.

Hová?

Nem tudom.

Minek ugrottál ide?

A másik oldalon katonákat láttam.

Hányat?

Sokat. Tízet. Húszat.

Mi van innen keletre?

Ez a narancsliget. Hosszan elhúzódik keletre.

Mi van innen nyugatra?

A tenger. Oda fogunk behajigálni benneteket. Mindanynyiotokat.

Te ezek közé tartozol?

Mit gondoltál.

Én nem vagyok velük.

Nekem ti mindannyian velük vagytok.

Te nagyon gyűlölsz bennünket.

Nincs semmi más a számomra, amiért érdemes élni.

Most megöltél volna?

Igen.

Most meg is ölhetlek.

Ölj meg.

Hallgass ide, Mahmud. Ha nem csinálunk valamit együtt, gyorsan, mindkettőnket megölnek.

Nehogy azt hidd, falusi paraszt vagyok. Egyetemet végeztem.

Na és.

Akkor, én nem várok tőled semmi szívességet, s neked sem kívánok tenni semmi ilyesmit. Csak kényszerrel bírhatsz rá bármire is. A pisztolyoddal.

Hülye. Gyerünk, tűnjünk el innen, mielőtt mindkettőnket megölnek. Azután meglátjuk, kettőnk közül ki, kit öl meg. Fuss előttem.

Tilos futni.

Akkor, menj előttem.

Elindultunk. A fák sorai között, nyugatról keletre. Mahmud csendben volt, és én is hallgattam. Egyetlenegyszer nem nézett hátra, de azért megőriztem egy bizonyos távolságot kettőnk között, ami biztos, az biztos.

Most hallhattam a lánctalpasokat az úton. Nem csupán egyet, vagy kettőt, hanem egy valóságos konvojt. A helikopter lármája sem nyomta el a zajukat. A tőlünk délre húzódó, de tulajdonképpen hozzánk egészen közeli országúton vonultak. Mahmud, úgy lépkedett, mintha nem hallott volna semmit. Végig, ugyanabban a sorban, a fák között, hogy ne lehessen észrevenni a földútról, az országútról és a magasból.

Most már azt is tudtam, hová vezet. Egy régi terményfeldolgozó épületbe. Manapság már nem használnak effélét. Valamilyen oknál fogva, azonban nem rombolták le.

Betereltem az épületbe.

Az apám itt dolgozott a narancsosban, mielőtt még megszülettem volna. A zsidóknál. Gyere, mutatok valamit. Az egyik sarokból előhúzott egy reszelőt. Egy nagyobb kitüremkedéshez illesztette és felrántotta.

Nézz ide. Tudod, hogy mi ez? Itt rejtettétek el a fegyvereket az angolok idején. Az apám megmutatta, amikor még kicsi voltam. Ti ezt titkos fegyverraktárnak neveztétek.

Menj lefelé előttem.

Nem fogod tudni rendesen lezárni a fedőlapot.

Menj lefelé előttem és ne aggódj. Már akkor is ilyen fedőlapokat zártam be, amikor még meg se születtél.

Kezdett lefelé ereszkedni előttem. Lámpát gyújtottam. Utánamentem és magamra húztam a fedőt, úgy ahogyan emlékeztem.

Oltsd el a lámpát, mondta, éjszaka szükség lesz rá.

El fogom oltani, de csak azután, hogy megkötöztelek.

Nem fogsz megkötözni. Nem vagy képes rá.

Azt hiszed, mondtam neki. Elővettem a könnygáz-spraymet és az arcába fröcsköltem. Megdöbbent, kiabált, két keze közé fogta a fejét. Nem volt más választásom. A pisztoly agyával fejbevágtam. A földre esett. Könnyeztem és köhögtem, de állva maradtam. A zseblámpával körbevilágítottam a betonbarlangban. Ha találok valamit, amivel megkötözhetem, mindkettőnkkel jót teszek.

Nem találtam semmit. Se kötelet, se acéldrótot. Semmiféle villanyvezetéket, cipőfűzőt, vagy régi lepedőt.

Most már leolthattam a lámpát. Eloltottam és vártam. A sötétség nem volt olyan áthatolhatatlanul koromfekete. Valahol lehetett egy rejtett szellőzőcsatorna, vagy valami ilyesmi. A bajok csak az éj beálltával fognak elkezdődni.

Mahmud magához tért. Nem láthattam az arckifejezését.

Látod, mondtam neked, hogy nem tudsz majd megkötözni.

Elnézést az ütésért, mondtam. Nem volt más választásom.

Mi mindig arra kényszerítünk benneteket, hogy megüssetek minket. S nektek soha sincs más választásotok.

Menj a pokolba, mondtam neki. Fárasztó vagy.

Mindketten hallgattunk.

Van nálad cigaretta, kérdeztem.

Igen.

Gyújts rá egyre, és gurítsd felém.

Meggyújtott egyet magának, egyet nekem, majd felém gurította. Hallgattunk. A szájában fityegő cigaretta fényénél vért láttam a homlokán.

Te most biztos azt gondolod, hogy a foglyod vagyok.

Nem gondolok semmit.

Én pedig azt mondom, hogy te a foglyom vagy.

Ezt mondtad, hát ezt mondtad.

Talán azt gondolod, hogy félek tőled, vagy a pisztolyodtól.

Az előbb már mondtam, hogy nem gondolom.

A másik csendben eregette a füstöt. Elnyomta a cigarettát a betonon. Vagy fél perccel utána én is eloltottam az enyémet. Már nem láttam az arcvonásait. Csak az árnyképét.

Netanján van egy zsidó csaj, akit dugok.

Nem érdekelnek a keféléseid.

Különösen azt szereti, amikor beleverem a seggébe.

Nem válaszoltam.

Nagyon szereti, amikor beleverem a seggébe. Valósággal megőrül attól, ha beleverem a seggébe. Hallod?

Nem.

Ne hazudj! Te igenis hallod.

Hazudok. Nem hallom.

Azt gondolja, hogy zsidó vagyok, érted. Azt gondolja, hogy zsidó vagyok, és Rafinak hívnak. Netanján aki csak ismer, Rafinak szólít.

Legyél egészséges.

Egészséges vagyok.

Megmondom én neked, mi vagy. Nem vagy Mahmud. Nem vagy Rafi. Szar vagy, ez vagy te. Egy darab büdös szar, az vagy. Mert, ha a világon van valami ocsmány, az egyik az, ha valaki nem önmaga, hanem másvalaki. Csak egy darab szar, csak az, és mozdulj odébb a szemem elől, látni sem szeretek olyan ocsmányságokat, mint te vagy, még a szemem sarkából sem.

Most megöllek, istenemre mondom, hogy megöllek.

Ha megmozdulsz, lelőlek.

Megmoccant. Lőttem. A lövést nem felé irányítottam. Oldalt, a betonfalat találtam el. A dörrenés fülsiketítő volt. Megdöbbentem. Ő is megdöbbent.

Nem történt semmi. Talán nem hallották meg. A rettenetes zaj után a csend csöngött a fülemben.

Hirtelen elkezdett sírni.

Nézd mit tettetek velünk, sírt, nézd mit tettetek velünk. Szart csináltatok belőlünk. Azt hiszed, nem tudom, hogy szar vagyok. Azt hiszed büszke vagyok, amikor beleverem a seggébe. Úgy érzem mintha nekem vernék a seggembe, ezt érzem.

Mit akarsz tőlem, mondtam neki, most sírjak, vagy talán azt kívánod, hogy helyetted fájjon a seggem. Nekem már nincs erőm sírni, nincs erőm, hogy fájjon.

Azért, mégis fájlalsz valamit.

Nem mondtam, hogy nem fáj. Azt mondtam, hogy nincs erőm. Talán van még egy cigarettád.

Újból cigarettára gyújtott, egyet magának, egyet nekem. Most azonban nem gurította felém, odalépett hozzám és a kezembe adta.

Tudom, hogy nem fogsz lelőni. Már előbb is lelőhettél volna. Most pedig, tudd meg, hogy egy alkalomra a lekötelezetted vagyok. De többet nem. Egyetlen egyszer, amikor meg tudnálak ölni, nem foglak megölni.

Eltávolodott tőlem és visszatért a helyére. A vér már felszáradt a homlokán. Hallgattunk.

Csak nehogy azt gondold, mindez amiatt van, hogy hirtelen rájöttem, végül is mindketten emberek vagyunk.

Nem gondoltam.

Te nem vagy ember. Látszik rajtad. S én sem vagyok ember.

Akkor miért.

Hidd el, magam sem tudom.

Hallgass ide, mondtam neki, nem tudom, hogy vagy vele, de nem aludtam az előző éjszaka, és nem bírnám ki még egy éjszaka pihenés nélkül. Előttünk áll egy hosszú, sötét nap rengeteg tennivalóval. Most pedig aludni fogok, azután pedig ébressz fel éjszaka.

Miért bízol bennem.

Mert fáradt vagyok. Mert nincs más választásom. Mert, tulajdonképpen nem tudom, hogy miért. Most pedig maradj csendben. Aludni akarok.

Letettem a pisztolyt a földre.

Elvakítva ébredtem. Mahmud kezében volt a zseblámpa, egyenesen a szemembe világított. A pisztolyt a kezében szorongatta.

Éjszaka van, mondta. Itt az idő előbújni.

Add ide a pisztolyt.

Nem, és ez a feltételem. Hajlandó vagyok segíteni neked, de csak azzal a feltétellel, ha nálam a pisztoly.

Miért?

Mert ha nálad a pisztoly, el foglak árulni, és akkor mind a ketten meghalunk.

Ennyire érzékeny vagy?

Nem vagyok érzékeny. Egyszerűen élni akarok.

Bárcsak lenne neked miért. Ámén.

Insallah.

Valamiképpen nem zavart, hogy e percben nála a pisztoly. S nem csak azért, mert tudtam, a zsebemben ott a másik pisztoly. Valójában két pisztolyt szereztem azoktól, akik rámtörtek, hogy megöljenek. Hanem még azért sem, mert valahogyan tudatában voltam ennek. Ha a kezében lévő pisztoly eltölti azzal az érzéssel, hogy nem kényszer hatása alatt cselekszik, talán sikerül mindkettőnknek megmenekülni.

Kezében szorongatta a pisztolyt, de ugyanakkor előttem lépkedett. Felemelte a fedőlapot, kiment, és segített nekem is kimászni. Harminc év korkülönbség azért már jelent valamit.

Hová, kérdezte.

Ein-Harodba, válaszoltam.

Őrült vagy, mondta, nincs semmi esélyed.

Veled talán van.

És milyen esélyem van nekem veled.

Ugyanaz, mint ami nekem van veled.

Rendben, mondta, Ein-Harod útba esik nekem is.

És te hová indultál, kérdeztem.

Messzebb, mondta.

Többet nem beszéltünk.

Ács Gábor fordítása

Timár György

Rendhagyó költészet

Peter Diener versei kapcsán

A nevét akár Diener Péternek is írhatnám, ahogy ezt magyar nyelvű levelezésében ő maga is teszi. De hát mint magyar szülők gyermekeként Párizsban született és franciául író poéta, legutóbbi verseskötetét, az *Archéologie d'Amour*-t (vagyis a *Szerelmi régészetet*) természetszerűleg Peter Dienerként jegyzi, s ekként jegyzik őt a jelenkori francia lírában a „szakma" ismerői is; illő hát, hogy mi nemkülönben e néven szóljunk róla.

Mármost, hogy mitől is rendhagyó költő Diener?

Nos, nemcsak azért, mert kiadójának, a Saint-Germain-des Prés-nek vezetői maguk is azon töprengenek a kötet hátlapján, hogy vajon francia nyelven író magyar költő-e, avagy francia-magyar költő; netán magát franciául kifejező európai költőként kell-e számontartaniuk. A kiadó végül ennél a tömör megjelölésnél horgonyoz le: *Költő*. Ő maga pedig így vall erről: Európai vagyok, toulouse-i polgár." És hozzáteszi: „Szeretem elnézegetni a felhőket."

Csakhogy a dolog ennél is bonyolultabb, tudniillik Diener egyszersmind zsidó költő is, mégpedig nem elsősorban azért, mert akadnak zsidó tárgyú költeményei (mint például az alább bemutatott versek közül a *K. G: emlékezete*), hanem mert maga a *látásmódja* tükrözi zsidó gyökereit. (Lásd alább a *Gyökereim* című költeményt.)

Mi ez a látásmód? Miben áll? Nem túlzás-e ilyen sajátosan zsidó látásmódról beszélni? Van ilyen egyáltalán?

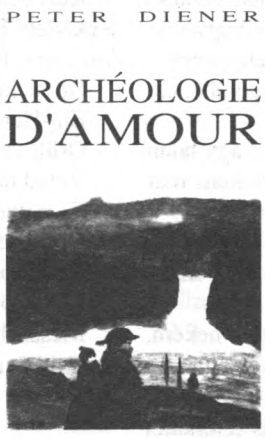
Azt hiszem, van. Mindenesetre Dienernél – szögezzük le eleve –a világnak ez a speciális megközelítési (leképzési) módja a legcsekélyebb mértékben sem érinti a versek eredendően francia, mélyen a francia nyelvben gyökerező mivoltát. Magyar elemet annak ellenére sem vélek fölfedezni ebben a lírában, hogy a költő épp olyan jól tud magyarul, mint – mondjuk – Ön, kedves olvasó. A zsidó elem is fölöttébb bújtatottan jelentkezik, s ismétlem: elsősorban nem a témaválasztásban nyilvánul meg, abban csak hellyel-közzel.

Hát akkor miben?

Mielőtt e kérdésre válaszolnék, hadd tegyek egy szubjektív kitérőt.

*

E bemutató tanulmányocska írója – mutatis mutandis – maga is olyasféle cipőben jár, mint a bemutatott fél, ezért is érzi úgy, hogy nem csupán kívülről, mint a Saint-Germain-des Prés kiadó szerkesztői, hanem belülről is képes megérteni Diener-jelenséget. Hiszen, amint az sokan tudják rólam, magam is két nyelven író költő vagyok. Illetve hát nem „is", hiszen Diener *csak* franciául ír, mint a Magyarországról tizennyolc éves korában elszármazott, Apollinaire-díjas Lorand Gaspar, én meg hol magyarul, hol franciául (ráadásul nem én határozom el, mikor melyik nyelven, efelől maga a bensőmből feltörekvő vers dönt). De a különböző nyelvi kultúrák találkozása Dienerből is előcsihol valamiféle, nehezen tetten érhető pluszt; mint ahogy az – egyébként magyar ihletésű – francia verseim is új szellemi dimenziót nyitottak meg előttem azáltal, hogy a magyar képi látásnak a francia nyelv legbenső törvényeivel való frigye valamilyen minőségileg új szintézishez vezetett, miközben a tulajdon énemnek olyan, eladdig rejtett zugait sikerül földerítenem az „idegen" nyelv tükrének jóvoltából, amelyekről korábban magamnak is csupán távoli és homályos sejtelmeim voltak. Egészen más tapasztalás és gyakorlat ez, mint, teszem azt, az eleve nem lírában, hanem drámában gondolkodó Ionesco vagy Beckett esetében. Költészetben az efféle rendhagyó több-nyelven-gondolkodás jóval bonyolultabb ügy. Amivel – kell-e hangsúlyoznom? – a legkevésbé sem akarom magam egy-egy Ionescóhoz vagy Becketthez mérni, pusztán a műfajkülönbségből fakadó tényt rögzítem. Ami a lírát illeti, vannak dolgok, amelyeket csakis egy bizonyos nyelv szemantikai segítségével lehet elmondanunk. Példa rá Rilke, aki szintén csak néhány franciául írt költeménye révén tudott kifejezni egyet s mást, annak ellenére, hogy német anyanyelvének minden gazdagságát nem csupán ismerte, hanem – ki ne tudná? – tetemesen gyarapította is. S hogy mindjárt egy fordított példával is éljek: hogy az ördögbe tudná bárki francia költő megközelíteni anyanyelvén ezt az egyszótagos magyar szót: *fájsz*"?

*

Tehát ott tartunk, hogy az egyszerre több szellemi és nyelvi kultúrából táplálkozó Diener-poézis szintén hasonló ráadás-értékeket hordoz. De, mint mondtam, néha ez a ráadás-érték nem a magyar líra társihletéből fakad, hanem egy, mint már érintettem, nehezen kimutatható, érzékeny füllel mégis kihallható zsidó szellemi-nyelvi ojtás *(greffage)* révén.

Ideje végre rátérnem arra, hogy ez miben is áll.

A zsidóság, amely már diaszpórába kényszerülése előtt is az írás népe volt, a szétszóratottság hosszú-hosszú évszázadai alatt kiváltképpen rászorult arra, hogy nyelvi készségét fejlessze. Számos helyütt csak a kereskedés tette lehetővé egy-egy adott területen való befogadtatását. Így volt ez a levantei térségeken, tehát a Földközi-tenger keleti partvidékén csakúgy, mint a középkori Budán vagy másutt. A meggazdagodott zsidó kalmárok aztán lehetőleg értelmiségi – főleg orvosi és ügyvédi – pályára küldték gyermekeiket, tekintettel e pályák társadalmilag jóval megbecsültebb mivoltára. Ám mind a kereskedéshez, mind az említett értelmiségi hivatások gyakorlásához nélkülözhetetlen volt a más nyelvűekkel való érintkezés képessége. Ennél fogva a diaszpórában élő zsidók rákényszerültek a szakadatlan nyelvtanulásra, mely ténynek az lett a következménye, hogy az egymást követő századok során a szétszóratottság keserves élményeit elszenvedő zsidók palietalis agylebenyén fokozatosan, nemzedékről nemzedékre mind jobban elmélyült az a sulcus (vájat, barázda), mely a nyelvérzék fejlettségét meghatározza. Ez a körülmény egyúttal másfajta előnnyel is járt, nevezetesen azzal, hogy a zsidók kevésbé lettek agresszívak, mint az őket befogadó államok polgárainak átlaga; a több nyelvben, tehát a több világleképzési módban otthonos ember ugyanis empatikusabbá és toleránsabbá válik, mint az, aki nem ismer a tulajdon anyanyelvén kívül másik nyelvet, más világleképzési logikát. (Nem szólva azokról, akik még a saját anyanyelvüket sem sajátítják el tisztességesen.)

Ráadásul a diaszpórabéli zsidóság megtűrt helyzete mindig csupán időszakos volt: mihelyt a jövedelmező kalmárkodást lenéző helyi őslakosság megelégelte, hogy az általa megvetett foglalatosságot űzők az övéknél jobb anyagi helyzetbe kerültek-kerülnek, elindult az antiszemita ellenakció, a XV. századtól a XIX. század végéig vallási, korunkban pedig „faji" alapon. A szétszóratott zsidóság ennek következtében folyamatos önvédelemre kényszerült. Önvédelemre – és időnkint menekülésre, a haza, az őket továbbra már be nem fogadó „új" haza elhagyására.

De a menekülés sem lehetett sikeres, ha a menekülő nem volt képes megszólalni a még újabb befogadó ország nyelvén. Az eredmény a nyelvtudás további bővülése és a nyelvérzék további kifinomulása lett, ám ezért nagy árat kellett a zsidóságnak fizetnie az elpusztított sorstársak millióinak személyében.

PETER DIENER

Gyökereim
(Mes racines)

Az ég felé
gyökerezem
én tótágasan
létezem
a vers a kozmosz énnekem
álmomban szavam s énekem
de ha az égen nap ragyog
mindezzel ellentétesen
prózában hallgatok

PETER DIENER

Újra fogalmazni
(Redéfinir)

Újrafogalmazni
a víz kékjét
körképét
s környékét
a bűvös palettától
rezgés lesz a Földközi-tengeri
szivárványból
vidám tünődés
a fény virágot szór ránk
házak fák vitorlák
raja táncol
mind könnyed és keccsel teli
a harmónia zengzete
ím ez a te
kedves helykeséged Raoul Dufy igen
ez már döfi

Hanem miféle hatékony védekezési formát találhatott magának a jóllehet mindenkor hazájához hű, de onnan időről időre elűzött zsidó?

Legfőképpen a *humort*.

A humornak (a komikumnak, az iróniának és öniróniának, a szatírának és a korántsem nevettető keserű swifti szarkazmusnak egyaránt) lényege a nézőpont belülről kívülre helyezése. Egy vélt nagyságot ábrázoló magasztos köztéri szoborhoz többféleképpen közelíthetünk. Először, mint semleges néző, „egy-az-egyben", szemből, s akkor úgy látjuk, ahogy a szobrász az orrunk elé szánta-rakta. De ábrázolhatjuk hátulról is, amiből már érzékelhető lesz némi szatirikus nyelvöltés. Továbbá felülről, mások által soha még csak el sem képzelt nézőpontból, amikor is a szoborból lényegében mindössze egy kör látszik (a fej körvonala), benne néhány tiszteletlen galambpöttyel. Ez már a swifti szarkazmus nézőpontja. A skála másik végpontján azt az ábrázolásmódot találjuk (a totális diktatúrák tökéletesen humortalan technikáját), amikor a vélt nagyságot alulról mutatjuk, termetét mintegy mítikussá növelve, s még mítikusabbá, ha az emlékmű már eleve is óriásnak ábrázolt egy törpét.

Ha szép napos időben az utcán járva megpillantunk messziről egy elegáns fehér porcelánöltönyt viselő urat, amint az előző napi esőből visszamaradt egyetlen kis pocsétában elcsúszik és összesározza magát, önkéntelenül – és mit szépítsük, kajánul – elnevetjük magunkat. De ha közelebb érve azt látjuk, hogy az illető az apánk vagy a fivérünk,

PETER DIENER

K. G. emlékezete
(A la mémoire de G. K.)

Két
Dávid-csillag a szemed
kétezer év
búja-félelme ők akár az éj
ám eközben
virágos jókedély

Szemed mint halottégető
kemencék s máglya lángja
de hős nyugalom is mi bármely
pánikkal szembeszállna
hangod s ahogy
hullámzón ring a tested
karod
s a hűvös súlyu keblek
s íme szemérmed íve
héber dallamok
tájak hol még a Biblia is ott él
és modernségével a Broadway
szerelmed pátosza
és humora s ez a
csupa-érzékiség értelem
kiművelt drága vadság
kelepce és szabadság
hogy elveszejtsd és megmentsd életem

Timár György átköltései

egyszeriben lehervad ajkunkról a mosoly, s átadja helyét a mély együttérzés kifejezésének. Magyarán: a komikum a kívülállás, a tragikum az azonosulás folyománya.

A zsidó humorra – meggyőződésem – a kettőnek egyidejű megléte, a tragikomikum jellemző. Már csak azért is, mert a diaszpórabéli zsidóság egyszerre van mindig kinn és benn.

A legjobb védekezés a támadás, szól a mondás. A zsidóság esetében (éppen az agresszivitás viszonylagos hiányánál fogva, melynek alapvető okára már utaltam) a mondás éppen fordítva igaz: *a legjobb támadás a védekezés.*

*

Amit föntebb a humorról írtam, az a nyelvre, a nyelvi szemléletre is áll. A diaszpórabéli zsidó az, aki egyszerre van kívül és belül egy-egy nyelven, tekintve, hogy általában több nyelven tud, s hogy anyanyelvét (befogadó hazájáét) képes ennélfogva nemcsak alaposan – olykor, kompenzálásképp, az őslakosoknál is alaposabban – ismerni, hanem mintegy külső szemmel is nézni. Ezért van az, hogy a legjobb parodisták (s itt elsősorban az irodalmi paródiák íróira gondolok) többnyire egy-egy ország zsidó származású polgárai közül kerülnek ki.

*

Mindezek után hadd térek vissza Peter Dienerre. Mint már utaltam rá, teljesen a francia nyelvben és lehetőségeiben gyökerező költészetéből egy jellegzetesen zsidó felhangot is kihallani vélek. Mégpedig azt, ahogy a francia nyelv lehetőségeit az egyszerre benn-és-kinnlét segítségével aknázza ki. A tragikusat is humorral; s nyomatékosan hangsúlyozom, hogy humoron itt korántsem a „nevettető" szó szinonimáját értem, hanem azt a nyilvánvaló játékosságot, amely a szinte képtelenséget célozza meg, éppen a nyelvben rejlő különös és egyszeri adottságok megragadásának képessége révén. Miként Diener maga írja, palackpostájában magát az egész roppant óceánt szeretné embertásainak elküldeni, miközben sokszor a szívével gondolkodik és az elméjével érez – amely vallomás szintén a legjobb támadás a védekezés"-nek, a szokvánnyal ellentétes világérzékelési-ábrázolási módnak az elvén nyugszik. Nem is szólva arról, amikor a költő „ég felé gyökerezés"-ről, „tótágas létezés"-ről ír egyik versében. Mert hát „minden másképp van", hogy a legnagyobb magyar humoristát, Karinthyt idézzem.

A nyelv nyújtotta egyszeri adottságok azonban olyanok, hogy őket egy másik nyelven értelmük és muzsikájuk szerint egyszerre adni vissza nagyobb képtelenség, mint az egész óceánt zárni palackba. Itt tehát a fordítónak bizonyos cselfogáshoz kell folyamodnia: Die-nertől viszonylag elszakadva jutni el jobban hozzá. S noha műfordítóként nemigen kedvelem a túl sok szabadosságot engedélyező – és visszaélésekre is lehetőségeket nyújtó – átköltés fogalmát, ezúttal csupán ezt az egyetlen módot láttam alkalmasnak arra, hogy a Diener-féle tömör képi-gondolati-verszenei világot valamelyest közel hozzam a magyar olvasóhoz. Elnézést érte.

YAHALOM Zsidó Szabadegyetem

Éri Péter és Sípos Mihály
(Muzsikás együttes)

és

Bob Cohen

Kárpát-medencei zsidó népzenei gyűjtésekről tart zenével kísért előadást.
1993. december 16-án, 17 órakor
Helyszín: Országos Rabbiképző Intézet második emeleti előadóterme.

Könyvespolc

Ki vagyok én?

(Iszaak Babel: Napló, 1920. Pesti Szalon Könyvkiadó 1993. Fordította Hetényi Zsuzsa. 138 oldal, 210 forint.)

Naplót írt az odesszai zsidó kereskedő fia, a szovjethatalomért vívott háború csöndes pillantaiban. *Iszaak Babelnek* hívták, huszonhat éves volt, és sem ő, sem más nem tudta még, hogy ezek az iszonyattal leírt, később el is veszett följegyzések néhány év múlva a világsikerű *Lovashadsereg* című novellaskötetté formálódnak. Egyelőre 1920-at írunk, Bugyonnij Első Hadserege benyomul Galíciába. Őket kíséri Babel, a forradalom iránt vegyes érzelmeket tápláló haditudósító, és miközben hivatalos jelentéseit, interjúit készíti, odavet egy-egy fájdalmas sort a naplójába – belső használatra. Az ilyesféle megjegyzések nem a győztes proletárdiktatúráknak valók: *„A csizmadia várta a szovjethatalmat – de most látja a zsidóevőket és a rablókat, és nem lesz miből élni, meg van döbbenve és bizalmatlanul néz."*

A polgárháború éveiből alig maradt hiteles forrás az utókorra. Ha születtek is hasonló írások, megfogalmazóikkal együtt gyorsan tűntek el a sztálini süllyesztőben. Babel naplója csak annak köszönheti a túlélést, hogy elveszett (voltaképpen a kijevi házban maradt), így az 1939-es letartóztatáskor egyedül ez menekülhetett meg. Babelt 1940 januárjában kivégezték. 1954-ben az ügyét *„bűncselekmény hiányában hatályon kívül helyezték"*, rehabilitálták, ekkor kapta vissza az író özvegye a kis füzetet, persze a publikálásra még majd fél évszázadig várni kellett.

Önkeresés, tiltakozás, rémület kavarog a végletekig tömörített mondatokban. Értelmiségi a vad hordák között, zsidó az oroszok között, hívő a bolsevik csapatok által kifosztott helybéliek asztalánál. Ki vagyok én? – kérdezi a naplóíró, mikor egy vöröskatona nem ad neki kenyeret – semmi dolga a zsidókkal. Babel az öldöklés közepette megsejt valamit a még előtte álló évszázad lényegéből, a zsidó sorsból: *„éjjel, kozákok, ugyanolyan minden, mint akkor, a Templom lerombolásakor."* Ez a pillanat még sokszor fog megismétlődni, és a vadakkal szemben mindig védtelen lesz a kultúra és a hagyomány hordozója, akár zsidó, akár polgár. Hiába keresi Babel a lerohant városokban, falvakban a kultúra nyomait, hiába pihen meg egy könyvesbolt békebeli miliőjében, körülötte *„sötét van, folyik az írószerek rablása"*. A beszállásolt fiatalember téríti a kirabolt családot. Éjjel, miközben kozákok megerőszakolják a falu asszonyait, Babel a szocializmus mellett propagál. *„Azt mondom – lesz ám, minden egyre jobb lesz – ez az én szokásos módszerem –, Oroszországban csodálatos dolgok vannak, expresszek, ingyenes étkeztetés, színházak, internacionálé. Arra gondolok – legyen nektek színaranyból az ég, minden felfordul fenekestől, mindent kiforgat, és már hányadszor és milyen kár."* Iróniku s a megjegyzés, de mi egyébbel takargathatná mély kétségbeesését az övéivel szemben?

Nem az a kérdés, hisz-e Babel a „létező világok legjobbikában". A haditudósító szépíthet, de az író ír. Babel a naplóban nemcsak ezt a felelősséget veszi magára, de zsidóságának terhét is – akkor is, ha már csak „majdnem" imádkozik. A háborúval végigjárja a hajdani stetl-t, mint – még 1914 előtt – a néprajzkutató *An-ski*, és a maga módján összegyűjtögeti a zsidó élet maradékának nyomait. Tudja, hogy a teljes pusztulás csak kevéssel jön őutána.

Götz Eszter

Világra éhes intellektus

(Koestler Emlékkönyv. Összeállította Hidegkúti Béla. Bethlen Gábor Könyvkiadó, 1992. 189 oldal, 150 Ft)

Lehetett valami különös radikalitás a lényében, ahogy eszmékbe belebolondult, majd kiábrándult belőlük, ahogy a Zeppelin-féle északi-sarki expedíció, palesztinai kibuc-lét, a sztálini Szovjetunió, a spanyolországi polgárháború koordinátái között cikázott élete első három évtizedében, hogy több életre szóló irodalmi nyersanyagot halmozzon fel munkájához. *Arthur Koestler* életműve – néhány kötet kivételével – ma még nem hozzáférhető azon a nyelven, melyen első novelláját, esszéjét megjelentette. Ezért üdvözlendő a *Koestler Emlékkönyv*, mely rádöbbenti, figyelmezteti a honi könyvkiadást, hogy komoly adóssága van a közönség felé.

1985-ben, a chicagói Szivárvány Könyvek sorozatában jelent meg először e kötet, szintén *Hidegkúti Béla* összeállításában, s csak Koestler halála után majd tíz évvel érkezett meg hozzánk.

A párhuzamos életrajzok – az élettények különböző interpretálása – az eltérő szellemiségű szerzők tollából sokrétűen vázolják A. K. vonzódásait és választásait, s az összeállítást szerencsésen egészíti ki a Koestler-írások magyar vonatkozású részeiből készült válogatás. Különleges empátiáról tanúskodik a *József Attila-nekrológ*, amely a *Das Neue Tagebuch* 1939. május 13-i számában jelent meg először, de *A láthatatlan írás* című önéletrajz részlete is meggyőzheti az olvasót arról, hogy e világpolgár milyen mélyen kötődött a magyar kultúrához. Későbbi angliai otthonra találása se feledtette el vele közép-európai gyökereit.

George Orwell, Mikes György, David Martin, Faludy György, Vezér Erzsébet irodalmi, irodalomtörténeti visszaemlékezései mellett *W. H. Thorpe* A. K. biológia iránti érdeklődéséről ír ismertetést, és számos helyen szó esik Koestler sokat vitatott *A tizenharmadik törzséről*, a kazár zsidóság történeti problematikájáról vizsgáló munkájáról. E két utóbb említett szakterülethez fűződő vonzalma nyughatatlan szellemének, a világegészre éhes intellektusnak a tanúbizonysága. Extenzív literátori működésének fajsúlyát sokan vitatják, bár a *Sötétség délben* világirodalmi értéke nem vonható kétségbe. A létezés valamennyi dimenzióját intenzíven élte át, ezt példázza méltón az Emlékkönyv is.

sz. t. g.

M'gillát Hitler Észak-Afrikában

A holland határ közelében fekvő német kisvárosban, Straelenben működik az Európai Műfordító Kollégium. Ott fölöttébb nyugalmas körülmények között, óriási szótár- és lexikonkészleteket felhalmozó könyvtár és a fordítók rendelkezésére álló komputerek segítségével dolgoznak a világ minden tájáról összesereglett idegen szövegek tolmácsolói.

Ott kötöttem barátságot dr. Cví Málákhi professzorral, a lodi (Izrael) Haberman Intézet igazgatójával. Ez az intézmény a héber irodalmat gyűjti, rengeteget tesz az orientális, elsősorban a szefárd zsidóság kultúrája örökségének felkutatásáért, gyűjtéséért, irodalmának kiadásáért. Igen jelentős könyvtárat tart fenn, folyóiratot ad ki és – az igazgató talán erre a legbüszkébb – múzeuma is van az intézetnek, ami a zsidó hagyomány és népszokások emlékeit gyűjti és őrzi.

Amikor három évvel ezelőtt fölkerestem Málákhi doktort, csodálattal és meghatódva néztem végig azokat a – mondjuk így –

קציד א
די היתליר

kincseket, amiket ez a múzeum tárol: a világ minden tájáról való zsinagógák – köztük a Dohány-templom – makettjai, grúziai zsidó menyasszony esküvői ruhája, marokkói tóraköntös – felsorolni is lehetetlen a különböző tájakról és különböző korokból származó kegyszerek, ruhadarabok, egyéb tárgyak lenyűgöző sokaságát.

Az intézet munkatársai maguk szerkesztik, nyomtatják, kötik kiadványaikat, nem is akármilyen minőségben!

Az idén nyáron ismét ellátogathattam az imént említett németországi intézménybe. Ott kaptam ajándékba egy, a Haberman Intézetben készült kötetet, szerzője Mikhál Száráf, a címe pedig a „héber elején": „M'gillát Hitler b'cáfon Áfriká", az „európai végén" pedig: „The Hitler scroll of North Africa". (Az észak-afrikai Hitler-tekercs)

A kötet – Mikhál Száráf eligazító tanulmányával – azokat a „m'gilekęt", krónikákat közli, amelyeket Marokkóban és Tuniszban írtak a második világháború idején az említett két ország zsidó krónikásai.

A Szentírás öt m'gillát tartalmaz, ezek: Ruth könyve, Kohelet, Énekek éneke, Jeremiás siralmai, Eszter könyve. A Jeremiás siralmai – az Ékha – nyomán szokták zsidó szerzők népük balsorsának egy-egy eseményéről az utókornak hírt adó krónikájukat m'gillának" nevezni (akkor is, ha történetesen nem tekercsre írták is – amit maga a „m'gillá" szó jelent –, ilyen volt például Schulhof Izsáknak szívemhez annyira közelálló „Budai Krónikája" – eredeti címén: „M'gillát Ofen", amiben a szerző Budának a töröktől való visszafoglalásáról, illetve azon belül a budai zsidók pusztulásáról számol be).

Észak-Afrikának a második világháború alatt bekövetkezett náci megszállása is ilyen esemény volt. Ezt és a vele járó tragédiákat örökítették meg írástudó zsidók, de – és ez rendkívül érdekes –: részben héberül, részben pedig az észak-afrikai zsidók úgynevezett judeo-arab nyelvén, de ezt is *héber betűkkel*. A krónikák egy részét kinyomtatták, más részük kézírásban maradt meg. Az eredetileg kinyomtatott szöveg bizonyos részeket, az ún. refréneket latin betűs átírásban is közöl – talán annak jeléül, hogy az olvasók nem mindegyike volt járatos a héber betűk olvasásában.

Mikhál Száráf a krónikákat betűhív formában, tehát héber betűs judeo-arabul közli egyik oldalon, a másikon pedig ugyanannak a szövegnek héber fordítását adja.

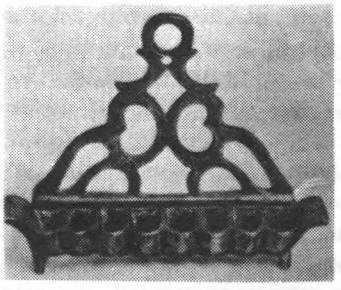
Arról is van a kötetben dokumentáció, hogy az észak-afrikai zsidók hogyan vették ki részüket a náci megszállás elleni harcból.

A becses kötetet angol nyelvű összefoglalás – rezümé – egészíti ki.

Jólesz László

Egy új moszkvai album:

Hanuka a művészetben

A moszkvai Imidzs Kiadó sorozatot jelentet meg mintegy kétezer színes illusztrációval a FÁK országai zsidóságának vallási és háztartásukban használatos tárgyairól. A kezdeményezés jelentőségét emeli, hogy a széles közönség első ízben ismerkedik meg ezekkel a tárgyakkal. Az első mű *A zsidó művészet remekei* címmel egy 68 oldalas tanulmánnyal és 287 illusztrációval már el is hagyta a nyomdát.

Eleddig jóformán egyetlen kiállítás sem nyílt, nem készült monográfia, album, tanulmány e tárgykörben, s bár egyik-másik múzeumban, képtárban, könyvtárban fellelhetők voltak – a raktárakban porosodtak. A változást nem csak az idő hozta magával, hanem az emberek is. Olyan kiválóságok, mint a nemrég elhúnyt Pavel Zsoltovszkij professzor, a Lvovi Múzeum fáradhatatlan napszámosa, aki országszerte hallatlan kincseket ásott ki, kutatómunkájában nem ódzkodott még a szeméttelepektől sem. Az első album galiciai, orosz, ukrán, moldvai, litván, fehérorosz, grúziai, üzbég családok bronzból készült kancsóit, tálait mutatja be, s nagy többségben pedig hanukiákat. Ezeknek ágain leggyakrabban az oroszlán figurájával találkozunk, az ornamentális, geometriai rajzolatúak mellett. Megfigyelhető ezeken a gyertyatartókon a különböző népek művészetének hatása. Látni bőviben nyugat-, dél-európai motívumokat, sőt még sziciliait is, s visszamenve az ókorba szkita, szarmata hatásokat is befogadta a zsidó művészet egy darabja.

A hitleristák és kiszolgálóik elpusztították a Szovjetunió elfoglalt részein is a zsidó templomok zömét. A véletlennek köszönheti egyik-másik zsinagóga fennmaradását. Ezek között említésre méltó a pogrebiscsei. A sorozat következő kötete a zsinagógákkal foglalkozik majd.

Kroó László